

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

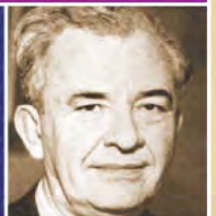
Tarihe Adını Yazdıran
100

BÜYÜK

TÜRK

özel fiyat
9.90
TL

maya
Kitap

100 BÜYÜK TÜRK

Hazırlayan:
Sevil Yücedağ
Tahir Malkoç

Maya Kitap: 27, Araştırma: 5
1. Baskı, İstanbul Mayıs 2011
2. Baskı, İstanbul Ekim 2011

Tüm hakları Maya Kitap’a aittir.

ISBN: 978-605-5675-25-7

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç
Düzeltili: Nilgün Taşkıran
Mizanpaj: Vedat Ateş
Kapak: Ali Doğan

Maya Kitap
Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4
34381 şişli / İstanbul
Tel: 0212 296 97 12
e-mail: info@mayayayinlari.com
www.mayayayinlari.com

Sertifika: 14079

Matbaa: Kitap Matbaası
Davutpaşa Cad. No:123 Kat:1
Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 482 99 10

İÇİNDEKİLER

Devlet Adamları

Oğuz Han / 6
Atillâ / 8
Alpaslan / 10
Osman Gazi / 12
Yıldırım Bayezid / 14
Fatih Sultan Mehmet / 16
Yavuz Sultan Selim / 18
Barbaros Hayrettin / 20
Turgut Reis / 22
Kanuni Sultan Süleyman / 24
Sokollu Mehmet Paşa / 26
Köprülü Mehmet Paşa / 28
IV. Sultan Murat / 30
III. Sultan Selim / 32
II. Sultan Mahmut / 34
Mithat Paşa / 36
Gazi Osman Paşa / 38
II. Sultan Abdülhamit / 40
Eşref Sencer Kuşçubaşı / 42
Talat Paşa / 44
Fevzi Çakmak / 46
Enver Paşa / 48
Atatürk / 50
Kazım Karabekir / 54
Celal Bayar / 56
İsmet İnönü / 58
İsmail Hakkı Tonguç / 60
Kazım Taşkent / 62
Cemal Gürsel / 64

Hasan Ali Yücel / 66
Adnan Menderes / 68
Turgut Özal / 70

Edebiyatçılar

Kaşgarlı Mahmut / 74
Süleyman Çelebi / 76
Fuzuli / 78
Evliya Çelebi / 80
İbrahim Müteferrika / 82
Nedim / 84
Ahmet Vefik Paşa / 86
İbrahim Şinasi / 88
Namık Kemal / 90
Ahmet Mithat Efendi / 92
Abdülhak Hamit Tarhan / 94
Hüseyin Rahmi Gürpınar / 96
Ahmet Rasim / 98
Halit Ziya Uşaklıgil / 100
Tevfik Fikret / 102
Mehmet Akif Ersoy / 104
Ziya Gökalp / 106
Halide Edip Adivar / 108
Yahya Kemal Beyatlı / 110
Ömer Seyfettin / 112
Reşat Nuri Güntekin / 114
Nâzım Hikmet Ran / 116
Sait Faik Abasıyanık / 118
Sabahattin Ali / 120
Kemal Tahir / 122

Orhan Veli Kanık / 124
Aziz Nesin / 126

Halk Ozanları

Mevlânâ / 130
Hacı Bektaş Veli / 132
Yunus Emre / 134
Hacı Bayram Veli / 136
Pir Sultan Abdal / 138
Köroğlu / 140
Karacaoğlu / 142
Aşık Veysel / 144

Halk Kahramanları

Nasreddin Hoca / 148
Karagöz / 150
Nene Hatun / 152
Kara Fatma / 154

Bilim Adamları

Fârabî / 158
İbn-i Sinâ / 160
Piri Reis / 162
Ali Kuşçu / 164
Matrakçı Nasuh / 166
Katip Çelebi / 168
Hezarfen Ahmet Çelebi / 170
Mahzar Osman Umsan / 172
Cahit Arf / 174

Sanatçılar

Mimar Sinan / 178
İtrî / 180
Levni / 182
İsmail Dede Efendi / 184
Şeker Ahmet Paşa / 186
Osman Hamdi Bey / 188
İbrahim Çallı / 190
Naşit Özcan / 192
Fuad Uzkınay / 194
Muhsin Ertuğrul / 196
Sedat Simavi / 198
İsmail Dümbüllü / 200
Afife Jale / 202
Cemal Nadir Güler / 204
Fikret Muallâ / 206
Cemal Reşit Rey / 208
Abidin Dino / 210
Cahide Sonku / 212

Sporcular

Koca Yusuf / 216
Yaşar Doğu / 218

DEVLET ADAMLARI

OĞUZ HAN (METEHAN)

M.Ö. 234 - M.Ö. 174

Türk-Hun İmparatorluğu’nun kurucusudur. Bütün Türk boylarını bir araya toplayan Oğuz Kağan’ın kahramanlık ve zaferleri “Oğuz Han Destanı”nda anlatılmıştır.

Çin kaynaklarında anlatılan bir olaya göre, Asya Hun İmparatorluğu’nun kurucusu olan Teoman, oğlu Metehan’ın yerine Metehan’ın üvey annesi olan Yenşi’nin oğlunu tahta çıkarmak istedi. Törelerine göre Türk hatundan olan, has bir Türk’ün tahta geçmesi gerekiyordu. Metehan’ın Üvey Annesi Çin’liydi. Yani Çinli kadından olan erkek çocuk tahta geçemezdi. Bu durumdan dolayı üvey annesi Metehan’ın babasına yaptığı telkinler sonucunda Metehan’ı komşu kavim olan Yüeciler’e (Yuezhi) rehin verdi. Ardından babası, Yuezhi’lere savaş ilan ederek Metehan’ı öldürtmek istedi. Metehan, babası Teoman Yuezhi’lerin topraklarına girmeden Yuezhi’lerin elinden kaçtı. Bu zorlukları atlattıktan sonra babası, Metehan’ın hakkını teslim etmek istedi ve emrine on bin çadırlık bir birlik verdi. Sonunda da Metehan öz babasını, üvey annesi ve kardeşlerini öldürüp kağan oldu. (M.Ö. 209).

Metehan Önce Hunlardan toprak talebinde bulunan doğu komşuları Donghu üzerine yürüdü ve onları ağır bir yenilgiye uğrattı. Yapılan anlaşmada Donghular yıllık sığır, at ve deveden oluşan bir vergi ödemeyi kabul ettiler. Metehan M.Ö. 208 yılında onları hakimiyetine aldı. Donghu’yu yendikten sonra, Kuzey Moğolistan’da yaşayan Tunguz gibi halkları da içine kattı. Ordos’da hakim olmaya çalışan Tahin Türklerini yendi. Çin üzerine sürekli seferler düzenleyerek Sarı Irmak’ın güneyindeki kaleleri egemenliği altına aldı. Bu

zaferlerle, sonradan Hunlara büyük gelirler getirecek önemli ticari yollarının kontrolünü ele geçirdi. Bölgede yaşayan Altay (Moğol, Tunguz ve Türk vb.) kavimlerini egemenliği altına alarak askeri ve stratejik olarak daha güçlü bir hale geldi.

Saltanatı boyunca çoğu halklar Hun idaresi altına girdi. Steplerin bütün göçebe atlı okçularını bir imparatorluk altında birleştirdi. Göçebe tebaalarından başka Metehan ayrıca Tarım Havzası'nda* kendisine bağlılık yemini eden vaha şehir devletleri kurdu. Onun bu devletlerde uyguladığı askeri ve idari yapılanma sonradan birçok merkezi Asya devletinde de uygulandı. Bölgesinde askeri gücü ile korku saldı. Savaş taktikleri ve askeri disiplini sayesinde Çin İmparatorluğu ve çevre kavimlerle yaptığı savaşları kazandı. Ordusu savaş zamanında toplanan sivillerden değil, eğitilmiş ve her an savaşa hazır halde bulunan profesyonel askerlerden oluşmaktaydı. Hakim olduğu bölgelerdeki geniş tahıl ve yiyecek kaynakları ile ordusunu ayakta tutabiliyordu.

Metehan, M.Ö.174 yılında öldüğünde, geride birçok kavmi çatısı altında birleştiren büyük bir imparatorluk bıraktı. Bu imparatorluk yaklaşık 18 milyon kilometre kare büyüklüğündeydi. İmparatorluğunun sınırları doğudan batıya Japon Denizi'nden İdil Nehrine ve kuzeyden güneye Sibiry'a'dan Tibet ve Keşmir'e uzanıyordu. Hunların karşısında bulunan düzenli ve güçlü tek kuvvet olan Çin ordusunun, iç karışıklıklar nedeniyle idari zafiyet içinde olması Metehan'ın devletini kolayca büyütmesinde önemli bir neden olarak gösterilir.

*Tarım Havzası: Taklamakan Çölünü de içine alarak doğudan batıya 1000 km uzanan, Tanrı dağlarıyla Karanlık dağları arasında kalan havza.

ATTILÂ

395-453

Hun İmparatorluğu’nun hükümdarıdır. Avrupa kıtasının önemli bir bölümüne egemen oldu. Bütün dünyaya egemen olma arzusundaydı, bu emelini tamamen gerçekleştiremedi ama tarihin tanıdığı en ünlü savaşçılardan biri oldu. Attilâ son derece sert ve acımasız bir karaktere sahipti. Batı kaynakları ona “Tanrının Kırbacı” ismini verdi.

Babası Muncuk Han’dır. Amcası Rua, onu babası öldükten sonra bozkırda tek başına yaşamaya çalışırken buldu ve yanına aldı. Vizigotlara karşı Roma İmparatorluğu’yla ittifak yapan Attilâ, bir süreliğine Roma’ya büyük Roma Generali Flavius Aetius’un davetlisi olarak gitti. Her şey iyiye giderken, Rua’nın ölüm haberini aldı. Geri dönerek kardeşi Bleda ile birlikte Hun İmparatorluğu’nun ortak hükümdarı oldu. Bleda 445 yılında öldü. Bu durum Attilâ’nın tek başına Hun hükümdarı olmasını sağlamıştır. Daha sonra aşık olduğu esir kızla evlenen Attilâ’nın bir oğlu oldu, doğum sırasında eşi hayatını kaybetti.

Hükümdarlığı boyunca ordusu ile Batı ve Doğu Roma İmparatorluklarını sık sık istila eden Attilâ, Orta Çağ kaynaklarında acımasızlığı ile anılır. Bu nedenle de Avrupa’da kendisine “Tanrının Kırbacı” (Latince: *Flagellum Dei*, İngilizce: *Scourge of God*, İtalyanca: *Flagello di Dio*, Fransızca: *Fléau de Dieu*) denilmiştir. Buna karşılık Germen (Alman) efsanelerinde Attilâ, iyiliksever bir hükümdar olarak geçer. Attilâ’nın sarayında birçok Germen hükümdarı yaşar. Nibelungen Destanı, Hun-Germen mücadelelerinden meydana gelir. Bu hikâyelerde Attilâ, Etzel adında büyük otoriteye sahip, barışsever ve yalnız asilere karşı kılıç kuşanan asil ruhlu bir hükümdardır. Avrupa Hun İmparatorluğu’nun başkenti olan Etzelburg’un adının buradan geldiği sanılmaktadır. Aetius ile yaptığı Katalon

Savaşı'nda Roma ordusu dağılmış, Batı Got kralı Theodeirch ölmüştür.

Batı Roma İmparatorluğu'na sefer yaparken Papa'nın araya girmesiyle Attilâ Roma'yı fethetmedi ve vergiye bağladı. Attilâ 453 yılında son eşi tarafından evlendiği günün gecesinde öldürüldü. Mezarının nerede olduğu bilinmemektedir. Cenazesine katılanlar, mezarın yerinin bilinmemesi için öldürülmüştür. Tarihçiler arasında Tuna Nehri'nin yatağının bir süreliğine değiştirildiğine ve hazineleriyle birlikte Attilâ'nın nehrin altına gömüldüğüne, daha sonra da nehir yatağının eski haline getirildiğine dair yaygın bir inanış vardır. Ancak Tuna Nehri'nin birçok ülkeden geçiyor olması bürokratik sorunlar çıkacağından kazı çalışması yapılamamaktadır.

Attilâ'nın görünümü ile ilgili bilgiler ise genelde ikinci el kaynaklara dayanır. Ancak kendisini bizzat gören Priscus isimli tarihçi Attilâ'yı şöyle tarif ediyor: Kısa boylu, göğsü ve kafası geniş, gözleri küçük, burnu yassı, ince ve grimsi sakalları olan bronz tenli biriydi.

Günümüzde, Attilâ bazı kültürler için kahraman (özellikle Türk ve Macar kültüründe), bazıları için ise barbarların atası (Avrupa kültüründe) olarak anılır. Fakat Attilâ barbar değildi; çünkü Avrupa'ya Asya uygarlığının önemli öğelerini ve özelliklerini Hunlar götürmüştür.

ALPASLAN

1030-1072

Selçuk Türklerinin ikinci sultanı Alpaslan, Bizanslıları Malazgirt Ovası'nda yenerek Anadolu'yu Türklerin yurdu haline getirdi. Gerçek adı *Muhammed* olduğu halde unvanı olan Alpaslan adıyla tanınmaktadır.

Selçuklu Devleti'nin kurucularından Horasan Valisi Çağrı Bey'in oğlu ve Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in yeğeni olan Alpaslan, bu devletin kuruluş dönemindeki güç koşullarda yetişti. Doğum tarihini çeşitli kaynaklar 1029 ile 1032 yılları arasında gösterir. Tarihçilerin çok yiğit bir savaşçı olarak tanımladıkları hükümdar çok küçük yaşta ata binip ok atmayı öğrendi. İlk gençlik yıllarında arkadaşlarından oluşan kendi birliğiyle katıldığı Dandanakan vb. savaşlardaki başarısıyla dikkati çekti ve babasının ölümünden sonra Horasan valiliğini üstlendi. Tuğrul Bey 1063'de ölünce Selçuklu ülkesinde taht kavgaları başladı. Oğlu olmayan Tuğrul Bey, Alpaslan'ı tahta layık gördü. Fakat Alpaslan'ın ağabeyi Kavurd tahta kendisi çıkmak istedi. Alpaslan Kavurd ile yaptığı savaşı kazandı ve Selçuklu'nun başına geçti. İç meselelerini halleden Alparslan, 1064 yılından itibaren seferlere başladı. Ordusuyla önce Buhara'ya girdi. Daha sonra Harzem'i fethetti.

Alpaslan 1071 yılında, Türk tarihinin en önemli zaferlerinden biri olan Malazgirt Savaşı'nı kazanmıştır. Bu dönemde Bizans bir nevi fetret devri yaşamıştır. Alpaslan, Bizans İmparatoru Romen Diyojen'in canını bağışlamış, onu yıllık vergiye bağlayıp bir süre esir tutmuştur. Fidyesi ödenen Romen Diyojen ülkesine

döndüğünde, tahtından indirilmiş ve VII. Mikhail'in yeni Bizans imparatoru olarak tahta çıkmış olduğunu görmüştür. Tahtını geri almak için yaptığı savaşlarda mağlup düşmüş, kaçtığı Kilikya'da bir küçük kalede yakalanarak gözlerine mil çekilmiş, İstanbul'a getirilmiş ve Proti adasında (Kınalıada'da) sürgün edilmiştir. Gözlerinin kör edilmesinden dolayı oluşan yaranın enfeksiyonu sonucu ölmüştür. Bu nedenle Malazgirt Savaşı sonunda esir Romen Diyojen'in imzaladığı vergi ödeme vaadi geçerliliğini yitirmiştir.

Alpaslan'ın 1072 yılında, esir aldığı biri tarafından öldürüldüğü sanılmaktadır. Bazı kitaplara göre Alpaslan'ın savaşta esir aldığı bir kişi tarafından öldürüldüğü söylenmektedir. Türkmen takviminde 2002 yılından Temmuz 2008'e kadar Ağustos ayı Alpaslan olarak adlandırılmıştır. 2005 yılından bu yana Yusuf Halaçoğlu başkanlığında yapılan kazı ve çalışmalarda Alpaslan'ın mezarının Merv şehrinde olduğu tespit edilmiştir.

OSMAN GAZİ

1258?-1324?

Osmanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı, Osmanoğulları'nın atası. Osman Bey, Osman Gazi, en eski kaynaklarda Osmancık, Kara Osman adlarıyla da anılır. Osman Bey, Oğuzların Bozok Boyunun Kayı Kolundan kalabalık bir obaya başkanlık eden Ertuğrul'un (Erdoğdu Bey) oğludur, halk söylencelerine göre annesi Hayma Ana'dır.

İlk Osmanlı tarihlerine göre, toplumsal düzeni oldukça karışık olan Bitinya (Bursa-Bilecik-İznik) yöresinde, Bizans tekfurlarının, Germiyan Beyliği'nin ve Umurbeyoğulları'nın egemenlik alanlarıyla kuşatılmış küçük bir alanda uçbeyi olan Osman bu sanını korumak ve güçlenmek için yaklaşık yirmi yıl, gaza yoldaşları Samsa Çavuş, Konur Alp, Akçakoca, Aygüt Alp, Gazi Abdurrahman ve diğer beylerle bir dizi yerel savaşı göze aldı. Eskişehir ahilerinin İtburnu Tekkesi Şeyhi olan kayınbabası Edebalı'dan da manevi destek sağladı.

1280'lerden 1300'e uzayan ve Osmanlı Devleti'nin doğuş süreci olan bu evrede Osman Bey ilkin 1283'te İnegöl Tekfuru Nikola ile karşı karşıya geldiği Ermeni Beli'ndeki çatışmada yenildi; kardeşi Sarubatu'nın oğlu Bay Hoca şehit düştü. Ertesi yıl, Emirdağı eteğindeki Kulacahisar'ı 300 kişilik bir kuvvetle gece baskını düzenleyerek aldı. 1286'da asıl önemli çatışma İnegöl ve Karacahisar tekfurlarının birleşik güçleriyle Ekizce'de yaşanan Domanıç muharebesidir. Osman Bey bu savaşı kazanarak Karacahisar'ı aldı ancak bu kez de kardeşi Sarubatu (veya Gündüz Alp) şehit düştü. Bundan sonra Osman Bey'in taktik değiştirerek ittifaklar kurduğu saptanıyor. Mudurnu yakınlarında bulunduğu Samsa Çavuş'la kardeşi Sulamış'ı, ayrıca Harmankaya tekfuru Köse Mihal'i yanına alıp 1290'larda Sakarya vadisinde Sorkun, Taraklı Yenicesi, Göynük taraflarına akınlar yaparak ününü duyurmuştur.

Tarih kitapları, Osman Bey'in giderek güçlenmesinden kaygıla-

nan Rum tekfurların hileye başvurdıklarını anlatmaktadır. Tekfurlar sözde dostluk gösterisiyle Yarhisar'a düğüne çağırdıkları bu atak Uçbeyine bir suikast düzenlerler. Lakin kendisini davete gelen Harmanmaya (Priminos) Tekfuru Mihal'in uyarısı üzerine Osman Bey karşıt bir komplo hazırlamış, kırk cengâverini kadın giysileriyle Bilecik kalesine sokarken düşmanlarını da Çakır Pınarı'nda alt etmiş, Bilecik (Belekoma) ve Yarhisar'ı da almıştır. Osman Bey, Yarhisar'dan yola çıkan düğün alayını da basarak tutsak ettiği Tekfur kızı Holofera'yı (Ülüfer/Nilüfer Hatun) oğlu Orhan'a almış, bir yandan da Turgut Alp'e kuşattırdığı İnegöl'ü zapt etmiştir. Bu olaylar için 1298-1299 tarihleri verilmektedir ki Osmanlı Devleti'nin kuruluşu bu gelişmelere de bağlanır. Önceleri bir ipekçilik ve demircilik merkezi olan Bilecik'te üslenen ve küçük ordusunun saflarını Paflagonya çeteleriyle sıkılaştıran Osman Bey'in yetmiş yıllık yaşamının büyük bir bölümü savaşlarla geçti. Bir bölük kuvveti Köprühisar'ı alırken, İznik'in yanı başında da 1301'de Türkmen nüfuslu Yenişehir kuruldu ve Osman Bey burayı merkez edindi. Kardeşi Gündüz Bey'e Eskişehir'i, oğlu Orhan'a Karacahisar'ı, Hasan Alp'e Yarhisar'ı, Turgut Alp'e İnegöl'ü dirlik olarak veren Osman Bey Bursa, Ketsel, Kite Tekfurlarının ordusunu 1302'de Koyunhisar savaşında yendi. Yeğeni Aydoğdu'nun şehit düştüğü bu savaş sonunda Orhaneli (Atranos), Ulubat gölündeki Alyos adası ele geçirildiği gibi, Kite Tekfuru da Aydoğdu'nun öcü alınmak için katledildi.

Anadolu Selçukluları'nın dağıtıldığı, İlhanlıların Anadolu'yu istila ettiği, Türkmen beyliklerinin birbirleriyle savaştıkları, Bizans'ın güçsüzleştiği bir dönemde yeni bir devletin temellerini atan Osman Gazi, tarihlerin yazdığına göre son yıllarında "damla illeti" (gut/nikris) ve yaşlılık nedeniyle beylik sorumluluğunu oğlu Orhan'a bırakmıştı. Osman Bey'in ölüm tarihine ilişkin rivayetler çeşitlidir. Tarihçilerden Ruhî 1320'de, Oruç Bey 1327'de, diğerleri ise bu iki tarih arasında muhtelif yıllarda öldüğünü bildirmektedirler. Osman Bey'in, önce Söğüt'te, babası Ertuğrul'un türbesine; Bursa'nın fethinden sonra ise buradan alınıp Bursa Hisarı'nda Osmaniye Meydanı'ndaki Gümüşlü Kümbet'e (Aya Elia) gömüldüğü rivayet edilir. Türkmen geleneklerini bırakmayarak basit bir yaşam sürdüğü, hatta ölünceye değin otağda oturduğu söylenir.

YILDIRIM BAYEZİD

(I. BAYEZİD) 1360-1403

Dördüncü Osmanlı padişahı.
1389'dan 1403 yılına kadar hüküm-
darlık yapmıştır. Büyük cesareti ile
ün yapan ve savaşlardaki emsalsiz
sürati sayesinde "Yıldırım" unvanını
alan Osmanlı padişahıdır.

Babası Sultan I. Murat, annesi Rum asıllı olan Gülçiçek Hatun'dur. Küçük yaştan itibaren zamanın seçkin alimlerinden genel İslam eğitimi ve değerli kumandanlardan askerlik, sevk ve idare dersleri aldı. Osmanlı tarihlerinde kendisinden ilk olarak söz edilmesi, 1381'de Germiyanogulları Beyi Süleyman Şah'ın kızı Devlet Sultan/Hatun'la evlenişi nedeniyledir. Bu evlilik, babası I. Murat'ın Germiyan topraklarının neredeyse tamamını "gelin çeyizi" olarak sınırlarına katmak politikasının sonucuydu. Takip eden yıllarda devlet idaresinde yetişmesi için Sultanönü Eskişehir ve sonra Germiyan ili Kütahya sancakları beyliğine atandı. 1389'da Sırpların çoğunluğunu oluşturduğu Haçlı ordusu ile yapılan Birinci Kosova Savaşı'na katıldı. Savaşta büyük kahramanlık gösterdi. Babası Sultan Murat, bu savaş sonunda bir Sırp soylusu olan Milos Obilic tarafından şehit edilince, devlet ileri gelenlerinin müsterek kararı ile Osmanlı tahtı kendisine verildi.

I. Bayezid ilk olarak, Rumeli sorunları ile ilgilendi. Sırbistan sorununu yoluna koymak için çaba harcadı. Kosova Savaşı'ndan sonra yaptığı anlaşmayla Sırp'ların vergi ödemesine ve yeni kralın kız kardeşi Mara Despina'nın I. Bayezid ile evlenmesine karar verildi. Edirne'nin imar edilmesi için uğraştı. 1393'de I. Bayezid Anadolu'da Amasya ve civarında iken, Macarların saldırıları üzerine Rumeli'ye döndü. Bulgarların başkentini ele geçirdi. Macarlardan ve Bulgarlardan oluşan orduların işgaline uğrayan Tuna boyu kaleleri olan Silistre, Niğbolu ve Vidin'i tekrar Osmanlı egemenliği altına aldı.

1394'te Selanik ve Yenişehir'i alan Osmanlı orduları, Teselya ve Arnavutluk'a kadar ilerlediler. 23 Eylül 1396'da yine Rumeli'nde büyük bir Haçlı Ordusuna karşı Niğbolu Savaşı yapıldı ve I. Bayezid önemli bir zafer kazandı. Anadolu'da sefere çıkan I. Bayezid bu defa Amasya ve yöresine yöneldi. Bu sefer sonucunda Amasya, Merzifon, Turhal ve Tokat kaleleri Osmanlıların eline geçmiştir. 1396'nın en önemli olayı Niğbolu Savaşı oldu. Büyük bir Haçlı ordusuna karşı çok önemli bir zafer kazanan I. Bayezid bu savaştan kazandığı ganimetle kışı geçirmek için Anadolu'daki başkentine, Bursa'ya döndü. Savaş ganimetlerini Bursa'nın imarına sarf etmeye başladı. Bursa Ulu Camii bu ganimetlerin kullanıldığı eserlerin başında gelir. Bayezid, İstanbul'u dört kez kuşattı, fakat hiçbirinde başarılı olamadı. 1402'de Timur büyük bir ordu ile Anadolu seferi başlattı. O yıl baharında Kemah kalesini kuşatıp aldı ve Sivas üzerine yürüdü. I. Bayezid ise ordusu ile Tokat'a gelmiş ve orada ordugâh kurmuştu. Her iki taraf da bu yörede savaşa razı olmayarak biri kuzeyden diğeri güneyden Kızılırmak'ı takip ederek Ankara'ya geldiler. Burada 22 Temmuz 1402'de Ankara Savaşı başladı. Timur Ankara Savaşı'nda büyük başarı kazandı. Savaş sonrasında Bayezid esir düştü.

Yıldırım Bayezid 8 Mart 1403'te 43 yaşındayken Akşehir'de nedeni hâlâ bilinmeyen bir şekilde ölmüştür. İbn Arabşah, eceliyle öldüğünü yazar. Yıldırım naaşı geçici olarak Akşehir'de Seyyid Mahmud Hayrani'nin türbesine defnedilmiştir. Bazı kaynaklara göre Yıldırım Bayezid'in naaşı Musa Çelebi tarafından Bursa'ya getirilmiş ve Yıldırım Camii yanındaki türbesine gömülmüştür. Diğer kaynaklarda ise Musa Çelebi'nin babasının naaşını mumyalanmış olarak Kütahya'ya Germiyanoglu Yakup Bey'e getirdiğini; burada naaşın saklandığını ve 1404'de Çelebi Mehmed tarafından Bursa'ya getirilerek türbesine gömüldüğü yazılıdır.

FATİH SULTAN MEHMED (II. MEHMED) 1432-1481

İstanbul'u fethetmesinden sonra Fatih lakabıyla anılmıştır. İstanbul'un fethi, Orta Çağ'ın sonu Yeni Çağ'ın başlangıcı olmuştur. Bundan dolayı Fatih, "Çağ Açan Hükümdar" olarak da tanınır. İstanbul'un fethiyle 1000 yıllık Bizans İmparatorluğu son bulmuştur. Fatih, çıkardığı yasalarla devleti önemli ölçüde yeniden biçimlendirmiştir.

II. Mehmed 29 Mart 1432'de o dönemde Osmanlı Devleti'nin başkenti olan Edirne'de doğdu. Babası II. Murat'ın üçüncü oğluydu. Annesi Hüma Hatun adıyla bilinir. 1434'te büyük ağabeyi Ahmet'in Rum sancakbeyi olduğu Amasya'ya gönderildi. Burada ağabeyi Ahmet'in erken yaşta ölmesi üzerine Mehmed altı yaşında Rum Sancakbeyi oldu. Mehmed'in eğitimi için babası çeşitli hocalar görevlendirdi. II. Murat'ın 1451 yılında vefat etmesiyle, Mehmed Edirne'de tahta çıktı. Daha sonra babasının İsfendiyaroğulları beyinin kızıdan olan sekiz aylık oğlu Küçük Ahmed Çelebi'yi boğdurttu. Bu şekilde kardeş katli yasası da uygulamaya konmuş oldu. Mehmed Konstantinopolis'i kuşatma hazırlıklarına 1451 sonlarında başladı. Boğaz'ın Anadolu yakasında büyük dedesi Bayezid'in yaptırmış olduğu Anadolu Hisarı'nın karşısına o dönemde Boğazkesen adı verilen Rumeli Hisarı'nın inşa emrini verdi. İmparator 1452'nin Haziran ayında barış görüşmeleri için bir kere daha elçilerini gönderdi ancak Mehmed elçileri reddetti. Bu savaş ilanı anlamına geliyordu. Hisar 1452'nin Ağustos ayında tamamlandı. Böylece boğazın kontrolü Osmanlıların eline geçmiş oldu. 6 Nisan sabahı ilk saldırı başladı. Kuşatma, aralıklı çatışmalarla 53 gün sürdü. Donanmasını bir şekilde Haliç'e indirmesi gerektiğini anlayan Mehmed gemilerini karadan geçirmeye karar verdi. Bugünkü Dolmabahçe'den Kasımpaşa'ya uzanan güzergaha kalaslar döşendi ve 70 kadar gemi silindirler üstünde 22 Nisan sabahında Haliç'e indirildi. Osmanlı ordusu 29 Mayıs'ın ilk saatlerinde son taarruza başladı. Osmanlılar son

taarruzu üç dalga halinde gerçekleştirdiler. Nihayet sabah saatlerinde Osmanlı askerleri Kerkoporta adlı kapıdan içeri girmeyi başardılar ve kapının üzerindeki burca Osmanlı sancağını diktiler. Mehmed fethin ilk günü öğleden sonra şehre girdi. Ayasofya'ya giderek namaz kıldı ve “Bundan sonra tahtım İstanbul'dur!” diye buyurdu.

II. Mehmed İstanbul'u, farklı dinlerden insanların bir arada yaşadığı, ticaret ve kültür merkezi olan bir başkent yapmayı amaçladı. Fethin hemen ardından Mehmed şehrin onarımına başladı. Amacı Doğu Roma'yı yıkmak değil onu Osmanlı yapısı içinde tutmaktı. Kuracağı imparatorluk bir İslam devleti olmakla birlikte Doğu Roma gibi kozmopolit bir yapıya sahip olacaktı. Fatih, Cenevizlilerin önemli üslerinden Amasra'yı, Candaroğulları'nın elindeki Sinop'u aldı ve Kırım Hanlığı'nı Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına aldı. 1461'de Pontus Devleti'nin başkenti Trabzon'u ele geçirdi ve devletin varlığına son verdi. 1466'da Hersek'in büyük bölümünü ve Arnavutluk'taki bazı kaleleri fethetti. 1473'te Otlukbeli Savaşı'nda Akkoyunlu hükümdarını ağır yenilgiye uğrattı. Ertesi yıl Karamanoğulları Beyliğini tamamen ortadan kaldırdı. Fatih 1481'de, Anadolu'ya doğru yeni bir sefere çıktı. Ama daha yolun başında hastalandı ve 3 Mayıs 1481'de Maltepe'deki ordugâhında öldü. Niksir hastalığından öldüğü sanılmakla birlikte, zehirlendiği de söylenir. Fatih Sultan Mehmet öldükten sonra Papa, iki gün boyunca tüm kiliselerin çanlarının çalınmasını emretmiştir.

Fatih, askeri başarılarla Osmanlı Devleti'ni büyük bir imparatorluğa dönüştürdü. Bilime, tarihe ve felsefeye özel ilgi gösterdi. Avni takma adıyla şiirler yazdı. Şiirleri *Fatih Divanı* (1944), *Fatih'in Şiirleri* (1946), *Fatih ve Şiirleri* (1959) gibi adlar altında basıldı. Bilim adamlarını ve edebiyatçıları destekledi. Fatih, İtalyan ressam Gentile Bellini'yi 1479'da İstanbul'a getirterek resimlerini yaptırdı. Yönetim, maliye ve hukuk alanında koyduğu kuralları içeren Fatih Kanunnamesi, sonraki dönemde de yürürlükte kaldı. Bu kanunname, tahta çıkan padişaha devletin geleceği için kardeşlerini öldürme hakkı veriyordu. Fatih'in saltanatı döneminde Osmanlı ülkesinde 500'den fazla mimari yapı yapıldı. Onun adına yapılan en önemli yapı, İstanbul'da bir cami ile medrese, kitaplık, imarethane (aşevi), darüşşifa (hastane), hamam, kervansaray gibi birimleri kapsayan Fatih Külliyesi'dir.

YAVUZ SULTAN SELİM

(I. SELİM) 1470-1520

9. Osmanlı padişahı ve 88. İslam halifesidir. Tahtı devraldığında Osmanlı topraklarını sekiz yıl gibi kısa bir sürede 2,5 kat büyütmüş ve ölmeden önce imparatorluk topraklarını 1.702.000 km²'si Avrupa'da, 1.905.000 km²'si Asya'da, 2.905.000 km²'si Afrika'da olmak üzere toplam 6.557.000 km²'ye çıkarmıştır. Padişahlığı döneminde Anadolu'da birlik sağlanmış ve halifelik Abbasilerden Osmanlı Hanedanı'na geçmiştir. Ayrıca devrin en önemli iki ticaret yolu olan İpek ve Baharat Yolu'nu ele geçiren Osmanlı, bu sayede doğu ticaret yollarını tamamen kontrolü altına almıştır.

1470 tarihinde babası Şehzade Bayezid'in sancakbeyliği görevi nedeniyle Amasya'da dünyaya geldi. Osmanlı'nın, daha küçük yaşlarda devlet tecrübesi kazanması için şehzadeleri sancaklara gönderme geleneğinin bir gereği olarak Şehzade Selim de Trabzon'a vali olarak atandı. Valiliği sırasında devlet işleri yanında ilimle de uğraşmış ve alim Mevlana Abdülhalim Efendi'nin derslerini takip etmiştir. Daha o zamanlarda Şehzade Selim, devletin bel kemiği olan Türkmenlerin devletten duyduğu memnuniyetsizliği ve Safevi Devleti'ne yönelmelerini fark etmiştir. Türkmenleri devlete bağlamak için Şehzade Selim, İstanbul yönetiminden izin almaksızın Gürcüler üzerine sefer yapmış ve bu seferlerin en önemlisi olan Kütayis seferinde Kars, Erzurum, Artvin illeri ile birçok yeri fethederek Osmanlı topraklarına katmıştır. Selim, tahta babası II. Bayezid'e karşı darbe yaparak çıkmıştır. Yavuz Sultan Selim'e kızını vermiş olan Kırım Hanı Mengli Giray, ona askeri destek sağlayarak tahta geçmesine yardım etmiştir.

Sultan Selim tahta çıktığında Osmanlı İmparatorluğu sıkıntılı bir dönem yaşıyordu. Yavuz Sultan Selim'in amaçlarından biri doğudaki

bütün İslam devletlerini tek bir devlet çatısı altında birleştirmekti. 1514'te Safevi ordusuyla Çaldıran Ovası'nda yaptıkları muharebe Osmanlıların lehine sonuçlandı. Şah İsmail'in yenilmesiyle Doğu Anadolu'da Osmanlı için bir tehlike kalmadı. Böylelikle Erzincan ve Bayburt Osmanlı hakimiyetine geçti. 1516'da Halep'e giren Yavuz Sultan Selim hiçbir direnmeyle karşılaşmadan şehri teslim almıştır. Hama, Humus ve Şam aynı şekilde teslim olurken, Lübnan emirleri de Osmanlı hakimiyetini kabul etmiştir. 1517'de Kahire alınmıştır. 4 Şubat 1517'de Yavuz törenle Kahire'ye girmiş ve Mısır Memlûkleri'ne bağlı Abbasi Halifeliğine son vermiştir. Halifelik Osmanlı'ya geçmiştir. Mısır Seferi sonunda Suriye, Filistin ve Mısır, Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Ayrıca Hicaz ve yöresi de Osmanlı topraklarına katılmıştır. Doğu ticaret yolları tamamen Osmanlıların eline geçmiştir. Mısır'ın alınmasıyla Baharat Yolu da Osmanlı kontrolüne geçmiştir. Devrin en önemli iki ticaret yolu İpek ve Baharat Yolu'nu ele geçirilmesiyle Avrupa ülkeleri, ekonomik yönden Osmanlılara bağımlı duruma gelmiştir. Ancak Ümit Burnu'nun keşfi nedeniyle bu avantaj uzun süre kullanılamamıştır. Yavuz, Mısır seferinden sonra hasta olduğu halde Edirne'ye doğru yola çıkmıştır. Çorlu'da kırk gün Başhekim Ahmed Çelebi tarafından tedavi edilmiş fakat yara yine de büyüyüp açılmıştır. Çorlu karargahının bulunduğu köyde vefat etmiştir. Sultan Selim'in vefatı, tek oğlu olan Manisa Valisi Şehzade Süleyman gelinceye kadar gizli tutulmuştur.

Osmanlı topraklarını iki buçuk katına çıkaran Selim, aynı zamanda birçok yenilikler de yapmıştır. Onun kapasitesini arttırdığı Haliç Tersanesi Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar kullanılmaya devam etmiştir. Konya'da Mevlevi Tekkesi'ne su getirmiştir. Medreselerin yanında, sosyal ve ticari alanda hizmet verecek birçok bina inşa ettirmiştir. Hayatı yoğun savaşlarla geçen Yavuz Sultan Selim, Diyarbakır Fatih Paşa ve Elbistan Ulu Camii'ni inşa ettirmiştir. Ayrıca Şam Salahiye'de Muhyiddin İbn Arabi'ye camii ve imaret inşa ettirmiş, ayrıca Muhyiddin İbn Arabi'nin türbesini yaptırmıştır. I. Selim, 1516'da Şam'a, Şam Sultan Selim Camii'sini yaptırmıştır. 1514 yılında İstanbul'da Yavuz Sultan Selim Cüzzam- hanesini yaptırmıştır. Arapça ve bilhassa Farsça'ya çok hakim olan Selim'in, kendi el yazısı ile Selimî mahlasıyla yazılmış olan Farsça manzumeleri günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunmaktadır.

BARBAROS HAYREDDİN PAŞA 1475-1546

Osmanlı tarihinin ünlü denizcilerinden, kaptan-ı derya olan Osmanlı Devleti'nin ilk kaptan paşası. Akdeniz'de Osmanlı egemenliğini pekiştirdi, öyle ki Akdeniz bazı tarihçilerce bir "Türk Gölü" olarak anıldı.

Hayreddin Paşa'nın asıl adı Hızır'dı (Hızır Reis). "Dinin hayırlısı" anlamına gelen Hayreddin adını ona, Osmanlı devletine yaptığı hizmetinden dolayı, Kanuni Sultan Süleyman verdi. Hayreddin Paşa, Selanik Vardar Yenice'sinden ve Midilli fatihlerinden olan babası Türk sipahisi Vardari Yakup Ağa ile Midillili bir Türk olan annesi Mukaddes Hatun'un dört oğlundan biri olarak Midilli adasında doğdu. Kendisine verilen "Barbaros" lakabı İtalyanca "Kızılsakal" anlamına gelir. Ağabeyi Oruç Reis, genç yaşta kardeşi İlyas ile birlikte deniz ticareti yaparken, Ege Denizi'nde Rodos Şövalyelerine tutsak düştü. Serbest kaldıktan sonra, yaşadığı olayın etkisiyle tüccar yerine korsan olmaya karar verdi. Bir süre sonra kardeşi Hızır Reis de ticareti bırakıp ona katıldı. Akdeniz kıyılarına akınlar düzenleyip, ganimetler elde ettiler. Cerbe adasını üs olarak kullanan Hızır Reis ve ağabeyi Oruç Reis'in ünü bütün Akdeniz'e yayıldı. Hızır ve Oruç 1516'da ele geçirdikleri yüklü bir gemiyi armağan olarak Piri Reis himayesinde Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'e gönderdiler. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim de onlara verdiği desteğin bir ifadesi olarak armağanlar yolladı. Oruç Reis ve Hızır Reis, ağabeyleri İshak'ın da kendilerine katılmasından sonra korsanlıkla yetinmeyip Kuzey Afrika'da toprak edinmeye başladılar.

1516-1517'de İspanyollara karşı savaştılar ve Cezayir'i denetimlerine aldılar. Oruç Reis, Cezayir Hükümdarı ilan edildi. İspanyollar ertesi yıl Cezayir'i geri almak için Araplarla birleşerek saldırıya geçti. Bu savaşta Hızır Reis'in ağabeyleri olan İshak Reis ve Oruç Reis öl-

dürüldü. Hızır Reis, Yavuz Sultan Selim adına para bastırıp hutbe okutarak ona bağlılığını bildirdi. Yavuz Sultan Selim de Hızır Reis'i Cezayir Beylerbeyliğine atayarak koruması altına aldı. Bunun üzerine Tunus ve Tlemsen Beyleri birleşerek Cezayir'e yürüdüler. Cezayir şehri dışındaki toprakları alıp, Cezayir içindeki halkı ayaklandırıdılar. Ayaklanmayı bastıran Hızır Reis, 1519'da Cezayir'e gelen İspanyol donanmasını mağlup etti. 1525'de Cezayir'i yeniden ele geçirdi. Ertesi yıl Şerşel'e baskın düzenleyen Cenevizli Amiral Andrea Doria'yı yenilgiye uğrattı. Kanuni Sultan Süleyman'ın Alman seferi sırasında Andrea Doria'nın Mora kıyılarına saldırması Osmanlıları güç duruma düşürdü. Bunun üzerine Kanuni, Hızır Reis'i İstanbul'a çağırdı ve 1533'te "Hayreddin" adını verdiği Hızır Reis'i Osmanlı donanmasının başına (kaptan-ı derya) atadı. Hayreddin Paşa 1534'te Akdeniz'e açıldı ve İtalya kıyılarına seferler düzenleyip Tunus'u ele geçirdi. Ancak Andrea Doria komutasındaki Haçlı donanması karşısında Tunus'u bırakmak zorunda kaldı ve ertesi yıl İstanbul'a döndü. 1536'da daha güçlü bir donanmayla yeniden Akdeniz'e açılan Barbaros, İtalya kıyılarına vurdu ve Ege Denizi'ndeki Venedik adalarını Osmanlı topraklarına kattı. Osmanlıların Akdeniz'deki denetiminin artması üzerine, bir "Haçlı donanması" kuruldu ve başına Andrea Doria getirildi. Osmanlı donanması ile Haçlı donanması 1538'de Preveze Körfezi önlerinde karşılaştı. Toplamı 80 bin kişiyi bulan bir deniz savaşı daha önce hiç görülmemişti. Savaş sonucunda haçlı donanması 128 gemisini kaybetmiş, 29'u da Osmanlı denizcileri tarafında ele geçirilmişti. Hayrettin Paşa hiçbir gemisini kaybetmezken dört yüz kadar leventi şehit olmuştu. Hayreddin Paşa, tarihe Preveze Deniz Savaşı olarak geçen savaşı Osmanlı devletine kazandıran kaptan-ı derya olarak anılacaktı. Bu zafer Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki egemenliğini pekiştirdi.

Barbaros Hayreddin Paşa, 4 Temmuz 1546'da İstanbul'da öldü, Beşiktaş'taki türbesine defnedildi. Günümüzde, sefere çıkan veya tatbikata giden Türk gemileri, bu türbenin önünden geçerken Barbaros'u top atışıyla selamlarlar. Barbaros Hayreddin Paşa anısına 1944 yılında Beşiktaş İskelesi Meydanında, Ali Hadi Bara ile Zühtü Müridoğlu tarafından bir anıt yapılmıştır.

TURGUT REİS

1485-1565

Turgut Paşa olarak da anılır. Yabancılar tarafından Dragut adıyla biliniyordu. Barbaros Hayrettin Paşa'yla beraber Preveze Savaşı'na katılan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde zaferden zafere koşan ünlü bir Türk denizcidir.

Turgut Reis Anadolu'da Menteşe yöresinde Veli adında fakir bir çobanın oğlu idi. Çocuk yaşlarda korsan kadirgalarında çalıştı. Kısa sürede zekası ve cesaretiyle ün yaptı. 25 yaşlarındayken Şehzade Korkud'un dikkatini çekti ve onun tarafından himaye edilerek Oruç ve Hızır reislerin yanında Cezayir'e gitti. Preveze Deniz Savaşı'nda (1538) gönüllülerden oluşan bir filoya komuta etti. 25 parça savaş gemisinden oluşan filotillasıyla yılın on iki ayını Akdeniz'de korsanlık yaparak geçirdi. Turgut Reis 1540'ta Korsika'da İspanyolların baskınına uğrayarak esir düştü. Bir müddet forsalık yaptıktan sonra Cenova'da hapsedildi. 1543'te Fransızlara yardım etmek üzere Toulon'da kışlayan Barbaros Hayreddin Paşa'nın ödediği fidye karşılığında serbest bırakıldı.

Turgut Reis Cerbe adasını üs haline getirerek Avrupalı korsanlara karşı amansız bir mücadeleye girişti. Güney ve orta Tunus'u ele geçirdi. 1550 baharında Mehdiye'de İspanyol ve İtalyan donanması ile mücadele etti. İspanyollar daha sonra Cerbe adasını kuşattılsa da Turgut Reis'i ele geçiremediler. Turgut Reis bundan sonra Fas limanında üslendi.

Turgut Reis'in ünü bütün Akdeniz'e yayıldı. Başarıları İstanbul'un da dikkatinden kaçmadı. 1551'de Divan-ı Hümayun Turgut Reis'i İstanbul'a çağırarak kendisine Karlı Sancakbeyliğini verdi.

Turgut Reis Trablus'un fethi ile görevlendirildi. 1551'de Kaptan-ı Derya Sinan Paşa ile birlikte Malta'ya yaptığı bir akının ardından Malta Şövalyeleri'nin elinde bulunan Trablusgarp'ı fethetti. Kaptan-

1 Derya Sinan Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın, fethedilmesi şartıyla, Turgut Reis'e vaat ettiği Trablusgarp valiliğini ona vermeyip Murad Paşa'ya vermesi Turgut Reis'i gücendirdi. Murad Paşa'nın 1552'de ölümü üzerine Kanuni Trablusgarp Beylerbeyliğine Turgut Reis'i atayarak onun gönlünü aldı. Turgut Reis Cerbe savaşına katıldı. 1552 yılında donanma ile Akdeniz'de bulunan Turgut Reis, Andrea Doria kumandasındaki bir donanmayı Ponza adası yakınlarında yenilgiye uğrattı. Bastilya limanını ve kalesini ele geçirdiyse de burada fazla kalamadı.

1554'ten itibaren Kaptan-ı Derya Piyale Paşa ile birlikte birçok sefere çıktı, Reggio (1555), Oran ve Bicaye (1566), Bizerte'nin (1557) zapt edilmesinde önemli rol oynadı.

1560'ta Cerbe'nin fethine katıldı. Nihayet 1565'te Malta seferine katılmak için Divan'dan emir alan Turgut Reis 2 Haziran 1565'te Malta'ya çıktı. Kuşatma sırasında alnından yaralanarak şehit oldu. Naaşı Trablusgarp'a nakledilip orada yaptırdığı cami yakınındaki türbeye defnedildi.

KANUNÎ SULTAN

SÜLEYMAN (I. SÜLEYMAN)

1494-1566

Saltanatı süresince Belgrat, Rodos, Mohaç, Bağdat, Tebriz, Boğdan, Preveze, Macaristan, Estergon, Trablusgarp, Zigetvar gibi birçok yeri fetheden ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tahtta en fazla kalan padişahıdır.

Yavuz Sultan Selim ile Hafsa Sultan'ın oğludur. Yasa koyuculuğundan dolayı Süleyman-ı Kanunî/Kanunî Sultan Süleyman denilmiştir. Çocukluğu, babası Selim'in valilik yaptığı Trabzon'da geçti. Doğu bilimleri ve İslami bilgiler alarak yetişti. 1508'de Şebinkarahisar Sancakbeyliğine atandı. 1512'de Selim padişah olunca İstanbul'a geldi. 1513'te Saruhan Sancakbeyliğine gitti. Selim'in ölüm haberine alınca sekiz günde İstanbul'a geldi. Tebriz'den ve Mısır'dan zorla İstanbul'a göç ettirilenlere memleketlerine dönme özgürlüğü tanıyan ve ibrişim ithali yasağını kaldıran Süleyman, Suriye'deki Canberdî Gazalî ayaklanmasının bastırılmasından sonra ilk sefer-i hümayuna 1521'de çıktı. 1 Ağustos'ta kuşattığı Belgrat'ı 29 Ağustos'ta fethetti ve Belgrat Fatihi olarak Ekim sonunda İstanbul'a döndü. Ertesi yıl Rodos'a sefere çıktı. Altı ay süren kuşatma sonucunda bir dizi ada ile birlikte Bodrum, Tahtalı ve Aydos kıyı kalelerini aldı. Şövalyelerin adayı boşaltmalarından sonra Rodos'ta Osmanlı egemenliği başlarken burada Hristiyan kimliğiyle yaşayan Cem Sultan'ın oğlu Murad ve oğulları Süleyman'ın buyruğuyla boğuldular. 23 Nisan 1526'da büyük bir orduyla Macaristan seferi için İstanbul'dan hareket etti. Macar kralı II. Lajos'un ordusu ile Tuna kıyısındaki Mohaç düzlüğünde 29 Ağustos 1526'da ikinci vakti başlayan meydan muharebesi birkaç saat içinde Macar ordusunun yok edilmesiyle sonuçlandı. Avusturya Arşidükü Ferdinand, Macaristan'ın Osmanlı hakimiyetine girmesini istemiyordu. Ferdinand, Şarklen'in de desteği ile Budin'e girdi. Kanuni Budin'i geri aldı. Ferdinand ve Şarklen, Kanuni ile savaşmayı göze

alamadı. Bunun üzerine Kanuni, Ferdinand ve Şarklen'i savaşa çağırmak için Viyana'yı kuşattı. Ancak Ferdinand, Kanuni'nin karşısına çıkmadı. Kış mevsiminin yaklaşması üzerine kuşatma kaldırıldı. Bu savaş, birçok yazarca çok önemli görülmüştür. Süleyman, 25 Nisan 1532'de Almanya imparatoru, İspanya kralı V. Karl'a ve Avusturya arşidükü Ferdinand'a gözdağı vermek için Osmanlı ordusunun tüm kadroları ve ağırlığıyla sefere çıktı. Belgrat-Budin arasında henüz alınmamış olan kaleleri fethederlerken akıncı kolları da Almanya içlerine değin ilerlediler. Ordu, 11 Eylül'de Slovenya'ya girdi. Slovenler ve Hırvatlar Sultan Süleyman'a bağlılık bildirdiler. Süleyman, Almanya seferinden 21 Kasım 1532'de döndü ve İstanbul'da zafer şenliği düzenlendi. Beş gün beş gece boyunca kent halkı eğlendi. İçmek ve eğlenmek konusunda hiçbir yasaklama uygulanmadı. 1538'de Süleyman, Karaboğdan seferini zaferle noktalarken, Barbaros Hayrettin de Preveze zaferini kazandı.

1553 yılına değin seferlere çıkmayarak İstanbul'da ve Edirne'de oturan Süleyman kendisine "Kanunî" sanını kazandıran yasa çalışmalarını yoğunlaştırarak "Sultan Süleyman Kanunnamesi"ni hazırladı. Kahvenin İstanbul'a gelmesi ve ilk kahvehanelerin açılması da o yıllardadır. Hürrem Sultan'ın 1558'de ölümünden sonra hayattaki iki oğlu, Beyazid ve Selim'in başlattıkları taht kavgasında Selim'i tutan padişah, isyan eden Bayezid'i yok etmek için her önlemi aldı. Bayezid'in iki bin kişilik bir kuvvetle İran'a sığındığı haberi gelince İran Şahı Tahmasb ile mektuplaşarak Beyazid ve oğullarını 1561'de Kazvin'de boğdurttu. 20 Eylül 1563'te İstanbul, tarihinin en korkunç sel felaketini yaşadı. Bir gün bir gece boyunca yağın şiddetli yağmur ve düşen yıldırımlar sonucu seller oluştu ve yangın çıktı. Halkalı Deresi kabarak ağaçları kökleriyle söküp sürükledi. Pek çok insan öldü. O gün Yeşilköy dolaylarında avlanmakta olan yaşlı padişah, İskender Çelebi Sarayı'na sığındı. Sel suları burayı da basınca, padişahı enderun ağaları sırtlayıp kurtardılar. Felaketten sonra yıkılan köprülerin, sukemerlerinin ve suyollarının onarılmasıyla Mimar Sinan görevlendirildi. Son seferini Zigetvar Beyi Zirini üzerine yaptı. Yaklaşık 1 ay süren kuşatma sonrası Zigetvar Osmanlı'ya katıldı. Aslında hedef Viyana'ydı. Ancak Sokullu Mehmet Paşa ordunun yetersiz olduğunu düşündüğünden kale kuşatıldıktan sonra İstanbul'a geri döndü. Zigetvar fethedilmeden bir gün önce, 6 Eylül 1566 tarihinde Süleyman vefat etti.

SOKOLLU MEHMET PAŞA

1505-1579

Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat devirlerinde toplam 14 yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun sadrazamlığını, ayrıca kaptan-ı deryalığını yapmış Sırp asıllı bir Osmanlı devlet adamıdır. Kanuni Sultan Süleyman'ın son vezir-i azamı olmuştur. Hem Osmanlı İmparatorluğu'nun zirvede bulunduğu dönemi simgelemesi itibariyle hem de icraatları, projeleri ve kişiliği nedenleriyle en büyük Osmanlı sadrazamlarından biri kabul edilir. İki metreyi aşan boyu ile aynı zamanda en uzun boylu Osmanlı sadrazamıdır.

1505 yılında Vişegrad Kadılığındaki Rodo kasabasına uzak olmayan (Osmanlı idaresi altında iken Sokol olarak adlandırılan) Sokoloviçi köyünde doğdu. 1519 yılında devşirme sistemi ile çocuk yaşta Edirne Sarayı'na getirildi, Mehmet adı verilerek Türk ve Müslüman kültürü ile yetiştirildi. Topkapı Sarayı'nın Enderun bölümünde çeşitli görevlerde bulundu. 1541'de kapıcıbaşıliğe yükseldi. 1546'da saray hizmetlerinde başarılı olanların dış göreve atanmaları yolundaki gelenek uyarınca kaptan-ı deryalığa getirildi. Görevde iken Trablusgarp Seferi'ne katıldı, İstanbul Tersanesini genişletti ve yeniledi. 1549'da vezirliğe yükselerek Rumeli Beylerbeyliğine atandı. Kanuni Sultan Süleyman 1553'te Sokollu Mehmet Paşa'yı Rumeli askerlerinin başında Anadolu'ya gönderdi. Aynı yıl başlayan Nahçıvan Seferi'nde Sokollu komutasındaki Rumeli askerleri büyük başarı gösterdiler. Sefer dönüşünde Sokollu üçüncü kez vezirliğe yükseltildi. Sokollu Mehmed Paşa, Kanuni'nin oğulları arasındaki mücadele sırasında hep II. Selim'in yanında oldu. Semiz Ali Paşa'nın sadrazamlığa yükselmesiyle ikinci vezir olan Sokollu, onun 1565'de ölmesiyle sadrazamlığa getirildi. Yaşı hayli ilerlemiş olan Kanuni çok güvendiği Sokollu'ya geniş yetkiler vermişti. 1561'de üçüncü

vezir iken Kanuni Sultan Süleyman'ın torunu ve Sultan II. Selim'in kızı Esmehan Sultan ile evlendi.

Kanuni Sultan Süleyman'ın son seferi olan Zigetvar kalesi fet-hini, padişah öldükten sonra o idare etti. Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünü askerden II. Selim gelinceye kadar saklayarak onu tahta çıkarmayı başardı. II. Selim döneminde sürekli sadrazamlıkta kaldı ve devlet işlerini idare etti. Sokollu 1568'de Avusturya ile 8 yıl süren bir barış antlaşması imzaladıktan sonra doğuya yöneldi. Portekiz'in Hint Okyanusu'ndaki artan etkinliğine karşın Kızıldeniz, Umman Denizi ve Basra Körfezi'ndeki Osmanlı gemilerinin sayılarını attırdı. Sokollu ayrıca Tunus'u Osmanlı himayesi altına sokarak, Kuzey Afrika'yı da denetlemek istiyordu. Ama Piyale Paşa ve Lala Mustafa Paşa gibi karşıtların etkisiyle Divan 1570'de Kıbrıs'ın alınması kararını aldı. Sokollu Venediklilere karşı böyle bir savaşın Avrupa'yı kendilerine karşı birleştireceği görüşündeydi. Ama Lala Mustafa Paşa Divan'a uyarak 1571'de Kıbrıs'a çıktı. Haçlı Donanması'nın misillemesinde Osmanlı donanması İnebahtı'da yenildi.

Sokollu, 1574'te ölen II. Selim'in yerine geçen III. Murat döneminde de sadrazamlığını sürdürdü. Fakat artık eski gücü yoktu çünkü Padişah da artık onun karşıtlarıyla işbirliği halindeydi. Sokollu yine de bazı siyasal başarılarla imza attı. Fas'ı Portekiz akınlarından kurtardı, Avusturya'nın saray içine dönük oyunlarını etkisiz hale getirdi. Fakat baskılar artık iyice artmıştı, amcasının oğlu Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa sudan bir nedenle idam ettirildi. Sokollu Mehmed Paşa ise 3. Murat'ın eşi Safiye Sultan'ın tuttuğu, derviş kılığına girmiş bir yeniçeri tarafından divan çıkışında 11 Ekim 1579'da kalbinden hançerlenerek öldürüldü. Daha sonra Eyüp'te defnedildi. Sokollu'nun bir tanesi İstanbul'da, diğerleri Lüleburgaz, Edirne ve Hatay'da bulunan beş külliyesi, İmparatorluğun hemen her yanına yayılmış eserleri bulunmaktadır.

KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA

1578-1661

Zor bir dönemde Osmanlı Devleti’ni ustalıkla idare etmiş, devlete yeniden eski itibarını kazandırmış büyük bir devlet adamıdır. Köprülü Mehmet Paşa orduyu disiplin altına aldı, devlet hazinesindeki paraların gereksiz yere harcanmasına engel oldu. Çanakkale Boğazı’nı tehlikeden kurtardı, Osmanlı Devleti’ni etkileyen iç ve dış kaynaklı karmaşık durumlarla mücadele etti.

Mehmet Paşa, 1578’de Arnavutluk’un Berat Sancağı’nın Rudnik Köyü’nde doğmuştur. Babası Vezirköprü eşrafındandı. Gençliğinde İstanbul’a getirilerek saraya alındı. Has odalı Hüsrev Ağa’ya bağlanarak, büyük odalı zümresine dâhil oldu. Sonra hazine-i amire’de vazife aldı. Kemankes Kara Mustafa Paşa’nın zamanında Mirahorluk payesi aldı. Daha sonra Mirmiranlıkla Şam’a vali tayin edildi. 1650’de kubbealtı veziri oldu. Sadrazam Gürcü Mehmet Paşa’nın garazına uğradı ve bu yüzden rütbesi alınarak Köstendil’e sürüldü. İpşir Mustafa Paşa’nın himayesi ile Trablus’a vali tayin edildi. Eskişehir’de karşılaştığı Boynueğri Mehmet Paşa ile birlikte İstanbul’a döndü. Bu esnada bütün memlekette anarşi kol gezmekteydi. Zorbalık ve haksızlık almış yürümüştü. Devlet düzeni sarsılmıştı. Ordudaki disiplin bozulmuş, askerler ahaliyi rahatsız etmeye başlamışlardı. Henüz çocuk olan IV. Mehmet’in duruma hâkim olması mümkün değildi. Annesi Turhan Valide Sultan saltanat naibeliği yapıyordu.

İstanbul’da bulunan Köprülü Mehmed Paşa ise yakın dostlarından Mimar Kasım Ağa, şair ve musikişinas Solakzade Mehmet Hemdemi Efendi ve Evliya Çelebi ile sohbet ediyor, devlet idaresi hakkındaki fikirlerini açıklıyordu. Mütevazı fitratıyla tanınan, mevki ve makamda gözü bulunmayan Mehmet Paşa, devletin içerisinde olduğu durumdan ızdırap duyuyor ve yakın arkadaşlarına devletin kurtarıl-

ması için ne yapılması lazım geldiğini anlatıyordu. Turhan Valide Sultan'ın müşavirlerinden olan Mimar Kasım Ağa, Köprülünün fikirlerini Valide Sultana anlatmış ve Köprülü'yü sadrazam olarak tavsiye etmişti. Valide Sultan Köprülü ile görüştü ve onu sadrazam yapmak istediğini bildirdi. O esnada 78 yaşında olan Köprülü, kendisine geniş yetkiler verildiği ve aleyhine hile koparanların sözlerine itibar edilmeyeceğine söz verildiği takdirde sedâreti kabul edeceğini bildirmiş ve kendisine çok geniş yetkilerin verilmesi üzerine 15 Eylül 1656'da sadrazamlığı kabul etmişti. Mehmet Paşa idareyi ele alır almaz derhal anarşiyi bastırma yoluna gitmiş ve zorbaları birer birer yakalatarak cezalarını vermişti. IV. Murat gibi, ordu intizam altına alınmadan devletin kargaşadan kurtarılamayacağına ve huzurun temin edilemeyeceğine inanan Mehmet Paşa, ordudaki zorbaları temizleyerek, disiplini kurmaya muvaffak oldu.

İstanbul'daki karışıklıklarda, yeniçeri kıyafetine soktuğu Hristiyanlar vasıtası ile Müslüman ahaliyi zarara uğratan Rum patriğini idam ettirdi. İstanbul'daki ulema sınıfı arasındaki kargaşalığı önledi ve bu sınıfın huzurla hizmet görür hale gelmelerini sağladı. Devlet bünyesinde asayiş muhafaza edip, huzur ve intizamı devam ettirdikten sonra orduyu toplayarak sefere çıktı. Çanakkale Boğazını kapatmış olan Venediklilerin üzerine yürüdü.

Kaptan Topal Mehmet Paşa'nın denizden, kendisinin karadan yaptığı taarruz neticesinde Venediklileri Boğazdan attı ve Venedik işgali altındaki Bozcaada ve Limni adalarını geri aldı. Ardından, Eflak, Boğdan ve Erdel meselelerini ele aldı. Bu havalideki isyanları bastırdı. Anadolu'daki Abaza Hasan Paşa isyanını da başarıyla bastırdı ve Anadolu'da huzuru temin etti. 1661'de Edirne'de vefat eden Köprülü, İstanbul'a getirilerek Divanyolu'ndaki türbesine defnedildi.

Kendisinden sonra oğulları, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa ve Köprülü Fazıl Mustafa Paşa sadrazam olarak devlete hizmet etmişlerdir.

IV. MURAT

1612-1640

17. Osmanlı padişahıdır. 1623 ile 1640 yılları arasında hüküm sürdü. Genç yaşta ölen IV. Murat, getirdiği sert uygulamalar ve yasaklarla Osmanlı tarihinde yer almıştır.

IV. Murat İstanbul'da, Sultan I. Ahmet'in ve asıl ismi Anastasya olan Rum asıllı Kösem Sultan'ın oğlu olarak dünyaya geldi. Bazı saray entrikaları ve komploları neticesinde amcası I. Mustafa'nın yerine, daha 11 yaşındayken tahta geçti. IV. Murat tahta geçtikten sonra, ülkeyi uzun süre akrabaları ve annesi Kösem Sultan yönetti. Bu süre içinde İmparatorluk anarşiye ve büyük iç karışıklıklara sürüklendi, Safeviler Irak'ı ele geçirdi, Kuzey Anadolu'da isyanlar patlak verdi ve 1631 yılında yeniçeriler sarayı basarak sadrazam ile birçok devlet yöneticisini öldürdü. Zaten çocukluğu sırasında ağabeyi Genç Osman'ın şehit edilmesine tanık olan IV. Murat, tüm bu olayların da etkisiyle çok sert bir mizaca büründü ve yirmi bir yaşından itibaren ülke yönetimini tamamen kendi eline aldı. IV. Murat ilk olarak, yaygınlaşmış olan rüşvet ve iltiması ortadan kaldırdı ya da en aza indirdi. Annesinin yönetimi altında aşırıya gitmiş olan keyfi harcamalar ile savurganlığı bitirdi. İstanbul'da alkol, tütün ve kahveyi yasakladı. Yasağa uymayanların öldürülmesini emretti. Bazı geceler tebdîl-i kıyafet ile sokaklarda teftişlerde bulundu.

IV. Murat devrindeki en önemli askerî olay Safevilere karşı girilen 1623–1639 Osmanlı-Safevi Savaşları'dır. Bu savaşta Osmanlı orduları, Azerbaycan, Erivan, Tebriz ve Hamedan'ı ele geçirmiş ve son olarak 1638 yılındaki Bağdat Seferi ile 1624'ten beri İran işgali altında bulunan bu şehri yeniden Osmanlı topraklarına katmışlardır. Bağdat'ın fethinin ardından IV. Murat, tarihe geçen o ünlü sözü söy-

lemiştir: “Bağdat’ı almaya çalışmak, Bağdat’ın kendisinden daha mı güzeldi ne!”

IV. Murat, bu savaşlarda Osmanlı ordularını bizzat kendisi komuta etti ve büyük bir askerî dehâ olduğunu kanıtladı. Sefer sırasında, Anadolu’daki tüm isyanları ve isyan etmesi muhtemel unsurları yok etti. Böylece devlet otoritesi yeniden ve kesin bir şekilde sağlandı. Yerli halk, memnuniyetini göstermek üzere birçok yerel yapıya onun ismini verdi. Safeviler, kesin Osmanlı zaferi karşısında çaresiz kalınca barış istemek zorunda kaldılar ve 1639 Mayıs’ında Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalandı. Antlaşma neticesinde Mezopotamya Osmanlı egemenliğine girdi ve Birinci Dünya Savaşı’na kadar Osmanlı’nın toprağı olarak kaldı. IV. Murat, İstanbul’a döndükten sonra saygın devlet adamlarına, İmparatorluğun eski parlak günlerine dönmesine yönelik ekonomik ve siyasi projeler hazırlanması emrini verdi. Ama hastalığı ve irsî bir sonuç olan erken ölümü, onun imparatorluğu dönüştürme fikirlerine ve çalışmalarına engel oldu.

IV. Murat, 1640 yılında İstanbul’da henüz 28 yaşında ölmüştür. Ölüm nedeni üzerine iki ayrı iddia vardır. Batılı kaynaklar sirozdan, Osmanlı kaynakları ise damla hastalığından öldüğünü iddia ederler. IV. Murat, ölüm döşegindeyken kardeşi İbrahim’in öldürülmesini emretmiştir. Ancak emri yerine getirilmemiş ve İbrahim, onun ardından padişah olmuştur. IV. Murat’ın bu emri vermesinin nedeni, kardeşi İbrahim’in deli olduğunu ve İbrahim’in tahta geçmesi halinde İmparatorluğun büyük karışıklıklara sürükleneceğini düşünmesiydi.

III. SELİM

1761-1808

Sanata düşkünlüğüyle Osmanlı tarihinde ayrı bir yeri olan III. Selim, 28. Osmanlı padişahı ve 107. İslam Halifesidir. Döneminde yaptığı ıslahatlara Nizam-ı Cedit (Yeni Düzen) denir. Nizam-ı Cedit, aynı zamanda kurulan yeni askeri ocağın da adıdır. Bu dönemde dış siyasete önem verildi, sürekli büyükelçilikler (Paris, Londra, Berlin, Viyana) açıldı. Batı dillerinde yazılmış önemli eserler Türkçeye çevrilerek, Batı düşüncesinin ülkeye girmesine hız verilmesi sağlandı.

III. Selim, 24 Aralık 1761 tarihinde babası III. Mustafa'nın saltanatı döneminde dünyaya geldi. Babası 1774 yılında öldüğünde sadece 13 yaşında olduğu için amcası I. Abdülhamit tahta çıktı. I. Abdülhamit Şehzade Selim'e kendisinden önceki padişahların tersine, oldukça iyi davrandı, iyi bir eğitim almasına izin verdi. Şehzade Selim müzik ve şiirle ilgilendi. I. Abdülhamit 7 Nisan 1789 yılında ölünce, III. Selim Avrupa'yı temelinden sarsacak olan Fransız Devriminin eşiğinde tahta çıktı. III. Selim tahta çıktığında Osmanlı Devleti hem Avusturya hem de Rusya'yla savaş halindeydi. Başarısızlıkla sonuçlanan bu savaşlar 1792 yılında Avusturya'yla yapılan Zıştovi Antlaşması ve 1792 yılında Rusya'yla yapılan Yaş Antlaşmasıyla son buldu. Böylece III. Selim Osmanlı ordusunda çoktandır yapmak istediği yenilikleri yapma fırsatı buldu. 1793 yılında Nizam-ı Cedit ordusunu kurdu. 1807 yılında Nizam-ı Cedit ordusunun kaldırılmasını isteyen yeniçeriler Kabakçı Mustafa'nın önderliği altında ayaklandılar. III. Selim Nizam-ı Cedit ordusunu dağıtmak ve 29 Mayıs 1807 tarihinde de tahttan çekilmek zorunda kaldı. III. Selim'in yerine geçen amca oğlu IV. Mustafa III. Selim'i kafese geri gönderdi. 28 Temmuz 1808 tarihinde III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak amacıyla Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa sa-

raya yaklaşırken III. Selim Padişah IV. Mustafa'nın emriyle boğdu-
ruldu. III. Selim'le onu idam etmeye gelen yeniçeriler arasında büyük
bir boğuşma geçtiği bilinmektedir. III. Selim'in cenazesi Laleli Ca-
mii'nin avlusunda babası III. Mustafa'nın türbesine defnedildi.

III. Selim, bir yandan Doğu kùltürüne ilgisini devam ettirirken
Batı kùltürüne de ilgi duyuyordu. İlk defa 1797 yılında III. Selim za-
manında İstanbul'a Avrupa'dan gelen bir grup opera gösterisi sergi-
ledi. Fransız mimar ve ressam Antoine Ignace Melling İstanbul'da
birçok yapılar inşa etti. İstanbul'un çeşitli manzaralarını gösteren gra-
vürler çizdi. III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'ın Melling tara-
findan Ortaköy semtinde inşa edilen sarayı İstanbul halkı ve
Avrupalılar arasında çok ün kazandı. Bir yandan da eleşitilene neden
oldu. III. Selim şiir ve müziğe çok meraklıydı. "İlhami" mahlasıyla
birçok şiirler yazdı ve çok sayıda şarkı besteledi. Klasik Türk Müz-
içindeki suzidılara, şevkefza, şevk-u tarab, Arazbarbûselik ve
nevakürdi makamları III. Selim'in buluşlarıdır. Dini müzik olarak
ayin, durak, nat, ilahi formunda, din dışı müzik olarak Kâr, beste,
semai, şarkı, köçekçe, peşrev, saz semaisi formunda 64 civarında eser
bestelemiştir.

III. Selim'in yazdığı saltanatın gelip geçici olduğunu anlatan bir
manzume şöyledir:

*“Bağ-ı âlem icre zâhirde safâdır saltanat
Dikkat etsen mânevi kavgaya cardır saltanat
Bu zamanın devletiyle kimse mağrur olmasın
Kâm alırsa adl ile ol dem becâdır saltanat
Kesbeder mi vuslatın bin yılda bir âşık ânın
Meyleder kim görse ammâ bîvefadır saltanat
Kıl tefekkür ey gönül çarhın hele devranını
Ki safâ ise velev ekser cefâdır saltanat
Bu Cihan'ın devletine eyleme hırs-ü tamâ
Pek sakın İlhamî zira bîbekadır saltanat”*

II. MAHMUT

1784-1839

Şiiri, edebiyatı ve bilimi seven, halk arasında dolaşmayı ve onların dertlerini dinlemeyi gerekli gören Sultan II. Mahmut, Osmanlı İmparatorluğu'nu gerek sosyal bakımdan, gerekse uygarlık açısından ileri bir ülke yapmaya çalıştı. 14 Mart 1827'de, İstanbul'da Türkiye'nin ilk tıp okulu olan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi kurdu. İlk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi'nin çıkmasını sağladı. Yaptığı Avrupalı yenilikler nedeniyle halk tarafından "Gavur Padişah" diye adlandırılıyordu.

20 Temmuz 1785 tarihinde Topkapı Sarayı'nda doğdu. Öğrenimi ile Sultan III. Selim padişahlığı sırasında bizzat meşgul olmuştur. Tahta çıkmadan 1 yıl 2 ay önce Sultan IV. Mustafa'nın veliaht-şehzadesi oldu. Keza sarayda O'nun dışında Osmanlı ailesinden hiçbir erkek bulunmamaktaydı. Kabakçı Mustafa isyanı sonunda tahttan indirilen III. Selim'i tekrar padişah yapmak için gelen Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa, asilerle birlikte hareket eden Sultan IV. Mustafa'yı tahttan indirdi. Saraya girdiğinde III. Selim'in öldürüldüğünü öğrenen Alemdar Mustafa Paşa, katillerin elinden canını zor kurtaran II. Mahmut'u tahta çıkardı. 1808'de tahta çıktığında 23 yaşındaydı. Sultan II. Mahmut tahta geçtiği zaman Osmanlılar Ruslarla savaş halindeydi. İngiltere ile 1809'da yapılan antlaşma sonucu Ruslarla savaşa devam kararı alındı. Rusların Fransa ile olan sorunları ve Osmanlı Devleti ordularının yıllarca süren savaştan yorgun düşmesi yüzünden iki devlet de barış imzalamaya mecbur kaldılar. 28 Eylül 1812 tarihinde imzalanan Bükreş Antlaşması ile Rusya, Eflak ve Boğdan'dan çekilecek, Besarabya bölgesi ise Ruslara bırakılacaktı. Osmanlılar Bosna ve Eflak'dan 2 yıl vergi almayacak, Sırlar kendi içlerinde serbest kalacaktı. Tuna nehrinde hem Osmanlı hem de Rus gemileri serbestçe do-

laşabilecekti. Prut ve Tuna nehirlerinin sol sahilleri iki ülke arasında sınır kabul edilecekti. Sırbistan'daki isyan sonucu yapılan Edirne Antlaşması ile Sırbistan yarı bağımsız hale geldi. 1828'de, Rusya savaşı sonrasında yapılan Edirne Antlaşması sonucunda, Yunanistan'a bağımsızlık verildi. Eflak, Boğdan ve Sırbistan'a imtiyazlar tanındı. Ruslar işgal ettikleri yerlerin çoğunu geri verdiler. Rus ticaret gemilerine boğazlarda geçiş hakkı tanındı. Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş tazminatı ödemeyi kabul etti.

Sultan II. Mahmut, kurduğu Sekban-ı Cedid adlı yeni askeri teşkilatın yeniçerilerin ayaklanması sonucu kaldırılması üzerine artık Osmanlı Devleti için kanayan bir yara haline gelen yeniçeri ocaklarını 1826'da Vaka-i Hayriye adı verilen olayla ortadan kaldırdı. Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra, onun yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adı verilen yeni bir askeri teşkilat oluşturuldu. Osmanlı Devleti'ndeki çöküşü fark eden II. Mahmut, hayatı boyunca İmparatorluğu Batı düzenine uydurmaya çalıştı. Kıyafet kanunu çıkararak devlet memurlarının fes, pantolon ve ceket giymelerini sağladı. Avrupalı hükümdarlar gibi davrandı; setre pantolon giydi, sakalını kısa kestirdi, resmini devlet kurumlarına astırdı. 1831'de yalnız erkekleri belirten nüfus sayımı yaptırttı. Böylece yeni kurduğu ordunun devamını sağlayacak insan ve servet durumunu öğrendi. Avrupa'nın önemli şehirlerinde daimi elçilikler bulundurttu. Medreselerin yanında Avrupa tarzı eğitim veren yeni okullar açıldı ve Avrupa'ya öğrenciler gönderildi. Divan teşkilatını kaldırdı ve onun yerine bakanlıklar (nazırlık) kurdu. 30 Mart 1838'de Sadrazamlık makamına "Başvekalet", Sadrazama "Başvekil" denilmesi kararlaştırıldı. Bir fermanla ilköğrenimin zorunlu ve parasız olduğunu ilan etti. Rüştîyeler (orta okul) ve devlet memurlarının yetişmesi için Mekteb-i Maarif-i Adliye kuruldu. Tıbbiye ve Harbiye okulları açıldı. Bu okullar için yabancı kaynaklı eserler Osmanlıca'ya çevrildi. Posta teşkilatının kurulması ve karantina uygulaması da yine Sultan II. Mahmut döneminde gerçekleştirildi.

Aynı zamanda hattat, bestekâr ve şair olan Sultan II. Mahmut yazdığı şiirlerde Adli mahlasını kullandı. Sultan II. Mahmut yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak, 1839'da 54 yaşında vefat etti. Büyük bir cenaze töreni ile halkın gözyaşları arasında Divanyolu'nda kendisi için oğlu Abdülmecit tarafından Mimar kardeşler Ohannes Dadyan ve Boğos Dadyan'ın inşa ettiği II. Mahmut Türbesi'ne defnedildi.

MİTHAT PAŞA

(AHMED ŞEFİK) 1822-1884

Osmanlı devlet adamı, sadrazam. Tuna, Aydın ve Suriye Valisi. İlk Osmanlı anayasası olan Kanun-i Esasi'yi hazırlayan kurulun başkanı. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki birçok reformun mimarı.

Ruşçuklu Mehmed Eşref Efendi'nin oğludur. Çocukluğunu İstanbul'da ve babasının naip olarak bulunduğu Vidin ve Lofça'da geçirdi. Özel eğitim gördü. Arapça, Farsça ve biraz Fransızca öğrendi. 1834'te Divan-ı Hümayun kaleminde görev aldı. Burada kendisine *Midhat* mahlası verildi. Divan-ı humayun'un görevlerini üstlenen Meclis-i Vükela'nın kâtipleri arasında yer aldı. 1840'ta Sadaret Mehtubî kaleminde yer aldı. 1842-1846 arasında tahrirat katibi yardımcısı olarak Şam ve Sayda'da, 1846'dan sonra divan kâtibi olarak Konya ve Kastamonu'da görev yaptı. 1854'te sadrazam olan Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa tarafından Rumeli'de yaygınlaşan isyan olaylarını bastırmak gibi, yerine getirilmesi güç bir işle görevlendirildi. Bulgaristan'da düzeni sağladı. İstanbul'a dönüşünde Abdülmecid'i devirmeyi amaçlayan suikast girişiminin soruşturmasını yürütmekle görevlendirildi. Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'nın ikinci sadrazamlığı sırasında, 1861'de vezir rütbesiyle Niş valiliğine atandı. Başarılı reformlarından dolayı, Abdülaziz tarafından genel bir reform programı hazırlamakla görevlendirildi. 1864'te Tuna vilayeti'nin başına getirildi ve Osmanlı idari düzenini yeniden belirleyen Vilayet Nizamnamesi'nin uygulanmasına öncülük etti. Vilayet merkezinden köylere kadar yeni meclisler, bayındırlık, fen ve eğitim işlerine bakacak daire müdürlükleri oluşturdu. Vergi türlerini ve yükümlülüğünü azaltan düzenlemeler yaptı. İstanbul Emniyet Sandığı'nın ve ilk sanayi mektebinin kurulmasına öncülük etti. 1869'da vali olarak bulunduğu Bağdat'ta da başarılı reformlar yaptı.

Abdülaziz'in son yıllarındaki siyasi kaos ortamında Mithat Paşa

saray karşıtı ve reform yanlısı siyasetin başlıca lideri olarak sivrildi. Serasker (ordu komutanı) Hüseyin Avni Paşa, Şirvanizade Rüştü Paşa ve (Şirvanizade'nin ölümünden sonra) Mütercim Rüştü Paşa ile birlikte, Abdülaziz'i devirmeyi planlayan "cunta"yı oluşturdu. 30 Mayıs 1876'da Abdülaziz devrilip V. Murat tahta geçirildi. Devrik Padişahın dört gün sonra şüpheli bir biçimde ölümü ve ardından Hüseyin Avni Paşa'nın Çerkez Hasan adlı genç subay tarafından öldürülmesi olayları üzerine yeni Padişah ruhsal bir bunalıma girince, 31 Ağustos'ta o da tahttan indirilerek kardeşi II. Abdülhamid padişah ilan edildi. Bu olayda Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa ön planda görünse de rejim değişikliğinin gerçek mimarı Mithat Paşa idi. Mithat Paşa ilk Osmanlı Kanun-ı Esasî'sini (anayasa) hazırlayan encümenin başına geçti. 1876'da sadrazamlığa atandı. 23 Aralık'ta II. Abdülhamid, Mithat Paşa'nın hazırladığı anayasayı (bazı değişikliklerle) ilan etti. Padişah II. Abdülhamit 5 Şubat 1877'de Mithat Paşa'yı sadrazamlıktan azlederek gözaltına aldırdı ve aynı gün (evine dahi uğramasına izin verilmeden) bir gemiyle ülke dışına sürdü. Bir süre Avrupa'da kalan ve ertesi yıl Girit'e dönmesine izin verilen Mithat Paşa, Aralık 1878'de affedilerek Suriye Valiliğine atandı, ancak İstanbul'a gelmesi kesinlikle yasaklandı. Siyasi faaliyetlerine Suriye'de de devam ettiğine dair kuşkular üzerine 1880'de Aydın (İzmir) valiliğine gönderildi. Bu esnada II. Abdülhamit, Mithat Paşa'ya karşı yine kışkırtılmıştı. Kendisi ve tüm ailesinin katledilmesi planlandı. 1881'de konağının bir askeri birlikçe sarılması üzerine Fransız Konsolosluğuna sığındı. Üç gün sonra hükümetin güvence vermesi üzerine teslim oldu.

İstanbul'a getirilen Mithat Paşa sarayda kurulan özel bir mahkeme (Yıldız mahkemesi) tarafından Abdülaziz'in öldürülmesiyle suçlanarak yargılandı. Saray topraklarında Padişah tarafından bizzat seçilen bir mahkeme kurulu tarafından yürütülen bu yargılama Avrupa ülkelerinden gelen gözlemciler tarafından taraflı bulundu. Yargılamanın sonunda Midhat Paşa idama mahkûm edildi. İngiltere Hükümetinin ricası ile II. Abdülhamit bu cezayı ömür boyu hapis cezasına çevirdi. Arabistan'da Taif Kalesine sürüldü. 8 Mayıs 1884 gecesi muhafızları tarafından boğularak öldürüldü. Bu cinayetin Padişahın emri ile gerçekleştiği ileri sürüldü. Mithat Paşa'nın cenazesi 1951'de Taif'ten getirildi ve 26 Haziran 1951'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın katıldığı bir törenle Abide-i Hürriyet Tepesi'ne defnedildi.

GAZİ OSMAN PAŞA

(OSMAN NURİ PAŞA)

1832-1900

93 Harbi'nde 145 günlük Plevne Savunması'nı komuta ettikten sonra kuşatmayı yararak şehirden çıkar-ken yaralanan, ancak müdafaa hattı stratejileriyle esir bulunduğu dö-nemde Rus Çarından bile saygı gör-müş, dönemin tüm komutanları tarafından örnek alınmış Osmanlı Ordusu komutanıdır. Ayrıca siper kazma yöntemini ilk bulan kişidir.

1832'de, Tokat'ta, Yağcıoğulları ailesinin bir bireyi olarak dün-yaya geldi. Beşiktaş'taki Askerî Rüştiyede ve Kuleli Askerî İdâ-disinde (lisesinde) okudu. Harbiye'yi yirmi yaşında ikincilikle bitirdi. Harp Akademisine girdi. Kırım Savaşı'nın çıkması üze-rine Tuna cephesine gönderildi. Burada dört yıl kalarak, teğmen-liğe yükseldi. Savaşın sonunda ise yüzbaşı oldu. Genelkurmay Başkanlığı'nda çalıştığı zamanlarda Osmanlı Devleti'nin nüfus sayımı ile kadastro usulünde haritasının çizilmesi kararlaştırıldığından, Bursa ilinden başlanması üzerine bu göreve askeri temsilci olarak tayin edildi. 1861'da Teselya'da, Yenişehir'de ve Cebel-i Lübnan'da görev aldı. Girit isyanlarının başlaması üze-rine Girit'e tayin edildi. 1866'da Girit'teki çalışmalarından dolayı Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın takdirini kazanarak Miralay (albay) oldu.

Yemen'e gönderildikten sonra Paşa rütbesiyle Rumeli'de bu-lunan Beşinci Ordu Manastır Fırka (tümen) Kumandanlığına tayin edildi (1875). Buradaki çalışmalarından dolayı birinci ferik (kor-general) oldu. 27 Haziran 1876 yılında Sırbistan'ın Osmanlı De-vleti'ne ültimatom vermesi sebebiyle, Osman Paşa Vidin Komutanlığına getirildi. Sırp İsyanları başlayınca emrindeki bir-

liklerle İzver tepelerini ve Zayçar kasabasını zaptetti ve bu nedenle Sırp ordusu çekilmek zorunda kaldı. Osman Paşa'nın hedefi Belgrat'ı almaktı ancak Serasker'den izin verilmedi, zira şartlar uygun değildi. Sırp ordusunu yendi ve müşir (mareşal) oldu (1876). Osman Paşa'yı tanıtan, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki Plevne Savunması'dır. 5 Nisan 1900'de 68 yaşında ölmüştür. Türbesini, onu çok seven ve saygı duyan Sultan II. Abdülhamit yaptırmıştır. Fatih Camii avlusuna gömülmüştür.

Adına marş yazıldı;

*“Tuna nehri akmam diyor
Etrafımı yıkmam diyor
Şanı büyük Osman Paşa
Plevne'den çıkmam diyor”*

II. ABDÜLHAMİD

1842-1918

Osmanlı İmparatorluğu'nun otuz dördüncü padişahı. Saltanatının başlangıcında I. Meşrutiyet, sonunda II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Osmanlı devletinin ilk ve son anayasası olan Kanun-i Esasi onun döneminde ilan edilmiştir.

Sultan Abdülhamit, Sultan Abdülmecit'in ikinci oğluydu. Annesi Tirimüjgan Hatun'du. Babasının ölümünden sonra yerine geçen amcası Abdülaziz, Abdülhamit'in eğitimiyle ilgilendi. Özel hocalardan Arapça, Farsça, Fransızca, tefsir, hadis, fıkıh ve fen dersleri aldı. Arta kalan zamanlarında ata binmek, silah kullanmak ve spor yapmakla ilgilendi. Sultan II. Abdülhamid tahta geçtiğinde Osmanlı Devleti büyük sıkıntılar içindeydi. Dış borçlar artmaktaydı. Bosna-Hersek ve Bulgar ayaklanmalarına Sırbistan ve Karadağ da eklenmişti. İngiltere Şark meselesi ile ilgili bir konu için İstanbul'da bir konferans düzenlenmesini istemişti. Abdülhamit'i başa geçiren grup daha önce Abdülhamid'in söz verdiği meşrutiyet ve Kanun-i Esasi'yi bekliyordu. Padişah üzerindeki baskıların artması sebebiyle hemen Kanun-i Esasi'nin oluşturulması için girişimlerde bulunuldu. 23 Aralık 1876'da Tersane Konferansı'ndan bir gün önce Kanun-i Esasi ilan edildi. 24 Nisan 1877'de Rusya, Osmanlı Devletine resmen harp ilan etti. Rumi 1293 senesine rastladığı için "93 Harbi" denilen bu savaş, Edirne Mütarekesi'ne kadar dokuz ay sürdü. 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefenos Anlaşması ile Osmanlı Devleti ağır bir kayıp veriyordu. Sultan Abdülmahid bu tavizi vermek zorunda kaldı. 13 Temmuz 1881'de imzalanan Berlin Anlaşması ile Osmanlı Devleti, kaybettiği toprakların bir bölümünü geri alabildi. Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarını kazanırken, Bulgaristan'a bağımsız bir prenslik olma hakkı tanındı. Berlin Anlaşması'ndan sonra Rusya alacaklı durumundaydı. Borçlu olunan diğer ülkeler arasında İngiltere ve Fransa da bulunmaktaydı. 20 Aralık 1881'de yayınlanan "Muharrem Kararnamesi"yle borçların ödenebilmesi için yeni bir formül buldu. Bu kararnameye göre devletin bütün, damga pulu,

tuz, ipek, balık ve sigara tekelleri ile bazı imtiyazlı eyaletlerin maktu vergileri bu iş için kurulan “Duyun-i Umumiye” teşkilatına bırakılıyordu. Meselenin bu şekilde hallolması ve Osmanlı Devleti’nin üzerinden ekonomik baskının kalkması Sultan Abdülhamid’in büyük başarılarından biri oldu.

İttihat ve Terakki yanlıları 1908 yılında Manastır ve Selanik’te ayaklandılar. 24 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet ilan edildi. İlk meclis 17 Aralık 1908’de açıldı. Ancak İttihat ve Terakki’nin tutumu dolayısıyla huzursuzluklar baş gösterdi. 13 Nisan 1909’da İstanbul’da ayaklanma çıktı. Rumi takvime göre 31 Mart olarak tarihlenen bugünde Hareket Ordusu, irticai faaliyette bulunanları bastırdı. Yapılan bu isyanlarda, Ayan ve Mebuslar Meclisleri Padişahı suçlu görüyorlardı. Gazi Ahmet Muhtar Paşa’nın fetvasında Abdülhamit’i 31 Mart İsyanı’na sebep olmak, din kitaplarını tahrif etmek ve yakmak, devletin hazinesini israf etmek, insanları suçsuz oldukları halde idam ettirmek gibi sebeplerden suçlu buluyorlardı. Tebliğ için Yıldız Sarayı’na gönderilen heyet ile Abdülhamid 1909’da tahttan indirildi. Yerine V. Mehmet Reşat geldi. Bu sırada hiçbir şeyini almasına izin verilmedi. Padişaha yolculuğunda üç kızı ile oğullarının ikisi refakat etti. Abdülhamid, Beylerbeyi Sarayı’nda beş buçuk yıl yaşadı. 1918 yılının Şubat ayında hastalandı. 10 Şubat 1918 tarihinde 77 yaşında vefat etti. İstanbul’da Divanyolu’nda bulunan II. Mahmut Türbesi’nde yatmaktadır.

Abdülhamid zamanında her vilayette mektepler, hastaneler, yollar, çeşmeler, yapıldı. Modern bir tıp fakültesi açıldı. 1876’da Mekteb-i Mülkiyeyi, 1879’da da bir müze yaptırdı. 1880’de Hukuk Mektebi ve Divan-ı Muhasebatı (Sayıştay) kurdu. 1886’da Terkos Suyunu İstanbul’a getirtti ve Mülkiye Lisesini açtı. 1892’de Hamidiye Kâğıt Fabrikası, Kadıköy Havagazı Fabrikası ve Beyrut Limanı Rıhtımını yaptırdı. 1893’te Osmanlı sigorta şirketi, Küçüksu Barajı ve Manastır-Selanik Demiryolu yapıldı. 1894’te Şam-Horan Demiryolu ve Eskişehir-Kütahya Demiryolu yapıldı. Yine 1894’te Hamidiye Yüksek Ticaret Mektebi ve Galata-Tophane Rıhtımı, Dolmabahçe Saat Kulesi inşa edildi. 1895’te Beyrut-Şam Demiryolu, Darülaceze binası, mum fabrikası, Afyon-Konya Demiryolu, Sakız Limanı Rıhtımı, şimdiki İstanbul Lisesi binası, İstanbul-Selanik Demiryolu yapıldı. Ereğli kömür ocakları çalıştırıldı. 1902’de Hamidiye Hicaz demiryolu Zerka’ya kadar işledi. Kağıthane’deki Hamidiye suyu İstanbul’a getirildi. Yeni balıkthane, Haydarpaşa Rıhtımı, Maden Arama Mektebi, Şam’da Tıbbiye-i Mülkiye yapıldı. 1904’te Bingazi’ye telgraf hattı yapıldı. 1905’te İstanbul-Köstence kablosu döşendi. Haydarpaşa İstasyon Binası yapıldı.

EŞREF SENCER KUŞÇUBAŞI

1873-1964

“Kuşçubaşı Eşref” adıyla da anılır. Çerkez kökenli Türk istihbaratçı ve gerilla savaşçısıdır. Osmanlı’nın son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda önemli katkıları olmuş, bir dönem Teşkilat-ı Mahsusa’nın da başkanlığını yapmıştır.

Sultan Abdüllaziz’in kuşçubaşısı Çerkez Mustafa Nuri Bey’in oğludur. Harp okulunun son sınıfında iken Jön Türklerle ilişkisi yüzünden II. Abdülhamit tarafından Hicaz’a sürgün gönderilmiştir. Sürgünde bulunduğu zindandan kaçıp, II. Abdülhamit’in Baş Yaverinin oğlunu üç tabur korumanın arasından kaçırmayı başarmıştır. Arabistan’da II. Abdülhamit’e karşı giriştiği isyan hareketi sırasında tüm Arabistan’ı dolaşmış, yerel şeyhlerle dostluk kurmuştur. II. Abdülhamit’in meşrutiyeti ilan etmek zorunda bırakılıp, aralarında Kuşçubaşı’nın da bulunduğu pek çok kişiye af çıkarmasıyla birlikte isyanına son vermiştir. İsyân sırasında etrafına topladığı kendisine bağlı silah arkadaşlarıyla beraber, Teşkilat-ı Mahsusa adlı istihbarat örgütüne katılmışlardır.

1911 yılında Trablusgarp’ta Enver Bey ile birlikte direniş hareketlerini örgütlemiş, 1912 yılında 2. Balkan Savaşı sırasında Enver Bey, kardeşi Sami Kuşçubaşı, Cihangiroğlu İbrahim ve Süleyman Askeri ile birlikte Çorlu, Tekirdağ, Malkara, Hayrabolu ve Edirne’nin kurtarılmasında yer almıştır. Aynı yıl Süleyman Askeri ve yörenin ileri gelenleri ile beraber Batı Trakya’da ilk Türk Cumhuriyeti’nin kurulmasına katkıda bulunmuştur. I. Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla birlikte 1914-1915 yılları arasında Teşkilat-ı Mahsusa’nın Arap Yarımadasından sorumlu başkanı olarak görev yapmış, Süleyman Askeri Bey’in ölümünü takiben Teşkilat-ı Mahsusa başkanı olmuştur (1915-1918).

I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlere karşı girişilen Süveyş Kanal Harekatı'nda (1916) öncü birliklere komutanlık etmiş, Hayber'de Faysal'ın (sonradan Irak Kralı olacaktır) 20 bin kişilik birliğine karşı 40 kişilik Teşkilat-ı Mahsusa birliği ile beş saatten fazla savaştıktan sonra yaralı olarak ele geçirilmiştir (1918). Bir savaş gemisi ve bir denizaltı eşliğinde Malta'ya sürgüne gönderilmiş, sürgünlüğü sırasında Arabistan'daki macerasını, yakalanışının ve sürgün hayatının ayrıntılarını anlatan bir eser yazmıştır. İngilizlerle imzalanan esir değiş-tokuş anlaşması gereği serbest bırakılmış, deniz yoluyla Anadolu'ya dönmüştür. Malta dönüşü hemen milli mücadeleye katılmış, kendi yetiştirdiği Çerkez Ethem'le beraber savaştı (1920). Kardeşinin adı Mustafa Kemal'e düzenlenen İzmir suikastında geçer. Anadolu Osmanlı İhtilal Komitesi'nin kurucusu olduğuna dair söylentiler de vardır.

Lozan Antlaşması'nın Temmuz 1923'de imzalanmasının ardından, Yunan ve İngiliz işbirlikçisi olması iddiasıyla, Çerkez Ethem'le birlikte 150'likler listesinde yer almış ve vatana girişi 1936 yılına kadar yasaklanmıştır. 1950'de yurda dönene kadar Mısır'da (İskenderiye) ikamet etmiş olup bu zaman içerisinde herhangi bir istihbarat faaliyetine katılmamış olduğu tahmin edilmektedir. 1950-1964 yılları arasında Türkiye'de bulunmuş ve beraber savaştığı silah arkadaşlarının mezarlarını dolaşmıştır. 1964'te vefat etmiştir. Kabri Söke-Kuşadası (Aydın) yolu Yaylaköy Caferli Granta Mezarlığı yanındadır.

TALAT PAŞA (MEHMET)

1874-1921

İttihat ve Terakki'nin kurucularından ve önde gelen siyasetçilerdendi. Meclis vekilliği, dahiliye nazırlığı, posta vekilliği ve sadrazamlık yapmıştı. Başkalarına verdiği imkânlar yanında kendisi için devlet malını kullanmamış ve sıkıntı içinde ölmüştü.

Tam adı Mehmed Talat'tır. Babası Ahmed Vasıf Efendi kadılık ve Vize kazası sorgu hâkimliği görevlerinde bulunmuştu. Mekteb-i İptidai'yi Vize'de bitirdi, Askeri Rüştiye'den mezun olacağı sırada hocalarından bir subayı dövmesi sonucunda diplomasını üç ay gecikmeli aldı ve bu yüzden idadiyeye devam edemedi. Edirne Posta-Telgraf Müdürlüğü'nde kâtip yardımcılığı yaparken Yahudi mektebinde Türkçe dersleri vermeye başladı. Genç yaşta girdiği rejim aleyhtarı faaliyetleri yüzünden 1895'te tutuklandı ve iki yıl hapis yattı.

İttihat ve Terakki kurucularından ve önde gelen siyasetçilerindendi. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Edirne mebusu olarak girdiği Meclis-i Mebusan'da birinci reis vekilliğine seçildi. Meclis Vekilliği, Dahiliye Nazırlığı, Posta Vekilliği ve 1917'de Sadrazamlık yaptı. Ayrıca 1909-1910 yılları arasında "Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası"nın büyük üstatlığını yaptı. I. Dünya Savaşı sırasında Ermenileri sürgün etmek için Tehcir Kanununun çıkarılmasında etkin rol oynadı. Sovyet Devriminin gerçekleşmesiyle savaştan çekilen Rusya ile 3 Mart 1918'de imzalanan Brest Litovsk Barış Antlaşması'na Osmanlı Devletinin temsilcisi olarak imza atan Talat Paşa'nın ısrarları neticesinde Rusya, 1878'de 93 Harbi sırasında işgal ederek aldığı tüm toprakları, yani Ardahan, Kars, Artvin ve Batum'u Antlaş-

ma'yı takiben Osmanlı Devleti'ne iade etti.

Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlandığı görülünce İttihat ve Terakki'nin bir kısım ileri gelenleri ile birlikte 1918 yılında ülkeyi terk etmiş, 15 Mart 1921 tarihinde, Almanya'da bir Ermeni komitacı ve suikastçı olan Soghomon Tehlirian tarafından suikasta uğrayarak şehit edilmiştir. Alman dostu olarak bilinen Talat Paşa'nın cenazesine bu ülkenin dışişleri bakanı ve pek çok ileri gelen katıldı. Suikastçı, Alman Mahkemesi'nde 1,5 günlük bir yargılama sonucu beraat etmiştir. Mehmet Talat Paşa'nın kemikleri, 1943 yılında alınan Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye'ye geri getirilmiş ve Abide-i Hürriyet şehitliğine gömülmüştür. TBMM'nin 1926 yılında kabul ettiği bir kanunla ailesine ev tahsis edilmiş ve şehit aylığı bağlanmıştır.

FEVZİ ÇAKMAK

1876-1950

Osmanlı İmparatorluğu'nda paşalık yapmış olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci ve son mareşalidir. Türkiye'nin İsmet Paşa'dan sonraki ikinci başbakanı, ilk milli savunma bakanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Cumhuriyet dönemindeki ilk genelkurmay başkanıdır.

Mareşal Fevzi Çakmak, 12 Ocak 1876'da İstanbul'da Topçu Albayı Ali Sırrı ile Hesna Hanım'ın oğlu olarak dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Kuleli Askeri Lisesi'nde tamamladıktan sonra 1893'te Harp Okuluna kaydolarak 1896'da Piyade Teğmen rütbesiyle mezun oldu. Akabinde Mekteb-i Erkân-ı Harbiye'ye girerek 25 Aralık 1898'de Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle bitirdi. Balkanlar'daki Sırp ve Arnavut çetelere karşı verilen mücadeleye katıldı. Kısa aralıklarla terfi ederek 1907'de miralaylığa (albay) yükseldi. 1908 yılında İkinci Meşrutiyet ilan edildiğinde 35. Fırka Komutanı ve Taşlıca Mutasarrıfıydı. 1910'da Arnavutluk'ta çıkan ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen Kosova Kolordusu'nun Kurmay Başkanlığına atandı. 1911'de Trablusgarp Savaşı başlayınca Rumeli'nin savunmasıyla görevli Garp (Vardar) ordusunun Kurmay Başkanlığına getirildi. Balkan Savaşı (1912-1913) sırasında 21. Fırka Komutan Vekilliği ve Vardar Ordusu 1. Şube (Harekât Şubesi) Müdürlüğünü yaptı.

I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Kafkas ve Suriye cephelerinde savaştı. 1918'de ferikliğe yükseldi. Mustafa Kemal'in rahatsızlığı nedeniyle 1915'te Fevzi Paşa 5. Kolordu Komutanlığı kendisinde kalmak üzere, ek görev olarak Anafartalar Grubu Komutan Vekilliğine getirildi. Birinci dönem TBMM'ye Kozan milletvekili olarak katıldı. 26 Mayıs 1920'de İstanbul Hükümeti tarafından ulusal hareketin önderlerinden biri olarak rütbesinin kaldırılmasına, nişanlarının geri alınmasına ve idamına karar verildi.

1921’de İsmet Paşa’nın (İnönü) yerine TBMM tarafından Genelkurmay Başkanlığı görevine getirildi. 3 Ağustos 1921’de Başvekillik, Milli Müdafaa Vekilliği ve Erkan-ı Harbiye Reisliği görevlerini hep birlikte yürütmeye başladı ve Sakarya Savaşı sırasında TBMM Reisi ve Başkomutan Mustafa Kemal ile birlikte bizzat cephede harekâtı yönetti. Zaferle sonuçlanan Başkomutanlık Meydan Savaşı’nın (30 Ağustos 1922) ardından 31 Ağustos’ta rütbesi Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın tavsiyesi üzerine TBMM tarafından Müşirliğe (Mareşal) terfi ettirildi. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekilliğinin kaldırılmasıyla, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğine atanan Mareşal Fevzi Çakmak, 30 Ekim 1924’e kadar TBMM’de İstanbul Milletvekilliği görevine devam etti. Mustafa Kemal Paşa’nın askerlik yapanların siyasete karışmamaları gerektiğine dair talimatından sonra, 31 Ekim 1924’te askerlik görevini, siyasete tercih ederek İstanbul Milletvekilliğinden istifa etti. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği görevini 23 yıl yaptıktan sonra 12 Ocak 1944’de 68 yaşında Askerî ve Mülkî Tekaüt Yasası’na göre yaş haddinden dolayı emekliye ayrıldı.

1946 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olarak TBMM’de VIII. Dönem İstanbul milletvekili seçildi. 5 Ağustos 1946’da milletvekili seçilerek 22 sene sonra tekrar Meclis’e katılan Fevzi Paşa, Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar’ın, dönemin Cumhurbaşkanı’nın demokratik seçimlere izin vermesi için, söylediği “Devr-i Sabık yaratmayacağız” (yani iktidara geldikten sonra yapılan yanlışların ve yolsuzlukların hesabını sormayacağız) sözünden sonra partisinden istifa ederek, 19 Temmuz 1948’de Osman Bölükbaşı ile birlikte Millet Partisi’nin kurucu üyeleri arasında yer aldı. 10 Nisan 1950 tarihinde vefat etti. Cenazesi 12 Nisan 1950’de Eyüp Sultan Camiinden kaldırılırken, cenaze namazında yüz binlerce vatandaş bulundu. Cenazesi İstanbul’daki Eyüp Sultan Mezarlığı’nda Küçük Hüseyin Efendi dergâhı türbesine defnedildi.

ENVER PAŞA (İSMAİL ENVER)

1881-1922

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında önemli bir yeri olan asker ve siyaset adamı Enver Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. 1913'te Babıali Baskını adı verilen askeri darbeyle cemiyetin iktidara gelmesini sağlamıştır.

1881'de İstanbul'da dünyaya geldi. Babasının görevleri nedeniyle çocukluğu farklı şehirlerde geçti. Harp okulunu 1899'da piyade teğmeni olarak bitirdikten sonra, 1902'te kurmay yüzbaşı olarak Harp Akademisi'nden derece alarak mezun oldu. Selânik'teki Üçüncü Ordu'nun emrine girdi. Manastır ve Üsküp'te çeşitli askeri görevlerde bulunduktan sonra 1904'te kolağası, 1905'te kurmay, 1906'da binbaşı oldu. Ekim 1907'de Manastır civarında eşkıya takibi ile görevlendirildi. 1908 yılına kadar devam ettiği bu görev sırasında Bulgar çetelerine karşı verdiği mücadeleler, onda milliyetçilik fikrinin gelişmesinde rol oynadı. Merkezi Paris'te bulunan Jön Türk Hareketi'nin Selanik'teki bir kolu olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne (sonraki adıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti) katıldı. İttihat ve Terakki'nin başlattığı ihtilal hareketleri içinde yer alan Enver Bey, Selanik Merkez Kumandanı Kurmay Albay Nâzım Bey'in öldürülmesinden sorumlu tutuldu ve Divan-ı Harb'e sevk edildi. Ancak İstanbul'a gitmek yerine kendine bağlı birliklerle Makedonya'da dağa çıktı. Bu hareket II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde önemli rol oynadı. Dağa çıkan subaylar arasında en kıdemlisi olduğu ve önemli faaliyetler gerçekleştirdiği için Enver Bey, bir anda "hürriyet kahramanı" olarak kabul edildi. Meşrutiyetin ilanından sonra Makedonya Genel Müfettişliği ve Berlin Askeri Ataşeliği gibi görevlerde bulundu.

İstanbul'da 31 Mart Olayı'nın patlak vermesi üzerine geçici olarak yurda döndü. İsyanı bastırmak üzere Selanik'ten İstanbul'a giden ve komutanlığını Mahmut Şevket Paşa'nın üstlendiği Hareket Ordusu'na katıldı; hareketin kurmay başkanlığını Kolağası Mustafa Kemal Bey'den devraldı. İtalyanlara karşı bir gerilla savaşı yürütülmesi fikrini İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine kabul ettirdikten sonra Kolağası Mustafa Kemal Bey ve Paris Ataşemiliteri Binbaşı Fethi (Okyar) Bey ile bölgeye giden Enver Bey, Bingazi ve Derne'deki kuvvetlerin başına geçti. İtalyan kuvvetlerine karşı verdiği başarılı mücadele nedeniyle 1912'de yarbaylığa yükseldi. I. Balkan Savaşı yenilgi ile sonuçlanmıştı. İttihatçıların kendi aralarında yaptığı ve Enver Bey'in de katıldığı toplantıdan zor kullanarak hükümeti devirme kararı çıktı. 23 Ocak 1913 günü Enver Bey'in öncü rolü oynadığı Babıali Baskını gerçekleşti. Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti askeri darbe ile iktidarı ele geçirmiş oldu. 1877-1878'deki 93 Harbi sırasında da yerli Ermenilerin Osmanlı'ya karşı yayılmacı Rus ordularının yanında çarpıştığını ve de cephe gerisinde isyanlar çıkarttığını bilen Enver Paşa, Dahiliye Nâzırı Talat Paşa ile birlikte Ermeni Tehciri diye anılacak kararı alarak, Doğu Anadolu'daki Ermenilerin Suriye Vilayetine nakledilmelerine karar verdi. Tehcir Kanunu diye bilinen yasa 27 Mayıs 1915 tarihinde kabul edildi. 1920'de Moskova'ya gitmeyi başardı ve görüşmeler yaptı. 1921'de Talat Paşa'nın öldürülmesinden sonra İttihat ve Terakki'nin başlıca önderi durumuna geldi. Aynı yıl Batum'da bir İttihat ve Terakki Kongresi gerçekleştirdi. 30 Temmuzda Ankara'ya Yunan saldırısı başlayınca bir kurtarıcı gibi Anadolu'ya girmeyi umut eden Enver Paşa'nın bu umudu Eylül ayında kazanılan Sakarya Zaferi ile boşa çıktı.

1921 yılının Ekim ayında Orta Asya Müslümanlarını sömürgeci İngilizlere karşı birleştirme ve bir Turan devleti kurma niyetiyle Batum'dan Buhara'ya gitti. 4 Ağustos 1922'de Kurban Bayramı sırasında Tacikistan'da, Belçivan yakınlarında Bolşevik Ruslara karşı yapılan bir çarpışmada üzerine düşen havan topuyla öldü ve Çeğen köyüne gömüldü. Tacikistan'daki naaşı 1996 yılında Türkiye'ye getirildi ve ölüm yıldönümü olan 4 Ağustos 1996'da Şişli'deki Abide-i Hürriyet Tepesi'ne defnedildi. Törene dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, bakanlar ve Enver Paşa'nın torunları katıldılar.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

1881-1938

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan mareşal ve devlet adamıdır. 1919 yılında başlattığı Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin önderliğini yapmış, modern Türkiye'yi oluşturan devrim ve reformları gerçekleştirmiştir. Batı ülkelerinin hukuk sistemlerini inceleyerek, modern hukuk kavramını Türkiye'ye kazandırmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin kurucusu ve ilk genel başkanı olan Mustafa Kemal Atatürk, Osmanlı ve Türk ordularında subay olarak görev yapmış, 1921 yılında "Gazi" unvanını almış ve mareşalliğe yükselmiştir.

1881 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ili olan Selanik'te doğdu. Babası Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanımdır. Babasını küçük yaşta kaybettikten sonra ilkokulu Selanik'te Şemsi Efendi Mektebi'nde okudu. Öğrenimini Selanik Askerî Rüştiyesi ve Manastır Askerî İdadisi'nde sürdürdü. 1899'da girdiği İstanbul Harbiye Mektebi'ni 1902 yılında piyade teğmeni rütbesiyle, Harp Akademisi'ni de 1905'te kurmay yüzbaşı olarak bitirdi. Mustafa Kemal 1905 yılında Şam'da 5. Ordu'da, 1907'de Makedonya'daki 3. Ordu'da görevlendirildi. Manastır ve Selanik'te görevli iken 1909'da İstanbul'daki (31 Mart Vak'ası) ayaklanmayı bastıran hareket ordusunda görev yaptı. 1911'de İtalya'nın Trablusgarp'a asker çıkarması üzerine Tobruk'a gönderildi. Tobruk ve Derne'de Türk Kuvvetlerini başarı ile yönettikten sonra binbaşı rütbesiyle 1912-1913 yıllarında Balkan Savaşı'na katıldı; Edirne'yi Bulgaristan'dan geri alan kolorduda görev yaptı. Birinci Dünya Savaşı'nda, 1915'te, 19. Tümen Komutanı olarak Çanak-

kale Savaşı'na katıldı. Gelibolu'da düşman saldırılarını başarı ile durdurdu; “Anafartalar Kahramanı” olarak ün kazandı. 1916'da Doğu Cephesi'ne Kolordu Komutanı olarak atandı ve generalliğe yükseltildi. Rus saldırılarını durduran Mustafa Kemal, Bingöl ve Muş'u düşmandan geri aldı.

1918'de yeniden görevlendirildiği Suriye cephesinde 7. Ordu Komutanı iken, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a geldi. Ülkeyi düşman işgalinden kurtarmak amacını gizli tutarak, Ordu Müfettişliği görevi ile İstanbul'dan ayrıldı. Karadeniz yoluyla 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, 22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi'ni yayımladı. Ayrıca Osmanlı Hükûmeti'nin verdiği görevden ve askerlikten istifa ederek 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da, 4 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan kongrelerin başkanlığını yaptı. Türkiye Büyük Millet Meclisi, onun çabalarıyla 23 Nisan 1920'de Ankara'da tarihî görevine başladı;

Mustafa Kemal, Meclis ve Hükümet Başkanı seçildi. Osmanlı Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Sevr Antlaşması'nı Türk milletinin kabul etmediğini dünyaya duyurdu. İtilaf Devletleri'nin yardımıyla İzmir'i işgal eden Yunan kuvvetlerinin ilerlemesi 1921'de Birinci ve İkinci İnönü savaşlarıyla durduruldu. 23 Ağustos 1921'de yeniden saldıran Yunan ordusu bozguna uğrattırarak Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği Türk ordusu Sakarya Meydan Savaşı'nı zaferle sonuçlandırdı. 22 gün geceli gündüzlü süren bu savaşta Yunan ordusu ağır kayıplara uğrattıldı. Bu zafer nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Mustafa Kemal'e 'Mareşal' rütbesi ve 'Gazi' unvanı verildi. Türk ordusu, vatanı düşman işgalinden kurtarmak için 26 Ağustos 1922'de karşı saldırıya başladı. Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği Başkomutan Meydan Savaşı'nda (30 Ağustos 1922) Türk ordusu Yunan ordusunun büyük kısmını yok etti. Bozguna uğratarak kaçan düşman kuvvetlerini izleyen Türk ordusu 9 Eylül 1922'de İzmir'e girdi. 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı ve İtilaf Devletleri işgal ettikleri Türk topraklarından çekildiler.

Kurtuluş Savaşı'nın ardından TBMM tarafından 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyet ilan edilirken, Mustafa Kemal Cumhurbaşkanı seçildi. 1938'deki ölümüne dek arka arkaya 4 kez cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal, bu görevi en uzun süre yürüten cumhurbaşkanı oldu.

Mustafa Kemal'e, 24.11.1934 günlü, 2587 sayılı kanunla Atatürk soyadı verildi ve bu soyadının başkaları tarafından kullanılması yasaklandı. Mustafa Kemal Atatürk, 1929 yılında dünyayı sarsan ekonomik bunalımının etkilerini hafifletmek ve ülkenin kalkınmasını hızlandırmak amacı ile 1933'te Beş Yıllık Sanayi Planı'nı başlattı. Aynı dönemde dış politikada da önemli adımlar atıldı; Milletler Cemiyeti'ne girilmesi (1932), Balkan Antantı'nın imzalanması (1934), Montrö Boğazlar Sözleşmesi (1936) ve Sadabat Paktı (1937) gibi girişimler Türkiye'nin bölgesinde ve dün-

yada etkili bir aktör olarak öne çıkmasına katkıda bulundu. Atatürk, Hatay'ın anavatana katılması için yoğun bir diplomatik çaba sarf etti ve onun bu amacı, vefatının ardından 1939 yılında gerçekleşti. Atatürk, yalnızca Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'nı başarı ile yöneten bir komutan değil, aynı zamanda gerçekleştirdiği devrimler ile de dâhi bir devlet adamı idi. 57 yıl süren yaşamının büyük kısmında, milletin ve vatanının bağımsızlığı ve mutluluğu için yılmadan çalıştı ve girdiği her mücadeleden zaferle çıktı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, cesur ve unutulmaz önderi Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938'de aramızdan ayrıldı. Üzerine çok sayıda kitap yazılan, birçok belgesel çekilen Atatürk'ün hayatı sinema filmlerinde de konu oldu. Can Dündar'ın 2008'de çektiği tartışmalar yaratan "Mustafa" filmi; Zülfü Livaneli'nin 2010'da çektiği "Veda", Hamdi Alkan'ın 2010'da çektiği "Dersimiz Atatürk" son dönem filmlerdir.

KÂZIM KARABEKİR

1882-1948

Askerlik yaşamı boyunca büyük başarılar kazanan Kâzım Karabekir, bu kazanımlar sonucu Türkiye'nin bugünkü kuzeydoğu sınırlarını çizen başarılı bir komutan ve siyasi liderdir. II. Dünya Savaşı sonunda Mustafa Kemal Paşa ile birlikte efsanevi üne sahip olan en önemli komutanlardan biridir.

İstanbul'da doğdu. Baba mesleğini seçerek Fatih Askeri Rüştiyesi, Kuleli Askeri Lisesi ve Harp Okulu'nda öğrenim gördü. 1900'de kurmay sınıfına ayrıldıktan sonra 1905'te Harp Akademisi'ni birincilikle bitirdi ve kurmay yüzbaşı oldu. 1907'de Enver Paşa'yla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır şubesini kurdu. 1909'da, 31 Mart Olayı patlak verince, Hareket Ordusu'nun İkinci Tümen Kurmay Başkanı olarak isyanın bastırılmasında görev aldı. 1912'de binbaşı rütbesiyle Balkan Savaşı'na katıldı. 1914'te yarbaylığa, 1915'te albaylığa, 1918'de mirlivalığa (tuğ-tümgeneral) yükseldi. 2 Mart 1919'da Erzurum'daki 15. Kolordu Komutanlığına atanan Kâzım Karabekir Millî Mücadele hareketine katılan ilk komutanlardan biri oldu.

Millî Mücadele hareketi boyunca Edirne milletvekili ve Doğu Cephesi komutanı olarak görev yaptı. Askeri görevi nedeniyle uzun süre Meclis çalışmalarına katılamayan Karabekir, Ankara Hükümetinin Doğu Anadolu'daki güvencesi oldu. 1920'de Ermenilerce işgal edilen toprakları geri aldıktan sonra, korgeneralliğe yükseldi ve Ermenilerle Gümrü Antlaşması'nı imzaladı. 23 Şubat 1921'de emrindeki Doğu Cephesi kuvvetleriyle birlikte, Gürcistan'ın elinde kalan Artvin ve Ardahan'ı geri aldı. 30 Ekim 1922'den başlayarak TBMM'nin çalışmalarına katıldı. 1923'te İstanbul'dan milletvekili

seçildi. Asker milletvekillerinin Meclis veya ordudaki görevlerinden birini seçmeleri kararlaştırılınca, 1924'te milletvekilliğini tercih etti.

Halk Fırkası'ndan istifa ederek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı ve partinin genel başkanlığını üstlendi. Partinin 1926'da kapatılmasından sonra milletvekilliğini bağımsız olarak sürdürdü. Aynı yılın yazında İzmir'de Atatürk'e karşı bir suikast planının ortaya çıkarılmasından sonra, ülkenin önde gelen muhalifleriyle birlikte İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı. Ama suikastla ilgisi görülmeyerek beraat etti. 1927'de Milletvekilliği sonra erince ordu kadrosunda açığa alındı, aynı yıl emekliye sevk edildi. On iki yıl boyunca, İstanbul Göztepe'deki köşkünde, siyasetin dışında bir hayat sürdüren Karabekir bu dönem boyunca anılarını kaleme aldı.

Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'nün uygulamaya soktuğu eski muhaliflerle barışma politikası sonucunda 1939'da yapılan ara seçimde yeniden İstanbul milletvekili oldu. Milletvekilliğini 1943 ve 1946 seçimlerinde de koruyan Karabekir Ağustos 1946'da TBMM Başkanı seçildi. Meclis başkanı görevini sürdürürken 26 Ocak 1948'de Ankara'da vefat etti. Kâzım Karabekir'in başta *İstiklal Harbimiz* olmak üzere çok sayıda yayımlanmış eseri vardır.

CELÂL BAYAR

(MAHMUT CELALEDDİN)

1883-1986

Atatürk'ün son başbakanı, Türkiye Cumhuriyeti milletvekili, bakanı ve üçüncü cumhurbaşkanı. 27 Mayıs 1960 darbesiyle Yassıada mahkemesi tarafından idama mahkum edildi, ancak yaşı ve hastalığı nedeniyle cezası affedildi.

1883 yılında Bursa'nın Gemlik ilçesinin Umurbey köyünde doğmuştur. Ailesi, şimdi Bulgaristan'a ait olan, Plevne şehrinden göç etmiştir. Celâl Bayar'ın babası, ilmiye sınıfına mensup bir fıkıh bilgini olan Abdullah Fehmi Efendi'dir. 93 Harbi'nden sonra muhacir olarak geldiği Bursa'nın Umurbey köyündeki rüştiyede müdürlük ve bir ara Gemlik'te müftülük yapmıştır. Celâl Bayar, ilk ve orta öğreniminden sonra memuriyet hayatına atıldı. Adliye, reji ve bankacılık sahasında memuriyet görevlerinde bulundu. Ardından Bursa'ya giderek çeşitli kurumlarda çalışmıştır. 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. 1913 yılı sonunda İzmir'e gelen Celâl Bayar, İttihat Terakki Cemiyeti'ne katmak için spor yapan ve aralarında Adnan Menderes'in de olduğu Altaylı gençleri davet etti ve 1914 yılının 16 Ocak tarihinde Altay Spor Kulübü fiilen kuruldu. Celâl Bayar, Şark İdadisinde faaliyet gösteren Altay'ın kuruluşu için para yardımında bulundu. 1918 yılında Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'ne girdi. 12 Ocak 1920'de toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Saruhan Sancağı milletvekili olarak katıldı. Millî Mücadele'nin başlaması ile birlikte Anadolu'ya geçerek bu harekete fiilen Galip Hoca olarak katıldı. Bu mücadelenin kazanılması sırasında Batı Anadolu'da faaliyet gösterdi. Aynı zamanda Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Saruhan (Manisa) milletvekili olarak görev aldı. 1921'de İktisat Vekili oldu.

Lozan Barış Konferansı'na müşavir göreviyle katıldı. 1923 seçimlerinden sonra İkinci Büyük Millet Meclisi'ne İzmir milletvekili

olarak girdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda mücadele adamı, politikacı ve iktisatçı olarak temayüz etti. Hindistan Müslümanlarının Türk İstiklal Harbi'ne yardım olarak aralarında toplayıp gönderdikleri altınları kullanarak, 1924 yılında Mustafa Kemal'in emriyle Türkiye İş Bankası'nı kurdu ve bu bankanın ilk umum müdürü oldu. 1932-1937 tarihleri arasında İktisat Vekilliği, 1937-1939 yılları arasında Başvekillik yaptı. 1943 yılına kadar İzmir milletvekili olarak siyasi hayatını sürdürdü. Çok partili siyasi hayata geçilmesi üzerine 1946 yılında arkadaşları ile birlikte Demokrat Parti'yi kurdu ve başkanlığına getirildi. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar'ın, 1948 yılında, dönemin "Milli Şef"i İsmet İnönü'nün demokratik seçimlere izin vermesi için "Devr-i Sabık yaratmayacağız" (yani iktidara geldikten sonra yapılan yanlışların ve yolsuzlukların hesabını sormayacağız) demesinden sonra bazı DP'liler partilerinden istifa ettiler. 19 Temmuz 1948'de Mareşal Fevzi Çakmak önderliğinde, Osman Bölükbaşı ile birlikte Millet Partisi'ni kurdular. Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerini kazanmasından sonra aynı yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin üçüncü Cumhurbaşkanı seçildi. On yıl cumhurbaşkanlığı yapan Celal Bayar, 27 Mayıs 1960 Darbesi'yle askeri cunta tarafından iktidardan indirildi.

Cuntacıların kurduğu özel mahkeme olan Yassıada Mahkemesi tarafından idama mahkûm edildi (15 Eylül 1961). Yaşı nedeniyle idam cezası daha sonra müebbet hapse çevrildi. Yassıada'dan Kayseri bölge cezaevine nakledilen Bayar, 7 Kasım 1964 tarihinde rahatsızlığı nedeniyle serbest bırakıldı. 7 Temmuz 1966'da da dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından, Anayasa'nın 97. maddesinde yazılı sebeplere dayanılarak "affedildi". 22 Ağustos 1986 tarihinde, 103 yaşında İstanbul'da vefat etti ve memleketi olan Bursa Umurbey'de toprağa verildi. Doğduğu ev, Yapı Kredi Bankası Genel Müdürü Kâzım Taşkent'in katkılarıyla restore edilmiştir.

İSMET İNÖNÜ

(MUSTAFA İSMET İNÖNÜ)

1884-1973

Osmanlı döneminde albay, Türkiye Cumhuriyeti döneminde orgeneral, genelkurmay başkanı ve ikinci cumhurbaşkanı olan İstiklâl Madalyası sahibi ünlü devlet adamı. Genel başkanı olduğu CHP tarafından kendisine “Millî Şef” unvanı verilmiştir. İnönü, Kurtuluş Savaşı’na katılmış ve Lozan Antlaşması’nı imzalamış, birçok defa başbakanlık görevini üstlenmiştir.

1884 yılında İzmir’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sivas’ta tamamladı. Bir yıl Sivas’ta Mülkiye İdadisi’nde okuduktan sonra, 1897 yılında İstanbul’daki Mühendishane İdadisi’ne gitti. 1901’de Mühendishane-i Berri-i Hümayun’a (Kara Harp Okulu) giren İsmet İnönü, bu okulu 1903’te topçu teğmeni olarak birincilikle bitirdi. 1906’da Erkân-ı Harbiye Mektebi’nden gene birincilikle mezun olarak kurmay yüzbaşı rütbesiyle Edirne’deki 2. Ordu’nun 8. Alayı’nda bölük komutanlığına atandı. Bu görevi sırasında İttihat ve Terakki Cemiyetine üye oldu (1907). 1908’de kolağası oldu ve 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909) olarak bilinen ayaklanmayı Selanik’ten gelerek bastıran Hareket Ordusu’nda görev aldı. 1910–1913 yılları arasında Yemen İsyanı’nın bastırılması harekâtına katıldı. Bu ve bundan önceki görevlerinde hudut problemleri ve asilerle yapılan anlaşmalarda başarılı hizmetleri ve meslekî özellikleriyle dikkati çekti. I. Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi’nde Kolordu Komutanı olarak Atatürk’le birlikte çalışırken, dostlukları ve devletin geleceği hakkında ortak fikirleri gelişti. Ardından Suriye Cephesi’nde savaşan Mustafa İsmet Bey, Millî Mücadele sırasında Atatürk’ün en yakın silâh arkadaşı olarak öne çıktı.

23 Nisan 1920’de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Edirne milletvekili olarak katıldıktan sonra, 3 Mayıs’ta İcra Vekilleri Heyeti’nde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye vekili oldu. Albay İsmet Bey, mebusluk ve bakanlık görevleri de uhdesinde kaldığı halde Garp Cephesi Komutan-

lığı görevine getirildi. Kuruluş aşamasındaki düzenli ordu ile Çerkez Ethem ayaklanmasının ve iç isyanların bastırılmasında etkin rol oynadı. Ocak ve Nisan 1921’de I. ve II. İnönü savaşlarında Yunan ordusunun Anadolu içlerine ilerleyişini durdurdu. I. İnönü Savaşı ile tuğgeneral rütbesine yükselen İsmet Paşa, Sakarya Meydan Savaşı ve Büyük Taarruz’dan sonra kazanılan zafer üzerine Mudanya Ateşkes toplantısında Büyük Millet Meclisi’ni temsil etti. 1922’de hariciye vekili oldu. Gençlik yıllarından beri edindiği diplomatik müzakere tecrübesi nedeniyle Lozan Barış Konferansı’na Dışişleri Bakanı ve Türk heyeti Başkanı olarak gönderildi. Görüşmeler sırasında Türkiye’nin çıkarlarını titizlikle savunan İsmet Paşa, 24 Temmuz 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin bağımsızlığının ve egemenliğinin tanınmasını sağlayan Lozan Antlaşması’nı imzaladı. Cumhuriyetin ilânından sonra 1923–1924 yıllarında ilk hükûmette başbakan olarak görev aldı, aynı zamanda Halk Fırkası Genel Başkan Vekilliği’ni üstlendi. 1934’te Soyadı Kanunu çıktığında Atatürk’ün verdiği İnönü soyadını alan İsmet Paşa, başbakanlık görevini 1925–1937 yılları arasında da sürdürdü. Atatürk’ün ölümünden sonra 1938 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye’nin ikinci cumhurbaşkanı olarak seçilen İnönü, cumhurbaşkanlığının yanı sıra CHP Genel Başkanlığı’na da getirildi. CHP’nin 26 Aralık 1938’de toplanan I. Olağanüstü Kurultayı’nda partinin değişmez genel başkanı seçilerek “Millî Şef” unvanını aldı. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye’yi savaş felâketinin dışında tutmayı başaran İnönü, savaştan sonra çok partili siyasi rejime geçilmesinde etkili oldu. 1950 genel seçimlerinden sonra CHP, iktidarı Demokrat Parti’ye bırakırken, İsmet İnönü de 1960 yılına kadar ana muhalefet partisi genel başkanlığı yaptı. 27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra Kurucu Meclis üyeliğine seçildi ve 10 Kasım 1961 tarihinde başbakanlığa atandı.

1965 yılında bu görevden ayrıldıktan sonra milletvekili olarak siyasi yaşamını sürdürdü. 1972’de toplanan CHP Kongresi’nde kendi desteklediği grubun Bülent Ecevit’in listesi karşısında yenilgiye uğraması üzerine, genel başkanlık ve milletvekilliğinden istifa etti. 25 Aralık 1973 tarihinde ölünceye kadar Anayasa gereğince Cumhuriyet Senatosu tabii üyeliği yapan İsmet İnönü’nün, 1916 yılında evlendiği Mevhibe Hanım’dan üç çocuğu bulunmaktaydı. Anılarının bir bölümünü *Hatıralarım, Genç Subaylık Yılları, 1884-1918* (1968) adı altında toplamış, ayrıca çeşitli tarihlerdeki söylev ve demeçlerini içeren İsmet Paşa’nın *Siyasi ve İctimai Nutukları, 1920-1933* (1933), *İnönü Diyor ki* (1944), *İnönü’nün Söylev ve Demeçleri I, 1920-1946* (1946) gibi kitapları yayımlanmıştır.

İSMAİL HAKKI TONGUÇ

1893-1960

Genç Türk Cumhuriyeti'nin eğitim ve öğretiminde önemli katkıları olan, eğitim tarihimizde çığır açan Köy Enstitüleri'nin mimarı. Yaşamı boyunca kendini eğitime adanmış, bu nedenle ailesini bile ikinci plana itmiş olan Tonguç; bu uğurda yurt dışında birçok incelemelerde bulunmuş, özellikle kız çocuklarının eğitilmesi için çaba harcamıştır.

İsmail Hakki Tonguç, Bulgaristan'ın Silistre iline bağlı Totrakan ilçesinin bugünkü adı Sokol olan Tatar Atmaca köyünde dünyaya geldi. Kendi köyünde dört yıllık ilkokulu ve üç yıllık rüştiyeyi bitirdi. Oradaki öğrenimi sırasında aynı zamanda köyün değişik işlerinde çalıştı ve tarımla uğraştı. 1914 yılında öğrenimine devam etmek üzere tek başına İstanbul'a gitti. Maarif Nazırı (*Eğitim Bakanı*) Şükrü Bey tarafından parasız yatılı öğrenci olarak Kastamonu Muallim Mektebi'ne gönderildi. 1916'da naklen İstanbul Muallim Mektebi'ne gelerek öğrenciliğine orada devam etti. Muallim Mektebi'nde öğrenciliği, I. Dünya Savaşı'nın güç yaşam koşullarını dayattığı yıllara rastlamaktadır. Okulu bitirdikten sonra 1918'de Almanya'ya üst öğrenim için gönderildi. 1918-1919 yıllarında Almanya'nın Karlsruhe kentindeki Ettlingen Öğretmen Okulu'nda sekiz aylık bir programa devam etti. 1919'da Anadolu'ya dönerek, Eskişehir Muallim Mektebi'nde Resim ve Elish ile Beden Eğitimi öğretmenini olarak göreve başladı. 1921'de Yunan işgalinden hemen önce Ankara'ya atandı, 1922'de yeniden öğrenim görmek üzere Almanya'ya gönderildi. Dönüşünde birçok ilde öğretmenlik ve yöneticilik yaptı. Sivas'ta ve Ankara'da ilköğretim müfettişleri için açılan kurslarda öğretmenlik yaptı ve Ankara'da uluslararası ders araç-gereçleri sergisini açtı.

1929-1933 yıllarında, diğer görevlerinin yanı sıra, Gazi Eğitim

Enstitüsü'nde de etkin görevlerde bulundu. Orada hem öğretmenlik yaptı, hem de Resim-İş Bölümü'nü kurdu. 1934'te Soyadı Kanunu'yla Tonguç soyadını aldı. 1934-1935 yıllarında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde vekil olarak müdürlük yaptı. 3 Ağustos 1935'te köy enstitülerini kurmasına yarayacak İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine vekâleten getirildi. Dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan'a, köy enstitülerinin temelini oluşturacak bir rapor sundu. 1936'da Kayseri, Çorum ve Yozgat illerini kapsayan bir geziyle, buralarda eğitim kurslarının açılabilirliğini araştırdı. Temmuz 1936'da da Köy Enstitüleri'nin önceli sayılan ilk Eğitim Kursu'nu Eskişehir iline bağlı Mahmudiye'de açtı. 1937'de Köy Eğitimleri Yasası çıktıktan sonra, İzmir'de Kızılçullu'da (bugünkü Şirinyer), Eskişehir Çifteler'de ilk köy öğretmen okulları açıldı. 1938'de ilköğretim kurumlarını incelemek üzere Bulgaristan'da, Macaristan'da ve Almanya'da bulundu. 28 Aralık 1938'de Hasan Âli Yücel milli eğitim bakanı olduktan sonra, vekâleten yürüttüğü İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine asaleten atandı.

17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Kanunu çıktıktan sonra açılmaya başlayan enstitülerle çok yakından ilgilendi. 1946'da görevden alınışına değin, enstitüler için canla başla çalıştı. Tonguç özellikle kız çocuklarının eğitime alınması ve öğretmenliğe kazandırılması için büyük çaba içindeydi ama bunlar yerine getirilemiyordu. Seçimleri kaybetmemek için, çok desteklediği Köy Enstitüleri sevdasından vazgeçen İnönü, O'nu, 25 Eylül 1946'da görevinden alarak, Talim Terbiye Kurulu üyeliğine getirdi. Ardından Türkiye'nin değişik yerlerinde sürgün olarak öğretmenlik yaptı. 1954'te kendi isteğiyle emekli oldu. 1956'da Avrupa'yı gezdi ve İsviçre'deki Pestalozzi Çocuklar Köyü'nü inceledi. 1958'de hastalanan İsmail Hakkı Tonguç, çoktan kapatılmış olan Hasanoglan Köy Enstitüsü'ne yıllar sonra 11 Haziran 1960'ta ilk kez gitti. 24 Haziran 1960'ta yaşama gözlerini yumdu. Arkasından hakkında birçok kitap yazıldı ve adını taşıyan okullar açıldı.

KÂZIM TAŞKENT

1894-1991

Türk bankacılık tarihinde devrim yaratan, ünlü bir girişimci ve idareci-dir. Birçok kuruluştaki yöneticilik yapan Taşkent'in yayımladığı *Doğan Kardeş* dergisi çocuk dergiciliğinde efsane haline gelmiştir.

Preveze'de dünyaya geldi. Babasının görevi dolayısıyla eğitimini farklı yerlerde yaptı. 1912 yılında İstanbul'da mühendis mektebine girdi. O yıl Balkan Savaşı nedeniyle mühendis mektebi kapatılınca tıbbiyeye geçti. Balkan Savaşı sonrasında yeniden açılan mühendis mektebine devam etti. I. Dünya Savaşı patlak verince gençler silah altına alınmaya başlamıştı. 1915 yılında askere çağrıldı ve yedek subay olarak önce İstanbul'da, daha sonra Çanakkale, Trabzon ve Batum şehirlerinde görev aldı. Savaşın sona ermesinden kısa bir süre önce askerliğini yaparken genelkurmay başkanı ona çok önemli bir görev vermişti. Azerbaycan'da kalan kuvvetlerimizle irtibat konusundaki bu görevi başardı, terhis oldu ve devlet bursuyla Almanya'da yüksek kimya öğrenimi görmek için gönderildi. 1924 yılında Almanya'nın Hannover şehrinde yüksek tahsilini tamamlayan, tahsili boyunca fabrikalarda staj yapan, kurslar gören Taşkent, yıl sonunda genç bir yüksek kimya mühendisi olarak yurda döndü. Önce Ankara'da Ticaret Vekâleti'nde boyacılık öğretmeni kadrosunda memuriyete girdi. 1926'da Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşunda önemli görevler üstlendi. 1933'te Ziraat Bankası, İş Bankası ve Sümerbank'ın ortak olarak kurdukları Eskişehir Şeker Fabrikası'nın, 1934'te de Turhal Şeker Fabrikası'nın genel müdürlüklerine atandı. Dört şeker fabrikası birleştirildi, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi kuruldu. Yeni kurulan bu şirketin genel müdürlüğü Taşkent'e verildi.

1944’de ise Doğan Sigorta şirketi’ni ve Yapı Kredi’yi kurdu. 1972 yılında 48 yıllık çalışma hayatını noktalayarak iş dünyasından ayrılmıştı. Bir dönem milletvekilliği de yapan Kâzım Taşkent, yayıncılıkta da önemli katkılar sağlamıştır. Hayat Yayınları ile değerli eserler kazandıran Taşkent, oğlu Doğan Taşkent’in bir kazada ölümüyle sarsılmış ve oğlunun anısına “Doğan Kardeş” adlı çocuk dergisi yayımlamıştır. Türk dergiciliğinde Avrupa tekniğini getirmiştir. Dergi 1945-1993 yılları arasında yayımlanmış, günümüzde Yapı Kredi Yayınları tarafından yeniden çizgi roman dergisi olarak yayımlanmaya başlamış, Mart 2011’de yayın hayatına son verilmiştir. Yapı Kredi Yayınları bünyesinde yer alan galerinin adı Kâzım Taşkent Sanat Galerisi’dir. Ayrıca yayınevinin dünya klasikleri yayımladığı Kâzım Taşkent klasikleri dizisi de vardır. Taşkent, Almanya Federal Cumhuriyeti Liyakat Nişanı sahibiydi. Günlüğu ve anıları 2008 yılında *Yaşadığım Günler* adıyla yayımlandı.

CEMAL GÜRSEL

1895-1966

Türkiye Cumhuriyeti'nin "Cemal Ağa" lakaplı dördüncü cumhurbaşkanıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeliğine kabulünü sağladı. İlk yerli ve seri üretimi hedefleyen Devrim otomobili projesini başlattı.

Gürsel, Erzurum'un Kuloğlu mahallesinde 1895 yılında doğdu. Babası Osmanlı subayıydı. İlk öğrenimine Ordu ilinden sonra Erzin-can'da devam eden Gürsel, orta eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul Kuleli Askeri Lisesi'ne askeri öğrenci olarak girdi. Kuleli'de son sınıf öğrencisiyken Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 16 Ekim 1914'de askeri eğitimine ara verdi ve 4. Kolordu'da subay olarak göreve başladı. 1 Eylül 1922'de yüzbaşılığa yükselen Gürsel, bir yıl Harp Okulu'nda eğitim aldı. 1 Ekim 1926'da Harp Akademisi'ne başladı ve 1 Eylül 1929'da kurmay subay olarak Akademi'den mezun oldu. Aktif askerlik görevine Çanakkale Savaşı'na katılarak başladı. 45 yıl süren askerlik kariyerinde, Kara Kuvvetler Komutanlığı'na bağlı çeşitli birliklerde komutanlık ve karargah görevlerinde hizmet verdi. Askeri öğrencilik yıllarından itibaren, popülerliği ve kendisine duyulan sevgi nedeniyle arkadaşlarınınca "Ağa" lakabı verildi ve vefatına kadar hep "Cemal Ağa" olarak bilindi.

1914 ve 1917 yılları arası topçu teğmen olarak Çanakkale'de 1. Topçu Alayı'nın 1. Bataryası'nda savaştı. Çanakkale Savaşı sonrası, 1 Eylül 1917'de 41. Tümen Obüs Bataryası Komutanlığı'na atanarak Filistin Cephesine gönderildi. Filistin ve Suriye cephesindeki bütün savaşlarda 41. Alay'ın 5. Bağımsız Batarya olarak görev aldı. İngilizlere Gazze cephesinde 19 Eylül 1919'da esir düşerek Mısır'da iki yıl esir kaldı. 6 Ekim 1920'de serbest kalınca İstanbul'a dönüp, Erzurum Kongresi'ni izleyen günlerde Anadolu'ya geçerek, Kurtuluş Savaşı'nın batı cephesindeki bütün savaşlara katıldı. Büyük Taarruz'da fiilen görev başında muharebede bulunarak Harp Madalyası

ve İstiklal Madalyası ile taltif edildi. Halk oyuna sunulan ve kabûl edilen yeni Anayasa gereğince, 10 Ekim 1961’de yapılan genel seçimlerden sonra oluşturulan yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından cumhurbaşkanlığına seçildi. Türkiye Cumhuriyeti’nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeliğine 1961’de kabulünü sağladı. Onun döneminde Kutsal Emanetler, Topkapı Sarayı muhafaza depolarından ilk olarak, 31 Ağustos 1962 tarihinde modern müzecilik anlayışına uygun bir şekilde Türk halkına ve dünyaya sergilenmeye başlandı.

Doğu Anadolu’ya hitap edecek olan ilk radyo istasyonunun merkezi konumlu Erzurum’da kurulmasını sağladı. Daha sonra Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’nu başkent Ankara’da organize ederek, televizyon hizmetlerinin yurda ilk kez getirilmesini sağladı. Cemal Gürsel Türkiye tarihinde ilk kez planlı ekonomiye geçiş çalışmalarını başlattı; Devlet Planlama Teşkilatının ve Devlet İstatistik Enstitüsünün kuruluşu, 5 yıllık kalkınma planlarının hazırlanması, sendikalar, grev ve toplu sözleşme yasalarının çıkarılması, Ortak Pazar üyeliği, SSCB ile iyi ilişkiler kurulması, Kıbrıs’a garantör ülkeler tarafından müdahale edilmesi gibi çalışmalara imza attı. Milli İstihbarat Teşkilatı Kuruluşu yasası ve düzenlemesi, Milli Güvenlik Kurulu’nun başlangıç ve geliştirilmesi, Türk ordusunun modernizasyonu, İran, Pakistan ile birlikte bölgesel kalkınma organizasyonunun kurulması, Avrupa ve Orta Asya memleketlerini bağlayan mikrodalga radyo iletişim ağı kurulması, Güneydoğu Anadolu’nun kalkınma ve geliştirilmesi planları, Basın Yayın Yüksek okulunun ilk kuruluşu, Turizm Bakanlığı’nın kurulması da yine kendisinin Türkiye Cumhuriyeti’ne olan katkılarıdır. İlk Devlet Araştırma Kütüphanesi ve hükümete yol göstericilik görevini yasayla verdiği Türkiye Bilimsel Teknik Araştırma Kurumunu kurdu. Ordunun binek otomobil ihtiyacını karşılamak amacı da güden, ilk yerli ve seri üretimi hedefleyen Devrim (otomobil) projesini başlattı. 1966 yılında başlayan rahatsızlığının sürmesi, yurt dışında gördüğü (ABD) tedaviye rağmen hastalığının ağırlaşması ve görevini engellemesi üzerine, Anayasa uyarınca Cumhurbaşkanlığı görevi 28 Mart 1966’da TBMM tarafından sona erdirildi. 14 Eylül 1966 günü vefat etti. Geriye hiçbir vasiyet ve kendisi ile ilgili dilek bırakmadı. Anıtkabir devrim şehitleri bölümünde toprağa verildi ve sonradan devlet mezarlığına nakledildi.

HASAN ÂLİ YÜCEL

1897-1961

Öğretmen, eski Milli Eğitim Bakanı, Köy Enstitüleri'nin kurucusu. Dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi, Üniversite reformu ve Devlet Konservatuvarı'nın kurulması onun Milli Eğitim Bakanlığı sırasında gerçekleştirilmiştir.

Hasan Âli Yücel 16 Aralık 1897'de İstanbul'da doğdu. Aslen Göreleli olan babası; Ertuğrul Fırkateyni'nin kaptanı olan Ali Rıza Bey, annesi Neyire Hanım ve eşi Gülsüm Refika Hanım'dır. Eğitim yaşamını sırasıyla Mekteb-i Osmani, Vefa idadisi, Cağaloğlu Darülmualimin-i Âli'ye (Yüksek Öğretmen Okulu) okullarında sürdürdü. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi ve 19 Aralık 1922'de öğretmenliğe başladı. 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) kurulmasıyla Hasan Âli Yücel etimoloji kolu başkanlığına getirildi. 1934 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nden, İzmir milletvekili olarak Meclise girdi. Hasan Âli Yücel'in bakanlık döneminin MEB'deki en parlak dönemlerden birisi olduğu iddia edilir.

28 Aralık 1938'de Hasan Âli Yücel, 2. Celal Bayar hükümetinde Milli Eğitim Bakanlığı'na getirildi. Üniversite reformu (Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nin kurulması, Yüksek Mühendis Okulu'nun İTÜ'ye dönüştürülmesi ve Ankara Tıp Fakültesi'nin kurulması), Köy Enstitüleri'nin kurulması, Dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi ve ilk resmi ve telifli Türkçe ansiklopedi olan İnönü Ansiklopedisi'nin ön çalışmaları onun bakanlığı döneminde gerçekleşmiştir. Devlet Konservatuvarı'nın kurulması (20 Mayıs 1940), Türkiye'nin UNESCO'ya girişi onun çabaları sonucunda olmuştur. Dört yıllık çabaları sonucunda 25 Haziran 1946'da Üniversiteler Yasası çıkartılır. Bu yasayla, yüksek öğretim kurumlarının Bakanlıkla

olan “sıkı bağı” önemli ölçüde gevşetilmiş, mevcut kuruluşlar yapısal bir bütünlüğe kavuşturulmuş, böylece üniversiteye organik bir karakter kazandırılmıştır. Bu yasanın getirdiği bir başka sonuç da, “dışarıdan gerilim yerine içeriden denetim”in getirilmiş olmasıdır. Ankara Üniversitesi de bu yasanın sonucu olarak kurulmuştur.

5 Ağustos 1946’da 7 yıl 5 ay sürdürdüğü Milli Eğitim Bakanlığı görevinden istifa etti. İstifasından sonra gazetecilik görevine döndü. 26 Şubat 1961 tarihinde konuk olarak kaldığı Prof. Dr. Tevfik Sağlam’ın evinde öldü. 2 Mart 1961 tarihinde Cebeci Asri Mezarlığı’nda toprağa verildi. Hasan Âli Yücel, Şair Can Yücel’in babasıdır. Can Yücel babası için “Ben Hayatta En Çok Babamı Sevdim” adlı şiirini yazmıştır.

ADNAN MENDERES (ALİ ADNAN ERTEKİN)

1899-1961

1950-1960 yılları arasında yapılan demokratik seçimlerde Türkiye Cumhuriyeti başbakanlığına seçilmiş, İstiklal Madalyası sahibi siyasetçi, hukukçu ve toprak ağası. Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'de siyaset yapan Menderes, 27 Mayıs Darbesi'nin ardından 17 Eylül 1961'de asılarak idam edildi.

1899 yılında Aydın'ın Koçarlı ilçesi Çakırbeyli köyünde doğdu. İzmirli Katipzade İbrahim Ethem Bey ile Aydınlı Hacı Ali Paşazadelerden Tevfika Hanım'ın oğlu olan Adnan, anne ve babasını küçük yaşta kaybetti ve anneannesinin yanında büyüdü. Eğitimine İzmir İttihat ve Terakki Mektebi'nde başlayan Adnan Menderes, üniversite öncesi eğitimini Kızılçullu Amerikan Koleji'nde tamamladı. Kolej son sınıf öğrencisi iken 4 Aralık 1916'da askere alındı, 15 Aralık 1917'de Zabıt Vekili (asteğmen) rütbesine yükseltildi, 30 Ekimde terhis oldu. İstiklal Savaşı'nda 1920'de yeniden askere alınarak Aydın Askerlik Şubesinde görevlendirildi. 1 Eylül 1921'de şube inzibat subaylığına atandı. 1 Mart 1922'de Menderes Bölgesi Komutan yaveri oldu. Zaferden sonra 1 Eylül 1922'de teğmenliğe yükseltildi. 1. Kolordu 2. Şube, İstihbarat Şubesi ve İzmir Sansüründe hizmette bulundu. 1 Ağustos 1923'te terhis edildi. 12 Ağustos 1930'da İstanbul'da Ali Fethi Bey'in başkanlığında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda politikaya girerek partinin Aydın örgütünü kurdu ve il başkanı oldu. Partinin kendini kapatması üzerine siyasi yaşamını CHP'de sürdürdü. CHP Aydın il başkanlığına seçildi. 9. Dönem seçimlerinde Aydın milletvekilliğine seçildi. Bu arada Ankara Hukuk Fakültesi'nde öğrenim görerek 1935 yılında mezun oldu. 10, 11 ve 12. Dönemlerde yine CHP adayı olarak Aydın'dan millet-

vekili seçildi. 1945 yılına kadar TBMM’de komisyon raportörlüğü yapan Menderes, o yıl Saracoğlu hükümetinin getirdiği Toprak Kanunu Tasarısını reddederek, komisyondan istifa etti. Partide yaptıkları muhalefetten dolayı, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü ile birlikte 25 Eylül 1945’te CHP’den ihraç edildi.

Yaşanan ihraçların ardından, Celal Bayar da hem partiden hem de milletvekilliğinden istifa etti. Bu gelişmeler üzerine 7 Aralık 1945’te Demokrat Parti kuruldu. Adnan Menderes, Celal Bayar’dan sonra partinin ikinci adamı konumunda, partinin kurucuları arasındaydı.

8. Dönemde DP adayı olarak Kütahya’dan milletvekili seçildi. 9. Dönemde İstanbul milletvekili seçilerek 22 Mayıs 1950’de 1. (Demokrat Parti o dönem seçimi oylarının % 53,5’ini alarak sandıktan 1. parti olarak çıkmıştı), 9 Mart 1951’de 2. Menderes hükümetlerini kurdu.

10. Dönemde yeniden İstanbul milletvekili seçildi. 17 Mayıs 1954’te 3. Menderes hükümetini kurdu. 9 Aralık 1955’te Kabinesini yenilemek suretiyle, görevini dönem sonuna kadar sürdürdü. 28 Temmuz 1957’ye kadar Başbakanlıkla birlikte Milli Müdafaa Bakanlığına da vekalet etti. 11. Dönemde tekrar İstanbul milletvekili oldu.

27 Mayıs 1960’ta Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ülke yönetimine el koymasıyla tutuklanarak Yassıada’ya götürüldü. Yüksek Adalet Divanı’nda, Anayasayı ihlâl ve çeşitli suçlardan dolayı yapılan yargılama sonunda ölüm cezasına çarptırıldı. 17 Eylül 1961’de ölüm cezası İmralı’da idam şeklinde yerine getirildi. 17 Eylül 1990’da naaşı İmralı’dan alınarak devlet töreni ile İstanbul Vatan Caddesi’nde yaptırılan anıtmezarada toprağa verildi. Aydın’da Adnan Menderes Üniversitesi ve İzmir’de Adnan Menderes Havaalanı’na ismi verildi.

TURGUT ÖZAL (HALİL)

1927-1993

Türkiye Cumhuriyeti'nin 45. ve 46. dönem hükümetlerinde başbakanlık yapmış, ardından sekizinci cumhurbaşkanı seçilmiş ve görevi başında hayatını kaybetmiş olan Türk siyasetçisi ve devlet adamıdır.

Malatya'da 1927'de doğan Turgut Özal'ın babası banka memuru, annesi öğretmendi. Ailesinin görevi nedeniyle sık sık şehir değiştiren Özal, ortaokulu Mardin'de bitirir. Mardin'de lise olmaması nedeniyle, Konya Lisesi'nde eğitimine devam eden Turgut Özal'a bu dönem içerisinde kardeşi Korkut Özal da eşlik etmiştir. Son olarak Kayseri Lisesi'nde lise eğitimini bitiren Özal, İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği'ni burslu olarak okur. 1950 yılında mezun olur. Mühendislik yapar ve sonra siyasete girer. Evlendikten sonra, Amerika'da Texas Tech Üniversitesi'ne ihtisas yapmaya giden Özal ekonomi branşında eğitim aldı. 1958 yılında Planlama Komisyonu'nda sekreteryaya görevini yaptıktan sonra 1959 yılında Ankara Ordanat Okulu'nda yedek subay oldu. Askerliği sonrasında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşunda çalışan Özal, 1965 seçimlerinden sonra Süleyman Demirel'in danışmanı olarak görev yaptı. 1967 yılında DPT Müsteşarı oldu. 1971'den 1973'e kadar Dünya Bankası Sanayi Dairesi'nde danışman olarak çalışan Özal yurda döndükten sonra başta Sabancı Holding olmak üzere farklı sektördeki birçok şirket için yönetici olarak çalıştı. Sabancı Holding'deki görevinin Genel Koordinatörlük olduğu belirtilmektedir.

43. Hükümet döneminde Başbakanlık Müsteşarlığı ile DPT Müsteşar vekilliği görevlerine getirildi. 24 Ocak Kararları'nın mimarı olarak görev yaptı. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, bu politikaları devam ettirmek amacıyla Bülend Ulusu Hükümeti'nde ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığı görevine getirildi. Bu

göreve getirildikten 22 ay sonra, 14 Temmuz 1982’de istifa etti. 20 Mayıs 1983’de Anavatan Partisi’ni kuran Özal 6 Kasım 1983’deki seçimlerde 400 kişiden oluşan parlamentoda 211 milletvekili çıkararak tek başına iktidar ve 45. Hükümet’in Başbakanı oldu. 1984 yerel seçimlerinden de başarıyla çıkan Özal, 13 Nisan 1985’de yapılan ilk kongrede tekrar genel başkanlığa seçildi. 1987 yılında yapılan genel seçimlerde de 292 milletvekili çıkartarak tekrar çoğunluğu sağladı ve 46. Hükümet’in başbakanı oldu. İktidarda bulunduğu 1983-1991 döneminde Türkiye ekonomisi ortalama yıllık yüzde 5,2 oranında büyümüştür. Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu’nu değiştirerek Emniyet İstihbarat Daire Başkanlığı’nı kurdu.

Özal 1989’daki cumhurbaşkanlığı seçiminde aday oldu. Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve Doğru Yol Partisi meclise girmeyerek seçimi boykot etti. 31 Ekim 1989 tarihinde yine muhalefetin katılmadığı 3. tur oylamasında Turgut Özal 263 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti’nin 8’inci Cumhurbaşkanı oldu. 9 Kasım 1989 tarihinde resmi olarak görevine başladı. Cumhurbaşkanlığı döneminin en önemli olayı 1. Körfez Savaşı’dır. Bu olayda çok aktif rol almıştır. Petrol kaynaklarının kontrolünü elinde tutan Saddam Hüseyin’in Türkiye için büyük bir tehlike teşkil ettiğini ve Saddam’ın bölgeyi haki miyeti altında tutmasına izin verilemeyeceğini savundu. Harekata Türk Ordusunun da katılıp, Misak-ı Milli sınırları içinde olan Musul ve Kerkük’e girilmesini isteyince, zamanın Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay görev süresi sona ermeden 3 Aralık 1990 tarihinde kendi isteği ile Genelkurmay Başkanlığı görevinden emekliye ayrıldı; görevden ayrılmasına sebep olarak da 1. Körfez Savaşı’nda hükümetin tutumuna tepki olduğu öne sürüldü. Turgut Özal, 17 Nisan 1993’te 5 ülkeyi kapsayan 12 günlük Türkistan gezisinden sonra ölmüştür. Özal’ın cenazesine Türkiye’nin dört bir yanından yüz binlerce kişi akın etmiş, televizyonlardan canlı yayımlanmış; ülkede bayraklar yarıya indirilmiştir. Vasiyetine uyularak, kendisi tarafından yaptırılan eski başbakan Adnan Menderes’in anıtmezarının bulunduğu Topkapı’da, Vatan Caddesi üzerinde kendisi adına hazırlanan anıtmezarı defnedildi.

EDEBİYATÇILAR

KAŞGARLI MAHMUT

1008-1105

En tanınmış eseri “Divân-ı Lügâti’t-Türk” olan Kaşgarlı Mahmut’un bu eseri Türkçenin bilinen ilk sözlüğüdür. El yazması tek kopyası Fatih Millet Kütüphanesi’ndedir.

Tam adı “Mahmud bin Hüseyin bin Muhammed”dir. Batı Karahanlı Hakanlarından Yağan Tekin, 18 aylık kısa Hakanlık döneminde sonra tahtı kendi isteği ile Kaşgarlı Mahmut’un babası Hüseyin Emir Tekin(*Husayn Çağrı Tegin*)’e devretmek istemiştir. Bu devir teslim için büyük ziyafetler hazırlanmış davullar dövülmüştür. Bu ziyafet sırasında Yağan Tekin’in eşlerinden Hanısı, tahta kendi oğlu İbrahim’i geçirebilmek için diğer şehzadeleri zehirlemiştir. Kaşgarlı Mahmut’un babası da zehirlenenler arasındadır. Bu saray darbesinden sonra İbrahim, 1057 yılında Batı Karahanlıların Hakanı olmuştur. Kaşgarlı Mahmut ise bu tuzaktan kendisini kurtararak Batı Karahanlı Devleti’nin topraklarından kaçmıştır. Ancak İbrahim Han’ın adamları her yerde onu aradıklarından o kendisini gezgin veya bilgin gibi sıfatlarla takdim ederek sık sık yer değiştirmek zorunda kalmıştır.

Kaşgarlı Mahmut, dönemin bütün klasik ilimlerini tahsil etmiştir. Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Saciye ve Hamidiye Medreseleri’nde tahsil gördükten sonra kendisini Türk dili tetkikatına vakfetmiştir. Bu amaçla Orta Asya’yı boydan boya kat ederek Anadolu’ya oradan da Bağdat’a gitmiştir. 15 yıl boyunca Türklerin yaşadığı bütün illeri, şehirleri, obaları, dağları ve çölleri dolaşmıştır. Türkçenin bütün lehçelerini yerlerinde öğrenmiş, geleneklerini göreneklerini yakından izlemiştir. Kaşgarlı Mahmut 1043’de Kaşgar’dan ayrılarak Bağdat’a yerleşti. Dünyaca bilinen eseri *Divânü Lügâti’t-Türk*’ü 1072

yılında Bağdat'ta yazmaya başladı. 12 Şubat 1074 tarihinde tamamlandı. Eserin tamamlanmasından sonraki iki yıl içerisinde dört defa baştan sona gözden geçirerek 1076'da son şeklini verdi. 1077 yılında, Abbasi Halifesi Muktedî-Biemrillah'ın oğlu Ebü'l-Kasım Abdullâh'a armağan etmiştir. Kitabın asıl nüshası bu gün Fatih Millet Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir.

Kaşgarlı Mahmut, 1080 yılında Kaşgar'a dönmüştü. O artık, ülkesinin önde gelen bir ilim adamı idi. Adına izafeten, Mahmudiye Medresesi denilen binada dersler vermeye başlamıştı. Binlerce öğrenci yetiştirmişti. Kaşgarlı Mahmud, 1105 yılında, 97 yaşında iken fânî hayata vedâ etti. Aziz naaşı; ders verdiği Mahmudiye mezarlığında toprağa verildi. Burası, Kaşgar şehrine 45 kilometre uzaklıktaki Opal köyünde, etrafı kavak, çınar ve söğüt ağaçlarıyla çevrili bir tepedir. Ölümünden sonra öğrencileri tarafından inşa edilen türbe, günümüze kadar dört defa yenilendi. Türbede, Kaşgarlı Mahmud'un sandukasının bulunduğu bir oda, Kur'an okumak için bir salon ve müze bölümü bulunuyor. Müzede değerli âlimin kitap ve makaleleri, el yazması ve basma Kur'anlar ile bazı eşyaları vardır. Müzenin duvarında, Türkistanlı bir ressam tarafından büyük boyda yapılmış, Kaşgarlı Mahmud'u çalışırken gösteren temsîlî bir resim yer almaktadır. Müzede ayrıca Uygurların Budizm inancını yaşadıkları dönemlere ait eşyalar göze çarpar. Bu eşyaların, arkeolojik kazılarda elde edildiği belirtilmektedir. Karahanlılar dönemine ait çeşitli mâdenî para ve süs eşyaları, müzede sergilenen malzemeler arasında dikkat çekmektedir. Türbenin iç ve dış duvarları ile oda ve salonların tavanları, Uygur sanatının süsleme unsurlarıyla bezenmiştir. Süslemeler, ahşap tavanda eşsiz bir ihtişam oluşturmaktadır. Türkoloji'nin ilk ve en büyük âliminin türbesi, son yıllarda önemli ölçüde tahrip edilmiştir.

SÜLEYMAN ÇELEBİ

1351?-1422?

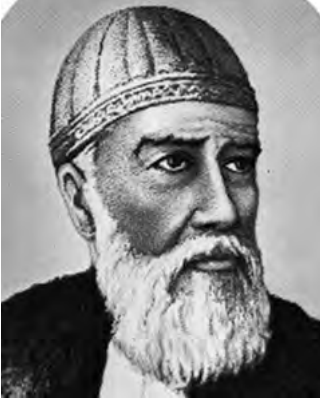
1409'da Mevlid mesnevisini yazarak Anadolu kültürünün önemli parçalarından mevlid törenlerinin mimarı olmuş şair. Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i kaleme almasına Hz. Muhammed'in Hz. İsa'dan üstünlüğü bulunmadığını ileri süren bir vaizin sebep olduğu rivayet edilmektedir.

Orhan Gazi döneminde doğmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmaz. Kimi kaynaklara göre Osmanlı Sultanı I. Murat'ın vezîrlerinden Ahmed Paşa'nın oğlu, Şeyh Mahmûd Efendi'nin torunudur. Dedesi Mahmûd Bey, Şeyh Edebali'nin torunudur ve 1338'de Süleymân Paşa önderliğinde Rumeli'ye sal ile geçenlerdendir. Süleyman Çelebi'nin 1346-1351 yılları arasında bir tarihte doğduğu, ölüm tarihinin ise 1422 olduğu ileri sürülmektedir. Gençliğinde Bursa'da iyi bir eğitim aldığı sanılmaktadır. O devirde, Çelebi unvanı ilim adamlarına ve Mevlevi tarikatı büyüklerine verilmekteydi. Mevlevi olduğuna dair kanıt yoktur. Bilgili tavırlarıyla Padişah Yıldırım Beyazid'in dikkatini çekmiş ve yapımı 1399'da tamamlanan Ulu Cami'ye imam olarak atanmıştır.

Söylenceye göre Süleyman Çelebi, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden pek farkı olmadığını söyleyen bir İranlı vaize içerle-yerek onun diğer peygamberlerden üstün olduğunu dile getirmek için *Mevlid*'i kaleme aldı. Süleyman Çelebi, Osmanlı Devleti'nin zayıf bir evresi olan ve Anadolu topraklarında her türlü kargaşalığın hüküm sürdüğü Fetret Devri'nde batini görüşler ile ehl-i sünnet arasındaki çekişmede ehl-i sünnetin tarafında yer almıştı. *Mevlid*'in yazıl-masının bir amacının da ehl-i sünnet taraftarlarına destek vermek ol-duğu ifade edilir. *Mevlid*, bilinen tek eseridir. 1409'da Bursa'da yazıldığı ve isminin de *Vesîletü'n-necât* olduğu kayıtlıdır. Bugün elde mevcut *Mevlid* metinleri fasıl, tertip, beyit sayısı ve imla

bakımından farklılık gösterir. Arnavutça, Boşnakça, Çerkezce ve Rumcaya çevrilen *Mevlid* genel İslam-Türk coğrafyasında değerini muhafaza etmektedir.

1422’de vefat ettiği düşünülen Süleyman Çelebi’nin mezarı Bursa’da Çekirge yolu üzerindedir. Mezarının bulunduğu yere 1952’de bir türbe yapılmıştır. Günümüzde Süleyman Çelebi’nin *Mevlid*’i mevlit gecesi ve diğer kutsal gecelerde, sünnet, doğum, evlenme, kutlama gibi çeşitli vesilelerle, aralarda ayet ve ilahilere de yer verilerek belirli makamlarla okunmaktadır.

FUZÛLÎ

(MEHMED BİN SÜLEYMAN)

1483?-1556?

Divan edebiyatımızın en önemli şairlerindendir. Türk şiirini önemli ölçüde etkileyen Fuzûlî'nin dünya edebiyatında bir benzeri olmayan, en önemli yapıtı *Leylâ ile Mecnun*'dur. Tasavvuf görüşüne bağlı olan Fuzûlî, Yedi Ulu Ozan'dan biri kabul edilir.

Ailesi göçebe hayatı bırakıp günümüzdeki Irak bölgesine yerleşmiş olan Oğuzların Bayat boylarındandır. Fuzûlî'nin doğumuna ilişkin bilgiler kesin olarak bilinmemektedir. 1483 yılında, Akkoyunlular zamanında şimdiki Irak'ta Kerbela veya Necef'te veya Kerkük iline bağlı Kale semtinde doğduğu tahmin edilir. Fuzûlî iyi bir eğitim almak için ilk önce müftü olan babasından ve daha sonra Rahmetullah adındaki bir öğretmenden eğitim görmüştür. Daha sonraki öğrenimi hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte; eserlerinden İslamî bilimler ve dil alanında çok iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Türkçe, Arapça ve Farsça divan şiirlerini yazmıştır. Eserlerinde kullandığı dil dönemindeki divan şairlerine göre daha sade, anlaşılır bir Türkçedir. Halk deyişlerinden bolca yararlanmıştır.

Bedensel zevklerden ziyade tasavvufî bir aşk, Ehl-i Beyt'e duyulan özlem, ayrılık acısı şiirlerinin konusunu teşkil etmiştir. Duygu ve düşüncelerini çok içten ve lirik bir şekilde ifade etmeyi kolayca başarmıştır. Bu açıdan bakıldığında Türk şiirinde karşılaştırılabileceği tek şair Yunus Emre'dir. *Leyla ve Mecnun* mesnevîsi aynı konuda yazılmış (Arapça ve Farsça dâhil) en iyi mesnevîlerden biridir. Kendisinden sonra gelen bütün divan şairlerini etkilemiştir. Irak'ta yaşamıştır. Hayatı yoksulluk, bahtsızlık ve ilgisizlik içinde geçmiştir. Bu durum onu derinden etkilemiş ve bu yalnızlık duygusu sanatının ilham kaynağı olmuştur. Fuzuli çölde yaşamıştır ve yaşadığı atmosferi şiirine yansıtmıştır. Çölün çağrıştırdığı kimsesizlik, hasret ve hüzn gibi duygular Fuzûlî'nin şiirlerinde birbiriyle yoğrulmuş bir

biçimde göze çarpar. Fuzûlî şiirlerinde “Tek Varlık” görüşünü en fazla işleyen şairdir. Onda “Visal” (Allah’a kavuşma) isteği kuvvetlidir. Ama vuslat yoktur. Tasavvuf onda yaşı ve sanatı ilerledikçe kolaylaşmıştır. Divan edebiyatında ilah-i aşkı en fazla işleyen şairdir. Bu durum ondaki ideal aşkı gösterir. Fuzûlî, derdi, ıstırabı seven bir kişidir.

Fuzûlî’nin, Kerbela’da 1556 yılı içinde yaygın olan veba veya kolera gibi salgın bir hastalık sonucunda öldüğü tahmin edilir. Şiirlerinin başkalarıyla karışmaması için gereksiz, manasız anlamına gelen “fuzûlî” mahlasını kullanmıştır. Fuzûlî derin ve samimi bir aşk şairidir. Ölüm, toplum, yoksulluk, felsefe, tabiat temalarını hep bu aşk etrafında yazmıştır. Çağdaşlarına göre sade bir dili vardır. Arapça, Farsça ve Türkçe’yi çok iyi bilen şairin gücü, bu üç dilden aldığı kelimeleri kullanıp, bunlarla düşünmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle Divan Edebiyatı’nın en büyük şairlerinden sayılmaktadır. Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dilde de eser veren Fuzûlî’nin *Leylâ ile Mecnun* dışında *Şikâyetname*, *Ben ü Bâde* ve *Hadikatü’s Süadâ* önemli eserleri arasındadır. Azerbaycan Devlet Akademik Milli Dram Tiyatrosu’nun önünde bulunan Fuzûlî heykelini (1962, Bakû) Ünlü Azeri heykeltıraşlar Ömer Eldarov ve Tokay Memmedov yapmışlardır.

*“Git, derdime sen devâ değilsin
Bigânesin, âşına değilsin*

**

*Gördü ki bir avcı dâm kurmuş
Dâmına gazâlar yüz urmuş
Bir âhu esir-i dâmı olmuş
Kan yâşı karâ gözüne dolmuş*

*Boynu burulu ayağı bağılu
Şehlâ gözü nemlü cânı dağılu
Sayyâh sakın cefa yamandır
Bilmezsün mi ki kana kandır?”*

EVLİYA ÇELEBİ

1611-1682

17. yüzyılın önde gelen gezginlerindendir. Kırk yılı aşkın süreyle Osmanlı topraklarını gezmiş ve gördüklerini *Seyahatnâme* adlı eserinde toplamıştır.

25 Mart 1611'de İstanbul'un Unkapanı semtinde doğdu. Babası Derviş Mehmed Zilli, I. Süleyman'dan I. Ahmed'e kadar tüm padişahların kuyumcubaşılığında bulunmuş ve seferlere katılmıştır. Çelebi ailesi aslen Kütahyalı olup, fetihten sonra İstanbul'a yerleşmiştir. Evliya Çelebi, çok iyi bir öğrenim gördü. Önce mahalle mektebine gitti. Daha sonra Şeyhülislam Hamit Efendi Medresesi'ne girdi. Burada yedi yıl okuduktan sonra saraya özgü bir okul olan Enderun'a devam etti. Okul öğreniminin dışında özel hocalardan Kur'an, Arapça, güzel yazı, musiki, beden eğitimi ve yabancı dil dersleri aldı. Kur'an'ı ezberleyerek hafız oldu.

Evliya Çelebi, öğrenimini bitirdikten sonra sarayda görev aldı. Yaptığı işlerle padişah ve devlet ileri gelenlerinin beğenisini kazandı. Bu yüzden çok yüksek görevlere getirilmesi düşünüüyordu. Evliya Çelebi'nin düşünceleri ise çok farklıydı. Daha küçük yaşlarından itibaren içinde müthiş gezi arzusu vardı. Yeni yerler görmek, yeni insanlar tanımak istiyordu. Bu yüzden sarayda fazla kalamadı. Kendisinin anlattığına göre bir rüya üzerine meşhur gezilerine başladı. İlk gezisini, İstanbul ve çevresine yaptı. Daha sonra İstanbul dışına çıktı. Artık, gezileri birbirini izliyordu. Tam elli yıl boyunca durmadan gezdi. Gezdiği yerler arasında o zamanki Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer alan hemen hemen bütün yerler vardı.

Evliya Çelebi, bu gezileri sırasında çok ilginç yerler gördü. Yeni insanlarla tanıştı. Birçok olayla karşılaştı. Savaşlara katıldı. Gezmek için gittiği son yer Mısır oldu. 1682 yılında vefat etti. Evliya Çelebi'nin bugün bile önemini koruyan *Seyahatnamesi* işte bu gezilerin

ürünüdür. *Seyahatname* Evliya Çelebi tarafından 17. yüzyılda yazılmış olan çok ünlü bir gezi kitabıdır. 10 ciltten oluşur. Gerçekçi bir gözle izlenen olaylar, yalın ve duru, zaman zaman da fantastik bir anlatım içinde, halkın anlayacağı şekilde yazılmış, yine halkın anlayacağı deyimler çokça kullanılmıştır. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde gezip gördüğü yerleri kendi üslubu ile anlatmaktadır. Evliya Çelebi'nin 10 ciltlik *Seyahatnâme*'si, bütün görmüş ve gezmiş olduğu memleketler hakkında oldukça önemli bilgiler içermektedir. Eser bu yönden Türk kültür tarihi ve gezi edebiyatı açısından önemli bir yere sahiptir.

İBRAHİM MÜTEFERRİKA

1674-1747

Macar asıllı Osmanlı müteferrik, matbaacı, yayımcı, yazar ve çevirmen. Osmanlı Devleti'nde basımevi kurup Türkçe kitap yayımlayan ilk kişidir.

Matbaa denilince akla ilk gelenlerden biri olan İbrahim Müteferrika 1674 yılında Macaristan'ın Kolojvar şehrinde doğdu. Türkler tarafından esir olarak İstanbul'a getirildi. Burada Müslüman oldu ve müteferrikalık yaptı. Başka diller de bilmesinden dolayı yabancı devletlerle olan müzakere heyetlerinde bulundu. Geçici bir süre için Osmanlı İmparatorluğu'na davet edilmiş olan Macar Beyi F. Rakoezi'nin hizmetine verildi. Macaristan'daki öğrenimi sırasında basım işlerini de öğrendiğinden matbaa kurmak istedi ve 1719-1720 yılları arasında matbaayı kurmayı başardı.

İstanbul'da bir basımevi kurmak isteyen Sait Efendi ile tanıştıktan sonra matbaa kurmak için çalışmalara başladı. Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa onların düşüncelerini destekledi. Matbaanın açılmasına ancak dini olmayan eserler basmak şartı ile izin verildi ve Şeyhülislâm Abdullah Efendi'den dinle ilgili olmayan eserlerin basılabileceği yönünde bir fetva alındı. Makina ve Latin alfabesi kalıpları yurtdışından getirildi. (Arap alfabesi kalıplarının kaynağı ise açık değildir ve Müteferrika tarafından yapıldığına dair bulgular vardır. Yalova'da bir kâğıt fabrikası (*Kağıthane-i Yalakabad*) kuruldu. 16 Aralık 1727 tarihinde matbaa çalışmaya başladı. Matbaanın ilk basılan kitabı *Vankulu Lügati* oldu. Ardından tarih ve coğrafya ile ilgili ve sözlük olan 16 eser

daha yayımladı ve toplam eser sayısı on yediyi, cilt sayısı ise yirmi üçü buldu. İbrahim Müteferrika'nın ölümünden sonra, matbaanın işletme izni Rumeli kadılarından *İbrahim Efendi* ile Anadolu kadılarından *Ahmed Efendi* 'ye verilmiştir.

Hakkında birçok kitap yazılan İbrahim Müteferrika'nın eserleri arasında *Risâle-i İslamiyye*, *Vesiletü't-Tıbâa*, *Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Ümem* vardır. İbrahim Müteferrika'nın çevirdiği eserler de bulunmaktadır.

NEDÎM

1680-1730

Osmanlı'nın en meşhur Divan edebiyatı şairlerinden birinin mahlası. Şöhretini Osmanlı İmparatorluğu'nun 1718–1730 yılları arasında, Lale Devri'nde kazanmış olup yaşamı ve eserleri ile o devrin ruhunun temsilcisi olarak kabul görmüştür.

Asıl adı Ahmed olan Nedim'in babası Mehmed Efendi, Sultan İbrahim'in iktidarı esnasında kazasker görevinde bulundu. Küçük yaşlarda medrese eğitimi alan Nedîm burada Arapça ve Farsça öğrendi. Daha sonra fıkıh eğitimi aldı. Bir şair olarak tanınma gayreti içindeki Nedim, Osmanlı Sadrazamı Ali Paşa'ya bir kaç kaside yazdı. Ama Topkapı Sarayı'na girişini sağlayan Ali Paşa'nın halefi olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya yazdığı kasideler oldu. Lale Devri'nin sadrazamı olan Damat İbrahim'in himayesi altında daha sonra kendisini meşhur edecek olan eserlerini ve yaşam tarzını ortaya koydu. Şair gerek yaşamı, gerekse şiiri ile estetik, sanat ve eğlence eğilimleri ile göze çarpan bu devrin önemli bir temsilcisi olarak kabul görmektedir. Nedim'in Patrona Halil İsyanı esnasında öldüğü kabul edilmekte ama bunun içeriği hususunda ihtilaflar bulunmaktadır. En meşhur rivayet isyankârlardan kaçarken Beşiktaş'taki evinin çatısından düşerek öldüğü yönündedir. Diğer bir rivayette aşırı alkolden öldüğü söylenirken, bir başka rivayet ise, İbrahim Paşa ve şürekasına yapılan işkenceden ötürü dehşete kapılıp korkudan öldüğü şeklindedir. Nedim'in mezarı Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

Günümüzde Osmanlı Divan Edebiyatının en önemli şairlerinden biri olarak görülse de bu algı ancak yakın zamanda oluşmuş ve sağlığında iken Nedim o kadar büyük takdir görmemiştir. Örneğin *Muhammet* (şairlerin reisi) unvânı III. Ahmet tarafından ona değil,

şimdilerde daha az bilinen Osmanzâde Tâib'e verilmişti. Yaşadığı dönemde kendisinden daha meşhur olan başka şairler de vardı. Bu tanınmamışlık ile eserlerinde kullandığı ve kendi zamanında oldukça alışılmadık olan üslubu arasında bir bağlantı olabilir. Gerek kasidelerinde, gerekse tebrik ve kutlama amaçlı yazdığı şiirlerinde çağdaşı divan şiirlerinde gözüken kalıp, imge ve kelime haznesini tekrarlayan Nedim, şarkı ve gazellerinde ise hem dil, hem de içerik bakımından yenilikçi bir yola girmiştir.

Nedim'in içerikçe en bariz yeniliği İstanbul kentini şiirlerinin açılışında kullanmasıdır. *İstanbul'u vasıf zımında İbrâhîm Paşa'ya kasidesinin matla beytinde* bu yenilikçi kullanımın örneği görülmektedir:

*Bu şehr-i Sitanbûl ki bî-misl-ü behâdır
Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır
Bu İstanbul şehri ki misli benzeri yoktur
Bir taşına bütün Acem mülkü fedadır*

Üstelik, önceki şairler soyut ifadeleri çokça yüceltmesine rağmen, Nedim şarkılarında somut ifadeler kullanmaktan ve hatta döneminin mekân, moda ve kıyafetlerine temas etmekten geri kalmaz. Şiirlerinde genellikle zevk ve aşkı işleyen şair, devlet büyüklerine kasideler sundu. Aşk ve şarap kavramlarının sık sık geçtiği gazeller yazdı. Çağının bütün yaşantısı, bayramlar, helva sohbetleri, şehzadelerin doğuşu, düğünler, güzel yapılar onu etkiliyor, bu olaylar hiç değilse bir "tarih düşürmesine" vesile oluyordu.

Eserleri *Nedim Divanı* adı altında toplanmıştır. Mahallileşme akımının öncüsüdür. Divan edebiyatındaki soyut sevgili ve mekânlar, Nedim'in şiirlerinde somuta dönüşür; yani beşeri aşkı anlatır. Zevk, eğlence, içki şiirlerinin temelini oluşturmuştur. Soğuk ve yapmacık anlatımdan kaçınmış, anlatmak istediklerini içten bir şekilde şiirlerine dökmüştür. Bunları da daha çok gazelleriyle anlatmıştır. Büyük şair, divan şiirinin kimi kurallarına uysa da yenilikler yapmaktan geri durmamıştır. Örneğin bazı eserlerinde aruz yerine hece ölçüsü kullanmıştır.

AHMET VEFİK PAŞA

1823-1891

Türkçülük hareketinin öncülerinden. İki defa maarif nazırlığı (eğitim bakanlığı) yaptı, ilk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında İstanbul vekili olarak yer aldı ve başkanlığı üstlendi, 4 Şubat 1878 - 18 Nisan 1878 ile 1 Aralık 1882 - 3 Aralık 1882 tarihleri arasında iki defa Başvekillik (Sadrazamlık, Başbakanlık) görevine getirildi. Bursa valiliği sırasında bu kentte bir tiyatro yaptırmakla ün kazanmış ve ismi Bursa ile özdeşleşmiştir.

3 Temmuz 1823'de İstanbul'da doğdu. Hariciye Nezareti memurlarından Ruhittin Efendi'nin oğludur. 1831 yılında İstanbul'da başladığı eğitimini, babasının görevi nedeniyle gittiği Paris'te Saint Louis Lisesi'nde tamamladı. Paris'te bulunduğu süre içinde Fransızca'yı anadili gibi öğrendi ve 1837'de yurda döndüğünde tercüme odasında çalıştı. 1840'da elçilik katibi göreviyle Londra'ya gitti ve İngilizce öğrendi. Sırbistan, İzmir, Eflak ve Boğdan'da görev yaptıktan sonra 1842'de İstanbul'a döndüğünde başmütercim olarak tercüme odasında görev aldı ve devlet salnamesinin (yıllığı) hazırlanmasında görevlendirildi. İlerleyen yıllarda çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Tahran'a elçi olarak atanarak Fars dilini ve İran tarihinin kökenlerini öğrendi. Elçilik binalarına bayrak asma âdetini getiren, Tahran'da elçi iken elçilik binasını Osmanlı Devleti toprağı olarak ilan edip bayrak çektiren Ahmet Vefik Paşa olmuştur.

1857'de kısa bir süre için Adalet Bakanlığı görevine getirildi. 1860'ta Paris büyükelçisi, 1861'de Bursa'da Evkâf Nazırı oldu. Halkın şikayetleri üzerine Bursa'daki görevinden alındı, kendisine yıllarca resmi bir görev verilmedi. Bu süre içinde Türk tarih ve edebiyatına yeni eserler ve tercüme kazandırdı. 1872'de birinci defa olarak Maarif Nazırı oldu ama 1873'de görevden alındı. Kısa bir süre

Edirne valiliği yaptı. 18 Mart 1877’de çalışmalarına başlayan ilk Meclis-i Mebusan’ın İstanbul üyesi olarak seçilmiş, Mebusan’ın başkanlığını yapmıştır. 1878’de tekrar Maarif Nazırı, daha sonra da başvekil oldu ama görevden alındı. 1879-1882 yılları arasında Bursa valisi olarak görev yaptı, tekrar başvekil atandı ama 3 gün sonra görevden alındı. Bursa valiliği sırasında bugün kendi adıyla anılan bir tiyatro yaptırdı. Moliere’in 16 eserini uyarladı, Victor Hugo ve Voltaire’in eserlerini tercüme etti. Ahmet Vefik Paşa, tiyatroda, Tomas Fasulyacıyan Kumpanyasına kendi tercüme ve adaptasyonlarını oynattırır, her gün provalara gider, bir rejisör gibi oyunla ilgilenir ve memurları oyunu izlemeye mecbur tutardı.

Ölümüne kadar Rumelihisarı’ndaki evinde ilmi ve edebi çalışmalar yaptı. 2 Nisan 1891’de İstanbul’da ölmüştür, mezarı Rumelihisarı mezarlığındadır. İlk Türkçe sözlüklerden biri olan Lehçe-i Osmani’yi hazırlayan, Türk tarihinin Osmanlı ile başlamadığını gündeme getiren ve savunan Ahmet Vefik Paşa, bazılarına göre Osmanlı Türklerinin ilk Türkçüsüdür. *Fezleke-i Tarih-i Osmani* (Kısa Osmanlı Tarihi) ve *Hikmet-i Tarih* (Tarih Felsefesi) adlı tarih çalışmaları vardır. *Şecere-i Türki* isimli eseri Çağatay Türkçesinden Osmanlı Türkçesine çevirmiştir.

İBRAHİM ŞİNASI

1826-1871

Şinasi, 19. yüzyılda Türk edebiyatını etkileyen ve yönlendiren yazarlar arasında yer alır. Osmanlı toplumunun çağdaş uygarlığı yakalayarak gelişebileceğini, bununla Batı örnek alınarak gerçekleştirilebileceğini savunan Batılılaşma hareketinin öncülerinden biridir. Gazetelerde yazdığı makalelerle, Fransızca'dan yaptığı şiir çevirileriyle, edebi ve toplumsal eleştirileriyle, yazdığı tiyatro yapıtıyla ve kullandığı yalın dille edebiyatta Batılılaşmanın ilk adımlarını atmıştır. 1860'da yazdığı "Şair Evlenmesi" Türk edebiyatının ilk tiyatro eseridir.

Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber bu hususta üç farklı (1824-1826-1827) yıl verilmektedir. Mustafa Nihat Özön, Ömer Faruk Akün, Ahmet Rasim, Ali Canip Yöntem gibi araştırmacı ve yazarlar doğum yılı olarak 1824'ü esas alırlar fakat yakın dostu ve araştırmacı yazar Ziyad Ebüzziya Tevfik doğum yılının 1826 olduğunu dile getirir. Bazı araştırmacılar Şinasi'nin doğum tarihi olarak 5 Ağustos 1826 tarihini verseler de belgeyle sabit olmadığından bu tarihin doğruluğu kesin değildir. Bugün sahip olunan belge niteliğindeki iki kaynağa göre doğum yılının 1826 olduğu tahmin edilmektedir. Babası, Topçu Yüzbaşı Mehmet Ağa, annesi ise Esmâ Hanım'dı. 1828'te babası Yüzbaşı Mehmet Bey'in Rusya ile yapılan savaşta Şumnu'da şehit düşmesiyle henüz iki yaşındayken yetim kaldı. Çocukluğu yokluk içinde geçti. 1832'de Mahalle Mektebi'ne girdi. Şinasi, ilköğretimini Mahalle Sıbyan Mektebi'nde ve Feyziye Okulu'nda tamamladıktan sonra Tophane Müşiriyeti Mektubi Kalem-i'ne kâtip adayı olarak girdi. Burada görevli memurlardan İbrahim Efendi'den Arapça ve Farsça öğrendi. Aynı kalemde görevli, eski adı Chateaneuf olan Reşat Bey'den Fransızca dersi aldı. Bu görevindeki çalışkanlığı ve başarısı nedeniyle, önce memurluk sonra hule-

falık derecesine yükseltildi. 1849'da Maliye alanında eğitim alması için devlet tarafından Paris'e gönderildi fakat burada edebiyat ve dil konularındaki çalışmalarını sürdürdü. Oryantalist De Sacy Ailesi ile dostluk kurdu. Ernest Renan'la tanıştı, Lamartine'in toplantılarını izledi. Oryantalist Pavet de Courteille'e çalışmalarında yardım etti. Dil bilimci Littré ile tanıştı. 1851'de Soci  t   Asiatique'e   ye seçildi.

1854'te Paris'den döndükten sonra bir süre Tophane Kalem  nde   alı  tı. Daha sonra Meclis-i Maarif   yeli  i'ne atandı. Encümen-i Dan         (  limler Akademisi) görev yaptı. Koruyucusu Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın görevinden ayrılması üzerine üyelikten çıkarıldı. Reşit Paşa, 1857'de yeniden sadrazam olunca, Şinasi de eski görevine döndü. 1860'da Agah Efendi ile birlikte Tercüman-ı Ahv  l gazetesini çıkardı. Devlet işlerini eleştirmesi ve Sultan Abdülaziz'e kar  şı girişilen eylemin düzenleyicilerinin yanında yer alması nedeniyle 1863'teki Meclis-i Maarif'teki görevine son verildi. Gazeteyi Namık Kemal'e bırakarak, 1865'te Fransa'ya gitti. 1867'de İstanbul'a döndü. Kısa bir süre sonra yeniden Paris'e gitti. Burada kaldığı iki yıla yakın sürede, Fransa Milli Kütüphanesi'nde araştırmalar yaptı. 1869'da İstanbul'a dönünce bir matbaa açtı ve eserlerinin basımıyla uğraşmaya ba  ladı. İki yıl sonra 13 Eylül 1871'de beyin tümöründen öldü.

Tanzimat Edebiyatı'nı başlatan, batı edebiyatı yolunda nazım ve nesir türünde ilk eserleri veren Şinasi'dir. İlk   eviri   iirleri, ilk noktalama işaretleri, ilk   zel Türk gazeteciliği ve ilk yerli tiyatro eseri edebiyatımıza onunla girmiştir. Akılcı ve mantıkçı olup, Türk toplumuna yeni bir görüş kazandırmak gayesindedir. Halk  ıdır, halka kar  şı sorumluluk duygusu ile doludur. Halk, vatan, millet gibi sözcükleri bugünkü anlamda ilk olarak kullanan yine Şinasi'dir. Şiiri mecazlardan arıtıp yalın hale koyar, soyut anlatımdan somut anlatıma geçer. Halk dehasına inanır, edebiyatımızda ilk olarak halk kaynaklarından yararlanıp dil, folklor araştırmaları yapar. Mazmunlu deyişler yerine sade bir dil, konuşma diline dayanan bir Türkçe yerleştirmiştir. Sanat için sanat ilkesini bırakır, halk için sanat ilkesine ba  lanır. Divan edebiyatındaki parçadaki güzellik anlayışına kar  şı, bütündeki güzellik anlayışını savunmuştur. Toplumunu bilgice kaldırmak için en önemli aracın gazete olduğunu düşünmüş ve ilk özel gazete olan *Tercüman-ı Ahval*'i çıkarmıştır.

NAMIK KEMAL

1840-1888

Tanzimat döneminin en önemli düşünce, sanat ve siyaset adamlarından birisidir. “Toplum için sanat” anlayışını benimsemiştir. Sanatı, toplumun Batılılaşması için bir araç olarak kullanmıştır. Eserlerini halkın anlayabileceği sade bir dille yazmayı amaçlamıştır. “Vatan Şairi” ve “Hürriyet Şairi” olarak anılan Namık Kemal, özellikle *İntibah* isimli romanı ve *Vatan Yahut Silistre* isimli tiyatro oyunuyla ünlüdür. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ü eserleri ve fikirleriyle etkilemiştir.

21 Aralık 1840 tarihinde Tekirdağ’da dünyaya geldi. Tekirdağ’daki evlerinin civarında bulunan tekkenin şeyhi Tokatlı Hafız Ali Rıza Efendi kendisine “Mehmed Kemal” adını verdi. Çocukluğu annesinin babası Abdülatif Paşa’nın yanında geçti. Abdülatif Paşa, Tekirdağ (Tekfurdağ) sancağında vali yardımcısı idi ; Afyonkarahisar sancağına tayin edildiğinde ailece Afyon’a taşındılar. 1848 yılında annesi Fatma Zehra Hanım’ı Afyon’da kaybetti. Mehmet Kemal, yaşamını büyükbabasının yanında sürdürdü. Abdülatif Paşa’nın değişik kentlerde görev yapması nedeniyle düzenli bir eğitime devam edemedi. Özel dersler aldı ve kendi kendini yetiştirmeye çalıştı. Arapça ve Farsça öğrendi. Dedesinin Kars’a mutasarrıf olarak atanması sebebiyle 1,5 yıl Kars’ta yaşadı. Karşı şair ve müderris Vaizzade Seyid Mehmet Hamid Efendi’den Divan edebiyatını öğrendi. Avcılık, atıcılık, cirir dersleri aldı. Kars’ta görevi sona eren dedesi ile 1854’te İstanbul’a döndü. 1855’te babasının Bulgaristan Filibe mal müdürü, dedesinin Sofya kaymakamı oluşu ile Sofya’ya gitti. Sofya’da evlerine ziyarete gelen dedesinin arkadaşı şair Binbaşı Eşref Bey, şiirlerini okuduktan sonra Mehmet Kemal’e yazıcı, kâtip anlamlarındaki “Namık” adını verdi. O günden sonra Namık Kemal olarak anılmaya

başlandı. 1857’de İstanbul’a döndü ve Bab-ı Ali Tercüme Odası’nda stajyer olarak memurluğa başladı. Tercüme Odası’na memur oldu, Şinasi ile tanıştı. Onun çıkardığı Tasvir-i Efkâr gazetesine yazılar yazmaya başladı. Şinasi Paris’e gidince gazeteyi o çıkardı.

1867’de İstibdatla savaşıyan Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinin İstanbul’dan uzaklaştırılmaları karşısında Ziya Paşa ile Paris’e kaçtı. Londra’da yine Ziya Paşa ile Hürriyet gazetesini çıkardı. 1870’de İstanbul’a dönünce arkadaşlarıyla İbret gazetesini çıkarmaya başladı. 1873’te “Vatan Yahut Silistre” oyununun Gedikpaşa Tiyatrosu’nda temsilinin yarattığı heyecan üzerine, Kıbrıs’a Magosa zindanına sürüldü. Sürgün dönüşü İstanbul’da bir kahraman gibi karşılandı. Ancak sonrasında Namık Kemal, asayiş bozduğu gerekçesiyle suçlu bulunup 6 ay hapis cezasına çarptırıldıysa da beraat etti. Girit Adası’nda ikamete mecbur edildi. Kendi isteği üzerine ikameti Midilli Adası’na çevrildi. 2,5 yıl sonra Midilli mutasarrıfı olarak görevlendirildi. Daha sonra bulunduğu Sakız Adası’nın kuru havası nedeniyle rahatsızlanan Namık Kemal, 2 Aralık 1888 günü 48 yaşında hayatını kaybetti. Adada bir caminin haziresine defnedildi. Arkadaşı Ebüziyya Tevfik, şairin Bolayır’da gömülme arzusunu Padişah II. Abdülhamit’e iletince naaşı Gelibolu’ya nakledildi. Bolayır’da Orhan Gazi’nin oğlu Süleyman Paşa’nın türbesinin yanına gömüldü. Birkaç yıl sonra Sultan Abdülhamit, bir türbe yaptırdı. Türbenin planını Tevfik Fikret çizdi.

Avrupa’ya gittikten sonra yeni edebiyatı benimsemiş ve o yolda yapıtlar vermiştir. Namık Kemal, Fransız edebiyatını örnek almış, Romantizmin etkisinde kalmıştır. Şiirleri biçim bakımından eski, konu bakımından yenidir. Yurt, ulus, özgürlük gibi konuları işlemiştir. Ayrıca şiirlerinde mücadeleci tipte bir insan yaratmıştır. Tiyatroyu “eğlencelerin en faydalısı” olarak nitelemiş, halkın eğitilmesinde okul gibi görmüş, sahne dili ve tekniği yönünden başarılı yapıtlar vermiştir. En önemli oyunları “Vatan Yahut Silistre”, “Gülñihal”, Karabelâ”; önemli romanları ise “İntibah” ve “Cezmi”dir.

AHMET MİTHAT

1844-1912

Tanzimat dönemi yazarlarındandır. İki yüzden fazla eser veren Ahmet Mithat, Türk edebiyatının gerçek anlamda ilk popüler yazarıdır. 1878’de çıkarmaya başladığı ve yayın hayatını 1921’e kadar sürdürmüş olan “Tercüman-ı Hakikat” gazetesini Osmanlı basın tarihinin en uzun ömürlü ve etkili yayınlarından biri olmuştur.

1844 yılında İstanbul’un Tophane semtinde dünyaya geldi. Babası Bezci Süleyman Ağa, annesi bekar çamaşırı diken Nefise Hanım idi. 6-7 yaşlarında iken babasını kaybetti ve ailesi büyük geçim zorluğuna düştü. Ailesi ile beraber ağabeyi Hafız Ağa’nın kaza müdürü olarak görev yaptığı Vidin’e gitti ve bir mahalle mektebinde öğrenim görmeye başladı. Ertesi yıl İstanbul’a dönerek öğrenimine Tophane Sıbyan Mektebi’nde devam etti. 1857-1861 yıllarında Mısır Çarşısı’nda bir aktar dükkânında çırak olarak çalıştı. Ruşçuk’ta Mektubi Kalemî’ne memur oldu, Fransızca öğrendi, Tuna valisi Mithat Paşa tarafından korundu, yazılar yazdığı *Tuna* gazetesine sonraları başyazar oldu.

Ceride-i Askeriye ve *Basiret* gazetelerinde çalıştığı gibi kendi matbaasını kurup eserlerini bastı. İlk önce kendi evinin altında kurduğu matbaayı kısa süre sonra Eminönü’nde kiraladığı bir odaya taşıdı. Edebiyatımızın ilk hikâye koleksiyonu olan *Letaif-i Rivayat* ile birlikte, *Kıssadan Hisse* ve *Hace-i Evvel* isimli eserleri kaleme aldı ve bu eserlerin satışıyla geçimini temine çalıştı. İlk sayıda kapatılan *Devir* ve 13. sayıda kapatılan *Bedir* gazetelerinin ardından *Dağarcık* adlı dergiyi çıkardı. Bu dönemde Genç Osmanlılar ile ilişki kuran Ahmet Mithat, Ebüzziya Tevfik aracılığıyla Namık Kemal ile tanıştı. Kendi bastığı eserlerinin yanı sıra gazetelerde de yazıları yayımlandı. Namık Kemal’in yayınlamaya başladığı *İbret* gazetesinin sürekli yazarları arasına girdi. 1873 yılında kendine ait *Dağarcık* mecmuasında yazdığı yazılar ve Yeni Osmanlılarla yakınlığı nedeni ile tepki çekti.

Özellikle mecmuanın 4. Sayısında yayınladığı “Duvardan Bir Seda” adlı makalesi nedeniyle dinsizlikle suçlandı. Namık Kemal’in Vatan Yahut Silistre oyununun yarattığı hava içinde Gedikpaşa Tiyatrosu’nda iken 6 Nisan 1873’te Ebüzziya Tevfik ile birlikte Rodos’a sürüldü.

38 ay süren sürgün sırasında çok sayıda eser yayınladı, Rodoslu çocuklara ders verdi. İstanbul’da çıkan *Kırkambar* dergisi’ne yazılar gönderdi. Abdülaziz’in vefat etmesi ve Mehmet Reşat’ın başa geçmesiyle çıkan genel af sonucu İstanbul’a geri dönmesine izin verildi. İstanbul’a döndükten sonra gazetecilik, yayıncılık ve romancılığa ağırlık verdi. İstanbul’a dönüşünden 15 gün sonra *İttihad* adlı gazete-yi çıkardı. Bu dönemde yazdığı ve sürgüne kadarki hayatı ile sürgün yıllarını anlattığı *Menfa* adlı eserinde Yeni Osmanlıları eleştirdi; *Üss-i İnkılab* adlı eserinde de II. Abdülhamid’in siyasetini överek yeni sultanın gözüne girdi. 27 Haziran 1878’de Osmanlı sarayının desteği ile *Tercüman-ı Hakikat* gazetesini yayımlamaya başladı; gazete, Osmanlı basın tarihinin en uzun ömürlü ve etkili yayınlarından birisi oldu. Başlangıçta gazetenin tüm yazılarını kendisi yazıyordu. Zamanla gazetenin yazarları arasına giren Ahmet Cevdet, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim gibi isimler, bu gazetenin sütunlarında şöhret oldular. 1879’da Matbaayı Amire’ye müdür olarak tayin edildi. 1908’e kadar *Tercüman-ı Hakikat*’te roman, hikaye ve makaleler yazmayı sürdürdü. Yazar, II. Meşrutiyet döneminde yaş haddi nedeniyle emekliye ayrıldı. Yazıları eskisi gibi rağbet görmediği için yazı hayatından da çekildi; Bakanlar Kurulu’nun özel kararıyla genel tarih, felsefe tarihi, tarih ve eğitimbilim dersleri vererek öğretmenlik yaptı. Ayrıca Darüşşafaka’da gönüllü olarak öğretmenlik yaptı. 28 Aralık 1912 tarihinde Darüşşafaka’da nöbetçi olduğu bir sırada kalp durmasından hayatını kaybetti. Fatih Camii Mezarlığı’na defnedildi.

Fransızca’dan yaptığı roman çevirileri, Batı yazınının ilk çeviri örneklerini oluşturur. Romanları, Namık Kemal, Şemseddin Sami ve Samipaşazade Sezai ile birlikte onu ilk Türk romancılar kuşağının bir üyesi yaptı. Önemli eserleri arasında *Karı Koca Masalı*, *Henüz Onyedİ Yaşında*, *Felâatun Beyle Râkım Efendi* sayılabilir.

ABDÜLHAK HÂMÎT TARHAN

1852-1937

Tanzimatı, Birinci ve İkinci Meşrutiyeti ve Cumhuriyeti gören Abdülhak Hâmit Tarhan, Türk Edebiyatı'nda "Şair'i Azam" sıfatı ile anılır. Uzun seneler diplomat olarak hem doğu hem de batı ülkelerinde bulunması sayesinde iki kültürün edebiyatını da tanımış, Türk şiirine batıdan yeni konular, serbest düşünce ve şekiller getirirken, batı yazarlarından etkilenerek yazdığı oyunlarla Türk tiyatrosuna felsefi düşüncüyü sokmuştur. Türk edebiyatının en büyük eserlerinden birisi kabul edilen "Makber"i'nin şairidir.

1852'de İstanbul'da köklü ve eski bir ulema ailesinin ferdi olarak dünyaya geldi. Bebek Köşk Kapısı'ndaki Mahalle Mektebi'nin ardından bir süre Rumelihisarı Rüştiyesi'ne devam etti, daha sonra evde özel dersler alarak yetişti. 10 yaşındayken ağabeyi Nasuhi ile birlikte Paris'e Milli Eğitim Müsteşarı olarak eğitim sistemini inceleyen babasının yanına gönderildi ve eğitimine orada devam etti. 1864 yılında Paris'ten İstanbul'a döndü. Gördüğü tek düzenli tahsil, Paris'teki bir buçuk senelik tahsilidir. Yurda döndükten sonra Robert Kolej'e girdiyse de asıl öğrenimini evde özel hocalardan aldı. Henüz çocuk yaşta iken usul-adap öğrenmek için bir okul vazifesi gören Bab-ı Ali Tercüme Odası'nda katip olarak çalıştı. Bir yıl sonra babasının Tahran büyükelçisi olarak atanması üzerine onunla birlikte Tahran'a gitti. Farsça öğrendi ve İran edebiyatını tanıma fırsatı buldu. Babasının ölümü üzerine 1867'de İstanbul'a dönen Abdülhak Hâmit, Tahran hatıralarını anlatan "Maceray-ı Aşk" adlı ilk eserini yazdı.

1874 yılında Edirne'de ağabeyi Nasuhi Bey'in konağında Piri-zade ailesinden on üç yaşındaki Fatma Hanım ile evlendi ve onunla beraber İstanbul'a döndü. Çiftin iki çocuğu oldu. Abdülhak Hâmit, evliliğinin ilk yıllarında ilk şiirlerini ve "Sabr ü Sebat" adlı oyunu

yazdı. “İçli Kız”, “Dubter-i Hindu”, “Garam ve Sardanapal”, “Nazife” gibi eserleri bu dönemde verdi. Büyük bir üretkenlikle birbiri ardına çıkardığı kitapları geniş yankı buldu, ünü tüm ülkeye yayıldı. 1876’da Paris elçiliği ikinci kâtibi olarak Fransa’da görevlendirildi. 2 yıl süre ile Paris’in eğlence dünyasında yaşadıklarını “Divaneliklerim yahut Belde” adıyla kitaplaştırdı. On yedi şiir içeren bu kitapta hayat ve gerçek dünyayı anlatması, Hâmit’in şiire getirdiği yeniliktir. Abdülhak Hâmit’in Paris’te Corneille’in bir oyununa nazire olarak yazdığı “Nesteren”in 1878’de Fransa’da yayınlanması sarayda kuşku uyandırdı. Biri halk tarafından sevilen diğeri seilmeyen iki kardeş hükümdarın kavgasını anlatan bu eserin konusu, V. Murat ve II. Abdülhâmit’in durumuna benzerlik gösterdiği için görevden alındı. 1883’te Bombay Konsolosluğuna atandı. Hasta olan karısına havasının yarayacağını düşünerek bu görevi kabul etti. 3 yıl kaldığı Bombay’da doğanın güzellikleri coşkun şiirler için ilham verdi. Ancak Fatma Hanım’ın durumu iyileşmeyip verem teşhisi konulunca ailesi ile İstanbul’a doğru dönüş yoluna çıktı. Fatma Hanım, İstanbul’a varamadan Beyrut’ta hayatını kaybetti. Şair, Beyrut’ta kaldığı kırk gün boyunca her gün Fatma Hanım’ın mezarını ziyaret etti ve ünlü şiiri “Makber’i” yazdı. Makber’in yayımlanması ile ünü birden arttı. O güne kadar düzyazı alanındaki eserleriyle tanınan Hâmit, eşinin ölümünden sonra şairliği ile anılır oldu. Londra elçisi başkatipliği, elçilik müsteşarlığı yaptı. Bir ara senatör, sonra da 1928’de İstanbul milletvekili oldu.

Hâmit, “Şairi-i Azam” şiirinin yayımlanmasının ardından Ankara hükümetinin devreye girmesiyle İstanbul’a geldi. 1922’de 75. doğum yıldönümü Galatasaray Lisesi’nde Samipaşazade Sezai ile Halid Ziya’nın da bulunduğu bir törenle kutlandı. 12 Nisan 1937’de Maçka Palas’ta hayatını kaybetti. Ulusal cenaze töreniyle Zincirlikuyu Asri Mezarlığı’na gömüldü. Bu yeni mezarlığa gömülen ilk kişi o oldu. Birçok şiir kitabı ve oyunları olan Tarhan’ın “İçli Kız” (1875), “Makber” (1885), “Bir Sefilenin Hasbihali” (1886), “Tayflar Geçidi” (1919) en önemli eserleri arasındadır.

HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR

1864-1944

Eserlerinde 19. ve 20. yüzyılı gerçekçi ve yalın bir dil kullanarak betimlemiştir. Bundan dolayı halk tarafından sevilen bir yazar olmuştur. Edebiyatı sokağa getiren sanatçıdır. Yapıtlarında İstanbul halkının günlük yaşantısından söz eder, eski İstanbul hayatını son derece canlı tasvirlerle ve kıvrak, mizahi bir üslupla hikâyeleştirir.

19 Ağustos 1864 tarihinde İstanbul'da doğdu. Hünkâr yaveri Mehmet Sait Paşa'nın oğlu olan Hüseyin Rahmi, üç yaşında iken annesinin ölümü üzerine, Girit'te bulunan babasının yanına gönderildi. İlkokula başladı ancak babasının evlenmesi üzerine altı yaşında tekrar İstanbul'a anneannesinin yanına gönderildi ve eğitimine burada devam etti. Yakubağa Mektebi, Mahmudiye Rüşdiyesi ve lisede okuyan Hüseyin Rahmi, tarihçi Abdurrahman Şeref Bey'in himayesiyle Mekteb-i Mülkiye'ye girdi (1878). Okulun ikinci sınıfında iken ciddi bir hastalık geçiren Hüseyin Rahmi buradaki öğrenimini yarıda bıraktı (1880). Kısa bir süre, Adliye Nezareti Ceza Kalemî'nde memur, Ticaret Mahkemesi'nde Azâ Mülazımı olarak çalışan Hüseyin Rahmi hayatını kalemiyle kazanmaya çalıştı.

1887'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazmaya başlayan Hüseyin Rahmi, ardından *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde mütercim ve yazar olarak çalıştı. İkinci Meşrutiyet döneminde 37 sayı süren *Boşboğaz* ve *Güllâbi* adlı bir gazete çıkardı. İbrahim Hilmi Bey ile birlikte çıkardığı *Millet* gazetesi de uzun ömürlü olmadı. Bundan sonra çalışmaları *İkdam*, *Söz*, *Zaman*, *Vakit*, *Son Posta*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde yayınlandı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 5. ve 6. dönemlerde Kütahya Milletvekili olan Hüseyin Rahmi, ömrünün son otuz bir yılını geçirdiği Heybeliada'daki köşkünde 8 Mart 1944 tarihinde öldü ve oradaki Abbas Paşa mezarlığına defnedildi.

Hikâye, oyun ve roman türünde elli dört kitabı bulunan Hüseyin Rahmi'nin önemli eserleri arasında *Şıpsevdi*, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, *Gülyabani*, *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?*, *Utanmaz Adam*, *Deli Filozof*, *Dirilen İskelet*, *Cehennemlik*, *Şeytan İşi*, *Eti Senin Kemiği Benim*, *Kaderin Cilvesi*, *Mürebbiye*, *Ben Deli miyim?* sayılabilir. Özellikle sosyal sorunları, bâtıl inançları, aile geçimsizliklerini, yüzeyde kalan Batılılaşmaları, ruh hastalarını konu edinen romanlarında daima gözlemden hareket eden Hüseyin Rahmi, eski İstanbul'un gündelik hayatından canlı sahneleri eserlerinde başarıyla yansıttı. Çoğunlukla halk çevrelerinden seçtiği kişilerini büyük bir ustalıkla konuşturdu. Hüseyin Rahmi hakkında Agâh Sırrı Levend'in *Hüseyin Rahmi Gürpınar* ve Muzaffer Gökmen'in *Gürpınar Bibliyografyası* adlı kitapları vardır.

AHMET RASİM

1864-1932

Kendine özgü bir üslupla kaleme aldığı eserleri geniş bir okur kitlesi tarafından okunmuş; mutlakîyet, meşrutîyet ve cumhuriyet dönemlerine tanıklık etmiş bir yazardır. Elli yılı bulan yazın hayatında farklı edebî türlerde çok sayıda eser verdi. Dönemin İstanbul hayatının ayrıntıları üzerinde duran fıkralarıyla tanındı. Üçüncü ve Dördüncü Dönem TBMM’de İstanbul milletvekili olarak yer aldı.

1864’te İstanbul’da Fatih’te dünyaya geldi. Babası Menteşeoğulları’ndan Kıbrıslı Bahaeddin Efendi, annesi Nevbahar Hanım’dır. Babası kendisi doğmadan evvel ailesini terk ettiği için Nevbahar Hanım onu tek başına yetiştirdi. 1875 yılında eğitime başladığı Darüşşafaka’da edebiyatla tanıştı. Bu okulda bestekâr Mehmet Zekai Dede’den müzik dersleri de aldı. Kendi çabasıyla Fransızca öğrendi. Eğitimini 1883 yılında birincilikle bitirdi. Okulu bitirdikten sonra diğer Darüşşafaka mezunları gibi Posta ve Telgraf Nezareti’nde memur oldu. Bu kurumda kısa bir süre kâtiplik yaptı. Memuriyet hayatının ilk aylarında Sadberk Hanım ile evlendi; 1902’de eşinin ölümüne kadar süren bu evlilikten dört oğlu, iki kızı oldu.

Memuriyet hayatını benimsemeyen ve hayatını yazar olarak kazanmak isteyen Ahmet Rasim’in ilk yazısı Ahmet Mithat Efendi’nin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlandı. Bu, “Yolcu” başlıklı bir tercüme yazı idi. Ardından dönemin ünlü gazetecisi Baba Tahir vasıtasıyla *Ceride-i Havadis*’te fennî konularla ilgili yazı ve tercümeler yayımlamaya başladı. Bir süre Mekteb-i Behramî adlı okulda ve Komonto Musevî okulunda öğretmenlik yaptı. Ahmet Mithat’tan gördüğü teşvik sayesinde 1885’ten sonra kendisini tamamen gazeteciliğe verdi. Yayın hayatına 1891’de başlayan *Servet-i Fünun* dergisinde fen konularındaki yazılarının yanında, tefrika halinde romanlarını da

çıkarma imkanı buldu. Ancak Servet-i Fünun yazarlarının genel edebi çizgisini benimsemedi. O, Ahmet Cevdet Paşa ve Ahmet Mithat Efendi'nin doğu ve batı edebiyatının olumlu yanlarını sentez haline getirmeyi amaçlayan edebi anlayışını benimsemişti. 1908'de Hüseyin Rahmi ile birlikte 37 sayı süren *Boşboğaz ile Güllâbi* adlı bir mizah gazetesi çıkardı. Gazeteciliği *Malumat*, *Sabah*, *Sebat*, *Güneş*, *Maarif*, *Resimli Gazete*, *Mecmuai Ebüzziya*, *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua*, *Resimli Ay*, *İkdam*, *Boşboğaz*, *Basiret*, *Tasvir-i Efkar*, *Vakit*, *Akşam*, *Cumhuriyet* gazete ve dergilerindeki yazılarıyla sürdürdü.

1898'de Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Suriye gezisi sırasında *Malûmat* gazetesi tarafından Suriye'ye, 1916'da da *Sabah* gazetesince harp muhabiri olarak Romanya cephesine gönderildi. Bu arada okullar için yazdığı tarih, dil bilgisi, imlâ ve aritmetik gibi çeşitli konulardaki eserlerini kitap halinde bastırdı. *Menâkıb-ı İslâm* adlı kitabı dolayısıyla II. Abdülhamit'ten Mecîdî nişanı aldı. Şiir, hikaye ve roman alanlarında eserler verdiyse de onu günümüze ulaştıran “Şehir Mektupları”, “Eşkâl-i Zaman”, “Cidd-ü Mizah”, “Gülüp Ağladıklarım” gibi inceleme, araştırma ve gözleme dayanan eserleri oldu.

Müzik alanında da eserler veren sanatçı, besteleri de kendisine ait olan pek çok şarkı sözü yazdı. Yakın dostu müzisyen Tatyos Efendi'nin bestelediği uşak makamındaki “*Bu akşam gün batarken / Sakın geç kalma, erken gel*” dizeleri ile başlayan güftesi günümüze kadar gelen eserlerindendir. 1927'de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in referansıya İstanbul milletvekili oldu ve TBMM'nin üçüncü ve dördüncü dönemlerinde milletvekilliği yaptı. Ancak sağlık sorunları yüzünden meclis oturumlarına bile katılmadı. 1932'de Heybeliada'daki evinde hayatını yitirdi, Heybeliada'daki Abbaspaşa Mezarlığı'na gömüldü. İstanbul Fatih Karagümrük'te 1938-1939 öğretim yılında kurulan Karagümrük Ortaokulu'nun adı 1965-1966'da Ahmet Rasim Ortaokulu olarak değiştirilmiştir. Okul 1988-1989'dan itibaren Ahmet Rasim Lisesi adını almıştır.

HALİT ZİYA UŞAKLIĞİL

1866-1945

Tekniğinin kuvveti ve yarattığı roman diliyle yalnız Servet-i Fünun topluluğunun değil, Cumhuriyet'ten önceki Türk edebiyatının en kuvvetli romancısı kabul edildi. İlk önemli Türk romanı olarak görülen *Aşk-ı Memnu*'nun yazarıdır.

İstanbul'un Eyüp semtinde doğdu. Babası halı tüccarı Halil Efendi, Uşak'tan İzmir'e göçmüş varlıklı bir ailedendi. Mahalle mektebindeki ilk eğitiminin ardından Fatih Askeri Rüştiyesi'ne devam etti. 93 Harbi'nin başlaması ile Halil Efendi'nin işleri bozulunca aile İzmir'e yerleşti ve Halit Ziya öğrenimini İzmir Rüştiyesi'nde sürdürdü. Ardından İzmir'de Ermeni Katolik rahiplerinin çocukları için kurulmuş yatılı bir okula devam ederek Fransızcasını geliştirdi; Fransız edebiyatını yakından tanıdı. Fransızca çeviri denemeleri yaptıktan sonra henüz öğrenci iken ilk yazılarını yayımlamaya başladı. Önce İzmir çevresinde kendini tanıttı. Bazı edebi yazıları İstanbul'da *Hazine-i Evrak* adlı önemli bir dergide "*Mehmet Halid*" adıyla yayımlandı. Son sınıfta iken okuldan ayrıldı, babasının kâtibi olarak iş yaşamına başladı. Aynı yıl, arkadaşlarıyla "*Nevruz*" adlı bir dergi yayımlamaya girişti. 10 sayı kadar yayın hayatında bulunan ve İzmir'in ilk edebiyat dergisi olan bu dergide çeviri şiir ve hikâyeler, mensur şiirler, bilimsel yazılar yayımlandı. Babasının yanındaki işi edebiyat merakı ile bağdaştıramadığından farklı bir iş aradı. İstanbul'a giderek hariciyecilik için başvurdu; başvurusu kabul edilmeyince İzmir'e döndü. İstanbul'da bulunduğu süre içinde Fransız edebiyat tarihi ile ilgili olarak uzun süredir yazmak istediği kitabı yazdı. *Garbdan Şarka Seyyale-i Edebiye:Fransa Edebiyatının Nu-*

mune ve Tarihi adlı kitabı 1885'te 84 sayfa olarak basıldı. Bu eser, onun basılan ilk kitabıdır ve Türkçe'de basılmış ilk Fransız edebiyatı tarihi olma özelliği taşır. İzmir'e döndükten sonra İzmir Rüştîyesi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı, öğretmenliğe devam ederken Osmanlı Bankası'nda çalışmaya başladı.

1886'da lisede birlikte çalıştığı arkadaşı Tefik Nevzat ile birlikte *Hizmet* adlı bir gazete çıkararak yapıtlarını burada yayımladı. 1885'te dizi olarak yayımlamaya başladığı "*Sefile*" adlı ilk romanı ise ahlaka aykırı olduğu gerekçesi ile yasaklandığı için yarım kaldı ve kitap haline gelmedi. Bu romanda Halit Ziya masum bir genç kızın aldatılışını ve çektiği acıları anlatmaktaydı. Halit Ziya'nın romanları kadar mensur şiirleri de ilgi uyandırmıştı. Bankadaki işinden sonra İzmir'de vali kâtipliği yaptı, İstanbul'da Reji Genel Müdürlüğü'nde çalıştı. Reji'deki çalışma günlerinde Recaizade Mahmut Ekrem aracılığıyla Edebiyat-ı Cedide adlı edebiyat topluluğuna katıldı. Bu topluluğun en önemli isimlerinden birisi oldu. 1901'de kapatılıncaya kadar topluluğun çıkardığı *Servet-i Fünun* dergisinde yazılar, hikâyeler, romanlar yayımladı. *Servet-i Fünun*'da 1897'de yayımlanan *Mai ve Siyah* adlı romanında acıklı aşk serüveni konusunu geri plana alıp dönemin basın dünyasını, Edebiyat-ı Cedide kuşağının bu dünyaya bakış açısını yansıttı. Bu roman, topluluğun beyannamesi vazifesini gördü. İlk büyük Türk romanı kabul edilen *Aşk-ı Memnu*'yu 1898-1900 yılları arasında yazdı. Eseri, 1909'da *Sabah* gazetesinde yayımlandı. *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde de yazılar yayımladı.

Meşrutiyet'ten sonra Darülfünun'da Batı edebiyatı okuttu. Sultan Reşad'ın (V. Mehmet) mabeyn başkâtibi oldu (1909-1912). Cumhuriyet devrinde, 1905'ten beri oturduğu Yeşilköy'deki köşküne çekildi, gazetelerde yazarlığına devam etti, anılarını yazdı. 1937'de Tiran elçiliğinde görevli oğlu Halil Vedat'ın 35 yaşında intihar etmesi üzerine büyük bir yasa girdi. Acısını, yazmakla hafifletmeyi seçti. 27 Mart 1945'te hayatını kaybetti. Bakırköy mezarlığında oğlu Halil Vedat'ın yanına gömüldü. Önemli eserleri arasında yer alan *Kırk Hayatlar* 1965'te Halit Refiğ yönettiği sinema filmine uyarlanmıştır. *Aşk-ı Memnu*; 1975'te Halit Refiğ yönetmenliğinde, 2008'de Hilal Saral yönetmenliğinde iki kez dizi film olarak uyarlanmıştır. Hikâye, oyun, anı ve denemeleri de olan Halit Ziya'nın, *Mai ve Siyah*, *Nemide*, *Bir Ölümlün Defteri* ses getiren diğer romanlarıdır.

(MEHMET) TEVFİK FİKRET

1867-1915

Servet-i Fünun edebiyat topluluğunun lideri olarak fikirleriyle devrin aydınlarına ilham kaynağı olmuştur. Devrimci ve idealist kişiliği ile etkiledikleri arasında Atatürk de vardır. Türk edebiyatının Batılılaşmasına büyük katkı sağlamıştır. Türk edebiyatındaki ilk çocuk şiir kitabı *Şermin*'i yazdı.

1867 yılında İstanbul'un Kadırga semtinde dünyaya geldi. Ailesi ona Mehmet Tevfik adını vermişti. Annesi Hac ziyareti dönüşü, babası da Arabistan sürgününde vefat ettiği için kız kardeşi ile kendisinin bakımını anneannesi ve büyük yengesi üstlendi. Aksaray'daki Mahmudiye Valide Rüştüyesi'nde öğrenimine başlayan Tevfik Fikret, çok dindar bir ortamda yetişmekteydi. Okulu, 93 Harbi yenilgisinden sonra Rumeli'den İstanbul'a gelen göçmenlere tahsis edilince öğrenimine Galatasaray Sultanisi'nde devam etti. Bu yeni okula girişi hayatında bir dönüm noktası oldu. 11 yıl öğrenim gördüğü okulunda devrin önemli edebiyatçılarından Recaizade Ekrem, Muallim Naci, Muallim Feyzi gibi seçkin öğretmenlerin öğrencisi oldu. Şiir yazmaya lise yıllarında başladı. Öğretmenlerinin teşviki ile yazdığı ilk şiiri, *Tercüman-ı Hakikat*'de yayımlandı. Okulu 1888 yılında birincilikle bitirdi. Mezun olduktan sonra katiplik, Türkçe öğretmenliği yaptı. Kısa bir süre sonra Trabzon Valisi olacak dayısı Mustafa Bey'in 15 yaşındaki kızı Nazime Hanım ile 1890 yılında evlendi, dayısının evine yerleşti. Şiir konusunda bir süredir suskun olan Fikret, İsmail Safa'nın yönettiği *Mirsad* Dergisi'nde "Bahar" şiirini yayımlayarak suskunluğu bozdu; aynı yıl *Mirsad*'da şiirleri yayımlandı. Derginin açtığı iki yarışmada birer birincilik alarak ününü arttırdı.

1894'ten itibaren, *Malumat* dergisini çıkaran arkadaşlarının ısrarıyla derginin başyazarlığını üstlendi. 1895'te Recaizade Ekrem, Fikret'i bir bilim dergisi olan *Servet-i Fünun*'un sahibi Ahmet İhsan ile tanıştırdı ve onları dergiyi bir edebiyat dergisi haline getirmeye ikna etti. Dergi, Tevfik Fikret yönetimine geçtikten sonra bir edebiyat dergisi haline geldi. Oğlu Haluk'un doğduğu 1895 yılı sanat yaşamının en verimli yılıydı. Batılı şiir ustalarından etkileniyor, çeviriler yapıyordu ve ünü artmaktaydı. Şiirlerini "Mehmet Tevfik" yerine "Tevfik Fikret" olarak yayımlamaya başlamıştı. Yönettiği derginin etrafında yenilikçi bir grup aydın toplanmıştı ve dergi, bu sanat topluluğuna ismini verdi. Sanatta hem içerik hem de biçimde atılım yapmayı ilke edinen, ağıdalı dilleri ve karamsarlığı ile tanınan topluluğun hareketine ise Edebiyat-ı Cedide (Yeni Edebiyat) denildi. Bu ekolde Fikret'in yanı sıra Halit Ziya, Cenap Şahabettin, İsmail Safa, Mehmet Rauf, Samipaşazade Sezai, Hüseyin Cahit, Ahmet Şuayip, Hüseyin Siyret gibi adlar bulunuyordu. Sultan Abdülhamit'in aydınlar üzerinde büyük baskı uyguladığı bir dönemde kurulan topluluk, siyasal eylemlerden uzak görünüyordu. Zamanla Fikret'in şiirlerindeki toplumsal boyut arttı, ulusalcılık ön plana çıktı. 1905'te yapımını tamamladığı Rumelihisarı'ndaki günümüzde müze haline getirilen evine ailesiyle birlikte yerleşti. Toplumla arasına bir mesafe koyabileceği, mesleğine devam edebileceği, ülkenin gidişatını uzaktan izleyip eser üretebileceği bu mekana Aşyan (yuva) adını verdi. Evinin bahçesine gömülmeyi vasiyet etti. Son yıllarında çocuk şiirleri yazmakla meşgul oldu. Yalın bir dille ve hece ölçüsüyle yazdığı bu şiirleri 1914'te yayımlanan *Şermin* adlı kitapta topladı. Geçirdiği bir ameliyat sonrasında 1915'te hayatını kaybetti. Eyüp'teki aile mezarlığına gömüldü. Mezarı, 1945'te müze yapılan evine 1961'de geçirildi.

Yaşamının son günlerinde sık sık Aşyan'a gelen, şairle yakın dostluk kurup portrelerini yapan Mihri Müşfik Hanım, Tevfik Fikret'in yüzünün ve sağ elinin kalıbını aldı. Bu, Türkiye'de bilimsel olarak hazırlanan ilk maske çalışmasıdır. Galatasaray Lisesi'nin bahçesinde, onun anısına 1920'lerde yaptırılmış bir anma mezarı bulunur. Önemli eserleri; *Rübab-ı Şikeste* (Kırık Saz) *Tarih-i Kadim*, *Haluk'un Defteri*, *Rubabın Cevabı*, *Şermin*, *Hasta Çocuk*.

MEHMET ÂKİF ERSOY

1873-1936

Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal marşı olan İstiklâl Marşı'nın güftecisidir. "Vatan Şairi" ve "Milli Şair" unvanları ile anılır. Çanakkale Destanı, Bülbül en önemli eserlerindedir. Şairliğinin yanı sıra Cumhuriyet döneminin önemli bir düşünürü, Kur'an mütercimidir. Veteriner hekimlik, öğretmenlik, vaizlik, yüzüclük ve milletvekilliği yapmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy, 1873 yılının Aralık ayında İstanbul'da doğdu. Annesi Buhara'dan Anadolu'ya geçmiş bir ailenin kızı olan Emine Şerif Hanım, babası ise Fatih Camii medrese hocalarından Mehmet Tahir Efendi'dir. Çocukluğunun büyük bölümü Fatih'te geçti. İlköğrenimi sırasında babasından Arapça öğrenmeye başladı. Ortaöğrenimine Fatih Merkez Rüştîyesi'nde başladı. Bir yandan da Fatih Camii'nde Farsça derslerini takip etti. Dil derslerine büyük ilgi duyan Mehmet Âkif, rüştiyedeki eğitimi boyunca Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızcada hep birinci oldu. Yüksek öğrenimini Halkalı Baytar Mektebi'nde yaptı; burayı birincilikle bitirince dört yıl kadar Rumeli, Arnavutluk ve Arabistan'da çalıştı. Okul yıllarında spora büyük ilgi gösterdi; mahalle arkadaşı Kıyıcı Osman Pehlivan'dan güreş öğrendi; başta güreş ve yüzücülük olmak üzere uzun yürüyüş, koşma ve gülle atma yarışlarına katıldı; şiire olan ilgisi okulun son iki yılında yoğunlaştı. 6 ay içinde Kur'an'ı ezberleyerek hâfız oldu. *Hazine-i Fünun Dergisi*'nde 1893 ve 1894'te birer gazeli, 1895'te ise *Mektep Mecmuası*'nda "Kur'an'a Hitab" adlı şiiri yayınlandı, bu arada memuriyet hayatına başladı. Mehmet Âkif, edebiyata olan ilgisini şiir yazarak ve edebiyat öğretmenliği yaparak sürdürdü. *Resimli Gazete*'de, *Servet-i Fünun Dergisi*'nde şiirleri ve yazıları yayımlandı. İstanbul'da bulunduğu sırada bakanlıktaki görevinin yanı sıra önce Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi (1906)'nde kompozisyon (kitabeta-i resmiye), sonra Çiftçilik Makinist Mektebi'nde (1907) Türkçe dersleri vermek üzere öğretmen olarak atandı. Milli

Mücadele'yi destekledi, Ankara'ya gitti. I. Millet Meclisi'nde Burdur milletvekili oldu, İstiklâl Marşı'nı yazdı. İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilen Mehmet Âkif, 1923 yılında Ankara'dan İstanbul'a döndü. Abbas Halim Paşa'nın daveti üzerine kışı geçirmek için Mısır'a gitti. Gitmeden önce Kur'an'ı Türkçeye tercüme etmek için Diyanet İşleri ile anlaşma imzaladı. Kendisine teklif edilen bu görevi başlangıçta reddetmişti çünkü kendi eserlerini yazmak, milli mücadele destanını yaratmak istiyordu ancak bu çeviriyi yapabilecek tek adam olarak görüldüğünden kabul etmesi için çok yoğun ısrar vardı ve kabul etmek zorunda kaldı. Adeta inzivaya çekilerek Kur'an tercümesi üzerinde çalışmayı sürdürdü. Ancak 6-7 sene üzerinde çalıştıktan sonra sonuçtan memnun kalmadı ve bu sorumluluktan kurtulmak istedi. Sonunda 1932'de mukaveleyi fesh etti. Âkif, kendi yazdıklarını dostu Yozgatlı İhsan'a teslim etti ve ölür de gelmezse yakmasını nasihat etti.

Siroz hastalığına tutulunca hava değişikliği iyi gelir düşüncesiyle önce Lübnan'a, sonra Antakya'ya gitti fakat Mısır'a hasta olarak döndü. 17 Haziran 1936'da tedavi için İstanbul'a geldi. 27 Aralık 1936 tarihinde İstanbul'da, Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda hayatını kaybetti. Edirnekapı Mezarlığı'na gömüldü.

Mehmet Akif, edebiyat dili olarak milli edebiyat akımına karşı çıktı ve edebiyatta Batılılaşma konusunda Tevfik Fikret ile çatışmıştır. Şairin *Safahat* adı altında toplanan şiirleri 7 kitaptan oluşmuştur. *Safahat*, *Hâtıralar*, *Gölgeler*, *Fatih Kürsüsünde*, *Süleymaniye Kürsüsünde*, *Halkın Sesleri* önemli eserlerinden bazılarıdır.

ZİYA GÖKALP (MEHMET)

1875-1924

Yapıtları ve görüşleriyle Türkçülüğü ve Türk milliyetçiliğini önemli ölçüde etkileyen Türk toplumbilimci, yazar, şair ve siyasetçidir. Meclis-i Mebusan'da ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili yapmıştır. "Türk Milliyetçiliğinin Babası" olarak da anılır.

1876'da, yerel bir gazetede çalışan memur Çermikli Tevfik Bey'in oğlu olarak Diyarbakır Çermik'te dünyaya geldi. Eğitimine doğduğu yer olan Diyarbakır'da başladı. 1886'da Mektebi Rüüştiye-i Askeriye'ye (Askeri Lise) girdi; öğrenimine İstanbul'da devam etmek istediysen de bu imkânı bulamayınca 1891'de Diyarbakır'da İdadi Mülkiye'nin (Sivil Lise) ikinci sınıfına kaydoldu. Liseden ayrıldıktan sonra amcasından Arapça ve Farsça dersleri aldı. Tasavvufila ilgilendi. Fransızca öğrenmeye başladı. Ekonomik sıkıntılar yüzünden öğrenimine devam etmek için İstanbul'a gidememesi, ailesinin evlenmesi için baskı yapması gibi nedenler 18 yaşındaki Mehmet Ziya'yı intihara sürükledi. İntihar girişiminin sebebi olarak idadideki hocası Dr. Yorgi Efendi'den aldığı felsefe eğitimi ve ailesinin verdiği dini eğitim arasında yaşadığı çatışma da gösterilmektedir. Kafasına sıkıdığı kurşun, güç koşullar altında yapılan morfinsiz bir ameliyatla çıkarıldı. İntihar girişiminden sonra kendisini tekrar okumaya verdi. Özgürlüğe düşman olanlara çatan pek çok şiir yazdı.

Jön Türklerden etkilendi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. "Yasak yayınları okumak ve muhalif derneklere üye olmak" nedeniyle 1898'de tutuklandı. Bir yıl cezaevinde kaldı. Serbest bırakıldıktan sonra 1900'de Diyarbakır'a sürgüne gönderildi. Meşrutiyet'in ilanında Diyarbakır'da İttihat ve Terakki Fırkası'nın bir şubesini açtı, 1910'da Selanik'teki parti genel kongresine Diyarbakır delegesi olarak gitti, genel merkez üyesi seçildi, bir yandan da *Genç Kalemler* dergisine yazılar yazıyordu. 1912'deki Balkan Harbi'nde İstanbul'a

geldi, Darülfünun'da sosyoloji okuttu. *Türk Yurdu* dergisinde yazdı. *Yeni Mecmua*'yı çıkarmaya başladı. *Tanin* gazetesinde siyasi yazıları çıkıyordu. 1919'da İstanbul'un işgalinde İngilizler tarafından Malta'ya sürülenler arasında o da vardı. 1922'de Diyarbakır'a dönüşünde *Küçük Mecmua*'yı çıkardı. 1923'te Ankara'da Telif ve Tercüme Encümeni Reisliği'ne tayin edilmişti. Aynı yıl Diyarbakır milletvekili oldu. Ankara'ya yerleşen Ziya Gökalp, kültürel ve düşünsel çalışmalarına hiç ara vermedi; dünya klasiklerinin dilimize çevrilip yayımlanması ile uğraştı. 1924'te kısa süren bir hastalığın ardından dinlenmek için gittiği İstanbul'da 25 Eylül 1924 günü hayatını kaybetti. Sultanahmet'teki II. Mahmut Türbesi haziresine gömüldü.

Ziya Gökalp, Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinde yeni bir ulusal kimlik arayışına girdi. Bu düşüncesinin temelinde, Türk toplumunun kendine özgü ahlaki ve kültürel değerleriyle, Batı'dan aldığı bazı değerleri kaynaştırarak bir senteze ulaşma çabası yatıyordu. "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" diye özetlediği bu yaklaşımın kültürel ögesi Türkçülük, ahlaki ögesi de İslam'dı. Uluslararası kültürün yapıcı ögesinin ulusal kültürler olduğunu savundu. Saray edebiyatının karşısına halk edebiyatını koydu. Batı'nın teknolojik ve bilimsel gelişmesini sağlayan pozitif bilim anlayışını benimsedi. Dini, toplumsal birliğin sağlanmasında yardımcı bir öge olarak değerlendirdi. Toplumsal ve siyasi görüşlerini anlattığı sayısız makale yazdı. "Türkçülük" düşüncesini sistemleştirdi. Milli edebiyatın kurulması ve gelişmesinde önemli rol oynadı. Ziya Gökalp önce Türkiye Türkçülüğü sonrasında Oğuzculuk daha sonra ise Turancılık fikirlerinin destekçisidir. Önemli eserleri arasında; *Limni ve Malta Mektupları*, *Kızıl Elma*, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Türkçülüğün Esasları, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler* (ölümünden sonra), *Altın Destan* sayılabilir.

HALİDE EDİP ADIVAR

1882-1964

Kurtuluş Savaşı'nda etkin roller üstlenen ve 1950'de İzmir milletvekilliği de yapan Halide Edip Adıvar, Cumhuriyet döneminin en önemli kadın yazarı olarak kabul edilir. Kurtuluş Savaşı'nı destanlaştırdığı *Ateşten Gömlek* ve *Vurun Kahpeye* en önemli yapıtlarındandır. İlk baskısı *The Clown and His Daughter* adıyla Londra'da yapılan ve 1942'de CHP Roman Mükâfatı yarışmasında birincilik ödülü alan *Sinekli Bakkal* en başarılı romanı kabul edilir.

1882 yılında İstanbul'da doğan Halide Edip'in babası Reji Nazırlarından Mehmet Edip Bey'di. 1901'de bitirdiği Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okurken bir yandan da edebiyat, felsefe, Arapça ve matematik dersleri aldı. Son sınıftayken Salih Zeki'yle evlendi. 1908'de *Tanin*'de, 1911-1912'de *Şehbal* dergisinde çıkan ilk yazılarında Halide Salih imzasını kullandı. 31 Mart olayı sırasında siyasi yazıları nedeniyle kara listeye alındığını öğrenince iki oğluyla birlikte Mısır'a kaçtı. Dönüşünde eşinden ayrıldı. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi Türkçülerle dostluk kurdu, Türk Ocağı'nda çalıştı. İstanbul Kız Öğretmen Okulu ve Kız Lisesi'nde öğretmenlik, müfettişlik yaptı. 1918-1919 yılları arasında Darülfünun'da Batı edebiyatı okuttu. 1919'da Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. Yunanlıların İzmir'e girişini protesto için düzenlenen Sultanahmet mitinginde yaptığı konuşma büyük yankı uyandırdı. İstanbul işgal edilince, 1917'de evlendiği ikinci eşi Adnan Adıvar'la birlikte Anadolu'ya geçti, Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhında görev aldı. Başçavuşluğa kadar yükseldi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Halk Fırkası'yla anlaşmazlığa düştü. Kurucuları arasında eşi Adnan Adıvar'ın da yer aldığı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Tahrir-i Sükûn Kanunu'na dayanılarak kapatılması üzerine Türkiye'den ayrıldı; on beş yıl İngiltere ve Fransa'da yaşadı. 1931-1932 yılları arasında ikinci kez gittiği Amerika'daki Columbia Üniversitesi-

tesi'nde, konuk profesör olarak "Çağdaş Türk Düşünce ve Edebiyatı" dersleri verdi. Daha sonra Gandhi'nin çağrısı üzerine Delhi İslam Üniversitesi'ne gitti. Hindistan'ın çeşitli üniversitelerinde dersler verdi. 1939'da yurda döndü, 1940'ta İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nün başkanlığına getirildi. 1950 yılında DP listesinden bağımsız İzmir milletvekili seçildi. 1954 yılında yeniden üniversitedeki görevine döndü.

Verimli bir yazar olan Halide Edip Adıvar hikâye, roman, oyun, anı, inceleme türlerinde ürünler verdi. *Seviye Talib* (1910), *Refik'in Annesi* (1910), *Handan* (1912) gibi duygusal yönü ağır basan ilk romanlarında, aşk ve evlilik ilişkileri çevresinde, iyi eğitim görmüş kadınların psikolojik sorunlarına eğildi. Bu eserlerinde dönemine göre cesur bir yaklaşım sergilediği söylendi. Sonraki romanlarında, bireyselden toplumsala yöneldi. Türkçülük ideolojisini işlediği ütöpik romanı *Yeni Turan* (1912) bir geçiş dönemi ürünü sayıldı. Gözlemlerinden yola çıkarak yazdığı *Ateşten Gömlek* (1923) ve *Vurun Kahpe*'ye romanlarında Kurtuluş Savaşı'nı anlattı. 1942'de CHP Roman Mükâfatı yarışmasında birincilik alan *Sinekli Bakkal* ve sonrasında yazdığı *Yolpalas Cinayeti* (1938), *Tatarcık* (1939), *Sonsuz Panayır* (1946), *Döner Ayna* (1954), *Akile Hanım Sokağı* (1958) gibi töre romanlarında, belli tarihsel dönemlerin özelliklerini öne çıkararak, gelenek ve göreneklerin yön verdiği yaşama biçimlerini konu edindi. Anılarını *Türk'ün Ateşle İmtihanı* (1962) ve *Mor Salkımlı Ev* (1963) adıyla kitaplaştıran Halide Edip Adıvar'ın yapıtları çeşitli dillere çevrildi. Yurtdışında, incelemeleriyle tanındı. Üç ciltlik *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, *Üniversite Kafası* ve *Tenkid*, *Edebiyatta Tercümenin Rolü*, *Türkiye'de Şark-Garp* ve *Amerikan Tesirleri* gibi yapıtları üniversitedeki öğretim üyeliği sırasında yayımlandı.

Romanları, siyasi etkinlikleri, akademik çalışmalarıyla yakın tarihin önemli kişilerinden biri olan Halide Edip Adıvar 9 Ocak 1964 tarihinde İstanbul'da vefat etti; Merkezefendi Mezarlığı'nda toprağa verildi. Halide Edip'in *Ateşten Gömlek* adlı romanı Muhsin Ertuğrul yönetiminde 1923 yılında sinema filmi olarak çekildi. Kurtuluş Savaşı'nı konu alan ilk film olan *Ateşten Gömlek*'in Türk sinema tarihi bakımından bir önemli özelliği de Müslüman Türk kadın oyuncularının (Neyyire Neyir, Bedia Muvahhit) ilk kez bu filmde rol almalarıydı.

YAHYA KEMAL BEYATLI

(AHMED AGÂH) 1884-1958

Klasik şiirimizin temel özelliklerine bağlı kalmasına rağmen kendine özgü bir şair olan Yahya Kemal'in sağlığında hiçbir kitabı yayımlanmamıştır.

1884 yılında Yenimahalle Üsküp'te dünyaya gelmiştir. Başlangıçta Sultan II. Abdülhamit yönetimine karşı muhaliflerin safında yer alarak 1903'te Paris'e gitti. Fransa'da siyasal bilgiler okurken hocası Albert Sorrel'in etkisinde kaldı ve düşüncelerinde değişmeler oldu. Fransa'da 9 yıl kaldı. Fransız Edebiyatı'nı ve edebiyatçılarını yakından tanıma imkânı buldu. Onlardan etkilendi. Doğu Dilleri Okulu'na devam ederek Arapça ve Farsça'sını geliştirdi. Divan şiiri üzerinde yoğunlaştı. 1913 yılında İstanbul'a döndü. Darülfünûn'da tarih ve edebiyat dersleri okuttu. Gazete ve dergilerde yazılar yazdı. Lozan Konferansı'na katıldı. 1923'te Urfa milletvekili seçildi. Çeşitli ülkelerde diplomatik görevler alarak Türkiye'yi temsil etti. Yozgat, Tekirdağ ve İstanbul milletvekilliği yaptı. Pakistan Büyükelçiliği görevindeyken 1949 'da emekli oldu ve yurda döndü. Tedavi için Paris'e gitti. Bir yıl sonra 1958'de öldü.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin en büyük temsilcilerinden birisidir. Edebiyata ilk atıldığı vakitler Bakî'nin bir taklitçisi olarak lanse edilmiştir. Ancak onun sanat dehası, daha sonra, çağının kendine özgü bir şairi olduğunu kanıtlamıştır. Yahya Kemal, edebiyat tarihçileri tarafından "Dört Aruzcular" olarak adlandırılan, içinde Tevfik Fikret, Mehmet Âkif Ersoy ve Ahmet Haşım'ın da bulunduğu bir

grup içinde anılmıştır. Şiirlerinde aruz ölçüsünü kullanmış olmasına rağmen tek bir şiiri bu konu da istisna olmuştur: Bu istisna 11’lik hece vezniyle yazdığı “Ok “şiiridir. Klasik şiirimizin temel özelliklerine bağlı kalarak, kendine özgü bir şair olmuştur. Yahya Kemal’in sağlığında hiçbir kitabı yayımlanmamıştır, onun vefâtından sonra merhum Nihad Sami Banarlı, şairin sağlığındaki düşüncelerinin ışığında, eserlerini büyük bir titizlikle okuyucuya kazandırmıştır. En önemli eserleri arasında *Kendi Gök Kubbemiz*, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, *Aziz İstanbul*, *Eğil Dağlar* sayılabilir.

ÖMER SEYFETTİN

1884-1920

Türk edebiyatının önde gelen hikâye yazarlarındandır. Asker, şair ve güçlü bir edebi yeteneği olan bir öğretmendir. Türk kısa hikâyeciliğinin kurucu ismidir. Ayrıca edebiyatta Türkçülük akımının kurucularındandır. Türkçede sadeleşmenin savunucusudur. Kısa ömrüne pek çok eser sığdırmıştır.

1884 yılında Balıkesir Gönen’de doğdu. Yüzbaşı Ömer Şevki Bey’le, Fatma Hanım’ın ikisi küçük yaşlarda ölen dört çocuğundan birisidir. Öğrenimine Gönen’de bir mahalle mektebinde başladı. Ömer Şevki Bey’in görevinin nakli dolayısıyla Gönen’den ayrılan aile İnebolu ve Ayancık’tan sonra İstanbul’a geldi. Ömer Seyfettin, önce Mekteb-i Osmani’ye, 1893 ders yılı başında da Askerî Baytar Rüştîyesi’ne kaydedildi. Bu okulu 1896’da tamamlayarak Edirne Askerî İdadîsi’ne devam etti. 1900’de İdadî’yi bitirerek İstanbul’a döndü. Burada Mekteb-i Harbiye-i Şahâne’ye başladı. 1903 yılında Makedonya’da çıkan karışıklık üzerine “Sınıf-ı müstacele” denilen bir hakla imtihansız mezun oldu. Ömer Seyfettin, mezuniyetten sonra piyade asteğmeni rütbesiyle, merkezi Selanik’te bulunan Üçüncü Ordu’nun İzmir Redif Tümeni’ne bağlı Kuşadası Redif Taburu’na tayin edildi. 1906’da İzmir Jandarma Okulu’na öğretmen olarak atandı. Bu, Ömer Seyfettin için önemlidir; zira bu vesileyle İzmir’deki fikrî ve edebî faaliyetleri takip edecek ve bunlar içerisinde yer alan gençlerle tanışacaktır. Ömer Seyfettin Ocak 1909’da Selanik Üçüncü Ordu’da görevlendirildi. Selanik’te çıkmakta olan *Genç Kalemler*’de 1911’de Ömer Seyfettin’in “Yeni Lisan” isimli ilk başyazısı imzasız olarak yayımlandı. *Genç Kalemler* yazı heyetini oluşturanlar Balkan Savaşı’nın başlaması üzerine dağılmak zorunda kaldı. Ömer Seyfettin yeniden orduya çağrıldı, Yanya Kuşatması’nda esir düştü. “Meh-

di”, “Hürriyet Bayrakları” gibi hikâyelerini bu dönemde yazdı. Hikâyeleri *Türk Yurdu*’nda yayımlandı. Esareti süresince gerek okuyarak, gerekse yaşayarak yazarlık hayatı için önemli olacak tecrübeler kazandı.

Ömer Seyfettin 1913’te esareti bitince İstanbul’a döndü. 23 Ocak 1913’te Enver Paşa’nın organize ettiği Babıali Baskını’na katıldı. Daha sonra askerlikten ayrıldı, yazarlık ve öğretmenlikle hayatını kazanmaya başladı. *Türk Sözü* dergisinin başyazarlığına getirildi ve burada Türkçü düşüncenin sözcülüğünü yapan yazılar yazdı. 1914 yılında Kabataş Sultanisi’nde öğretmenlik görevine başladı ve bu görevini ölümüne kadar sürdürdü. 1915’te İttihat ve Terakki Fırkası ileri gelenlerinden Doktor Besim Ethem Bey’in kızı Calibe Hanım’la evlenmiştir. 1917’den ölüm tarihi olan 6 Mart 1920’ye kadar geçen zaman birçok acı ve sıkıntıya rağmen verimli bir hikâyecilik dönemini içine alır. Bu dönemde 10 kitap dolduran 125 hikâyeye yazdı. Hikâyeler ve makaleleri *Yeni Mecmua*, *Şair*, *Donanma*, *Büyük Mecmua*, *Yeni Dünya*, *Diken*, *Türk Kadını* gibi dergilerle *Vakit*, *Zaman* ve *İfham* gazetelerinde yayımlandı. Bir yandan öğretmenlik yapmayı sürdürdü. Hastalığı 25 Şubat 1920’de artınca yazar, 4 Martta hastaneye kaldırıldı. 6 Mart 1920’de hayata gözlerini yumdu. Önce Kadıköy Kuşdili Mahmut Baba Mezarlığı’na defnedilen yazarın mezarı 23 Ağustos 1939’da Zincirlikuyu Asri Mezarlığı’na nakledildi.

En yakın arkadaşı Ali Canip Yöntem, onun hayatını ve mizacını anlatan, en kuvvetli hikâyelerini içeren *Ömer Seyfettin ve Hayatı* adlı bir kitap yazdı ve bu kitap 1935 yılında yayımlandı. Kısa bir süre sonra da bütün hikâyeleri bir kitap serisi halinde basılmıştır ve bu hikâyeler günümüzde de okunmaktadır. Tahir Alangu’nun *Ömer Seyfettin* adlı eseri belgesel bir roman değerindedir. Ömer Seyfettin’in *Diyet* adlı öyküsü 2005 yılında TRT tarafından TV filmi olarak uyarlanmıştır. Özellikle öykü ve roman türünde eserleri olan Seyfettin’in deneme ve incelemeleri de vardır. Öyküleri on iki cilt halinde; *Efruz Bey*, *Kahramanlar*, *Bomba*, *Harem*, *Yüksek Ökçeler*, *Yüzakı*, *Kurumuş Ağaçlar*, *Yalnız Efe*, *Falaka*, *Aşk Dalgası*, *Beyaz Lale*, *Gizli Mabel* adlarıyla yayımlanmıştır.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

1889-1956

Cumhuriyet dönemi edebiyatında önemli bir yeri olan *Çalikuşu*, *Dudaktan Kalbe*, *Acımak*, *Tanrı Misafiri* gibi önemli eserlere imza atmış romancı, öykücü ve oyun yazarıdır. Anadolu insanını iyi tanıdığı eserlerinden anlaşılır. Bazı eserlerinde genç cumhuriyetin toplumsal ideallerini işlemiştir. Reşat Nuri Güntekin, eserlerine konuşma dilinin zenginliğini zorlanmadan yansıtmıştır.

İstanbul'da doğan Reşat Nuri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra 1927'ye kadar Bursa ve İstanbul'da çeşitli okullarda Fransızca ve Türkçe öğretmeni ve müdür olarak görev yaptı. Görev aldığı okulların bazıları Bursa Sultanisi, İstanbul Beşiktaş İttihat Terakki Mektebi, Fatih Vakf-ı Kebir Mektebi, Akşemseddin Mektebi, Feneryolu Murad-ı Hâmis Mektebi, Osman Gazi Paşa Mektebi, Vefa Sultanisi, İstanbul Erkek Lisesi, Çamlıca Kız Lisesi, Kabataş Erkek Lisesi, Galatasaray Lisesi ve Erenköy Kız Lisesi'dir. 1927'de Erenköy Lisesi'nden yeni mezun olan öğrencisi Hadiye Hanım ile evlendi. Öğretmenlik mesleğinin yanı sıra edebiyatla uğraşan Reşat Nuri, Halit Ziya'nın eserlerinden aldığı ilhamla hikâye yazma hevesi duymaktaydı. Daha sonra tiyatro edebiyatını benimseyerek bir tiyatro yazarı olmak için uğraştı. Yazı hayatına I. Dünya Savaşı sonlarında başladı. Başlangıçta *Eski Ahbap* (1917) gibi uzun hikayeler, "Hançer" (1920) ve "Eski Rüya" (1922) gibi sahne eserleri, *Gizli El* (1924) gibi romanlar yazan, tiyatro eleştiri ve araştırmaları yayınlayan sanatçı *Çalikuşu* adlı romanının 1922'de *Vakit* gazetesinde yayımlanmasıyla şöhrete kavuştu.

Güntekin, 1931'de maarif müfettişi oldu ve bu arada Dil Heyeti'yle birlikte bazı çalışmalarda bulundu. Anadolu'yu baştan başa dolmasına neden olan müfettişlik görevi sayesinde ülkenin gerçeklerini yakından görme ve tanıma imkanı buldu. 1939'da ise Çanak-

kale milletvekili olarak TBMM’de bulundu. Bu görevini 1946’ya kadar sürdürdü. 1941’te tek çocuğu olan kızı Ela dünyaya geldi. 1947’de, Cumhuriyet Halk Partisi’nin yayın organı olan ve Ankara’da yayımlanan *Ulus* gazetesinin İstanbul kolu niteliğindeki *Memleket* gazetesini çıkardı. Güntekin daha sonra müfettişlik görevine geri döndü ve 1950’de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Türkiye temsilciliği ve öğrenci müfettişliği görevleriyle Paris’e gitti. Paris kültür ataşeliği yaptı. 1954’te ise yaşından dolayı bu görevden ayrılmak zorunda kaldı. Emekliliğinden sonra bir süre İstanbul Şehir Tiyatrosu edebi heyeti üyeliği yaptı. Güntekin’e akciğer kanseri teşhisi konulduktan sonra tedavisi için Londra’ya gitti ve orda hastalığına yenik düşerek vefat etti. 13 Aralık 1956 günü Karacaahmet Mezarlığı’na gömüldü.

Levent’te oturduğu sokağa “Çalılıkusu”, Kadıköy’de ve İzmir’de bir ilköğretim okuluna ve Fatih’te bir tiyatro sahnesine Reşat Nuri Güntekin ismi verilmiştir. Yazar, öykü, roman ve oyunları ile edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir. Kahramanları genelde tek yönlüdür. Olay kahramanlarını çevreyle birlikte işler. Reşat Nuri’nin en çok ses getiren eseri *Çalılıkusu*, sinema filmi ve TV dizisi olarak, *Acı-mak* TV dizisi olarak, *Yaprak Dökümü* sinema filmi ve iki kez TV dizisi olarak, *Dudaktan Kalbe* TV dizisi olarak iki kez uyarlandı.

NÂZIM HİKMET RAN

1902-1963

Yirminci yüzyılın en büyük şairlerinden biri sayılan Nâzım Hikmet'in 1930'ların sonlarından bu yana Türkiye'de yasak olan şiirleri ana dilinde ancak ölümünden iki yıl sonra yayımlanmaya başlandı. Yazdığı şiirlerle geleneksel şiirin değerlerini kökünden sarstı, yeni bir şair kuşağının yetişmesine öncülük etti. Şeyh Bedrettin Destan'ında modern şiirin olanakları ile geleneksel biçimleri buluşturdu. 1951'de yurttaşlıktan çıkarıldı. 2009 yılında Bakanlar Kurulu kararınca kabul edilen bir kararnameyle yeniden Türk vatandaşı kabul edildi.

Selanik'te doğdu. 1921'de İstanbul Heybeliada'da Bahriye Mektebi'nden deniz subayı çıkmıştı ki, çok geçmedi, hastalandı; bir sağlık kurulu raporu onu askerlikten uzaklaştırdı. Moskova'da bir üniversitede ekonomi politik okudu, 1924'te üniversiteyi bitirince yurda döndü. İstanbul'da gazete, dergi ve stüdyolarda çalıştı. 1938'de Harp Okulu'nda bir arama olayı dolayısıyla tutuklandı. İstanbul, Ankara, Çankırı ve Bursa cezaevlerinde yattı. 1950 Temmuzunda bir af kanunuyla hapisten çıktı. Fakat izlenmeler ve karşılaştığı bir takım zor durumlar yüzünden hayatını tehlikede gördü, bir Romanya şilebiyle 1951'de İstanbul'dan ayrıldı. Bükreş'ten Moskova'ya gitti. 25 Temmuz 1951 tarihinde, Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığından çıkartıldı. Ölümüne kadar pek çok ülkeye seyahatler yaptı, konferanslar verdi, şiirlerini okudu. Mezarı Moskova'da, Novodeviçiy'dedir.

Şiir yazmaya 1914'de başlayan Nâzım Hikmet'in ilk şiiri, Mehmed Nâzım imzasıyla "Hâlâ Servilerde Ağlıyorlar mı?" 3 Ekim 1918'de *Yeni Mecmua*'da yayımlandı. 1921-1924 yılları arasında Moskova'da öğrenim görürken tanıştığı Rus fütüristleri ve konstrüktivistlerinden esinlenerek, klasik şiir kalıplarından sıyrılmış, özgür, yeni bir şiir dili ve biçimi geliştirmeye başladı. Bu ilk çal-

ışmalarından bazıları *Aydınlık* dergisinde yayımlandı. İlk şiir kitabı, *Güneşi İçenlerin Türküsü* 1928’de Bakü’de yayımlandı. 1929’da İstanbul’da basılan *835 Satır*, edebiyat çevrelerinde geniş bir yankı uyandırdı. Zamanla, tam anlamıyla klasik denilemeyecek ama biçimsel bakımdan daha az deneysel bir şiir dili geliştirdi. Halk şiirinin de Doğu şiirinin de çağdaş bir şiirde ödün vermeden nasıl kullanılacağını gösterdi. Edebiyatın yanı sıra tiyatro ve sinema da Nâzım Hikmet’in ilgi alanına girmiştir. Moskova’da bulunduğu yıllar bu iki sanat türünde Rusların yeniliklere öncülük ettiği bir döneme denk düşmektedir. Pek çok filmin senaryolarını yazdı, çekimlerinde katkıda bulundu. Gazete yazıları, romanları, öyküleri, çevirileri de olan Nâzım Hikmet’in yapıtları, 1938’den 1965 yılına dek Türkiye’de yasaklandı. 1965’den başlayarak, çeşitli basımları yapılan yapıtları, “bütün yapıtları” kapsamında, bir araya getirildi. Çoğu takma adlarla birçok film senaryosu yazan Nâzım Hikmet’in cezaevi yılları, Bilet İlhan’ın yönettiği “Mavi Gözlü Dev” filminde anlatılmıştır. Filmde Nâzım Hikmet’i Yetkin Dikinciler canlandırmıştır.

1961 yılında Bedri Rahmi Eyüboğlu’yla birlikte yaptıkları ses kaydı elli yıl sonra 2011’de Yapı Kredi Yayınları ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ortak çalışmasıyla yayımlandı. Kayıta daha önce yayımlanmamış iki şiiri de bulunmaktadır. Hakkında birçok biyografi kitabı yazılmıştır. 2002’de 100. doğum yılı birçok etkinlik ve kitapla kutlanmıştır. Saime Göksü ile Edward Timms’in hazırladığı *Romantik Komünist* ve Alpay Kabacalı’nın hazırladığı *100. Doğum Yıldönümünde Nâzım Hikmet’e Armağan* adlı kitaplar en çok ses getiren çalışmalardır. Nâzım Hikmet, 2009’da Bakanlar Kurulu kararıyla 58 yıl sonra yeniden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuştur.

*“Yeryüzüne tohum gibi saçmışım ölümlerimi,
Kimi Odesa’da yatar, kimi İstanbul’da, Pırağ’da kimi.
En sevdiğim memleket yeryüzüdür.
Sıram gelince yeryüzüyle örtün üzerimi.”*

SAİT FAİK ABASIYANIK

1906-1954

Modern Türk hikâyeciliğinin öncülerinden olan Saït Faik, Türk hikâyeciliğine getirdiği yeniliklerle “kökü kendisinde olan” bir yazar olarak kabul edilir. Klasik öykü tekniğini yıkarak doğayı ve insanları basit, samimi bir şekilde hem iyi hem kötü taraflarıyla anlatmış, fakat şiirsel ve ustaca bir dil kullanmıştır. Bunu yaparken, çoğu Cumhuriyet sonrası sanatçısı gibi Batı’daki gelişmelere bağlı kalmadı, hiçbir edebî anlayışın etkisinde hareket etmedi ve belli bir tarzın takipçisi olmadı.

18 Kasım 1906’da Adapazarı’nda doğdu. İlkokulu Rehber-i Terakki ve Adapazarı İdadisi’nde okudu. Liseye İstanbul Lisesi’nde devam etti, Bursa Lisesi’nden mezun oldu. 1928’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü’ne yazıldıysa da, iki yıl sonra babasının isteği üzerine iktisat eğitimi için İsviçre’nin Lozan kentine, oradan da güneydoğu Fransa’daki Grenoble kentine gitti. 1934’te düzensiz öğrenimi ve yaşadığı bohem hayat nedeniyle babası tarafından geri çağırıldı ve diplomasız olarak Türkiye’ye döndü. Bir süre Halıcıoğlu Ermeni Yetim Mektebi’nde Türkçe öğretmenliği yaptı. Bir ay gibi kısa bir süre *Haber* gazetesi için adliye muhabirliği yapıp mahkeme röportajları hazırladı. 1940’ta yayımlanan romanı *Medarı Maişet Motoru* 1944’te yayımlandığında sıkıyönetim mahkemelerince toplatıldı ve hakkında soruşturma açıldı. 1953’te “modern edebiyata hizmetlerinden dolayı” ABD’deki Uluslararası Mark Twain Derneği’nin onur üyeliğine seçildi.

Edebiyat yaşamına lise yıllarında şiirle başlayan Saït Faik’in “Hamal” adlı ilk şiiri *Mektep* dergisinde yayımlandı (1925). İlk yayımlanan öyküsü ise “İpekli Mendil”dir (1925). İlk yazısı “Uçurtmalar” *Milliyet* gazetesinde (Kenan Hulusi aracılığıyla) yayımlandı (1929). Öykü ve diğer yazılarını başlıca *Milliyet*, *Karun* ve *Vakit* gazeteleriyle başta *Varlık* olmak üzere *Ağaç*, *Büyük Doğu*, *Yücel*, *Yeni*

Mecmua, Servetifünun-Uyanış, İnkılâpçı Gençlik, Yürüyüş, Yenigün ve Yeditepe gibi dergilerde yayımladı.

Roman, şiir, röportaj, öykü türlerinde de yapıtlar verdi. Öykülerinden *Menekşeli Vadi* (*Vesikalı Yarım* adıyla), *Mahpus* (*Irmak* adıyla) sinemaya uyarlandı. Sait Faik'in *Medarı Maişet Motoru* adını taşıyan romanı 1970'te Safa Önal tarafından *Ağlayan Melek* ismiyle filme çekildi. Savaş Dinçel, Sait Faik'in yaşamını *Meraklısı İçin Öyle Bir Hikâye* adını verdiği tek kişilik oyunda anlattı. Ayfer Tunç'un Sait Faik öykülerini kurgulayarak yazdığı *Havada Bulut* ise 2003'te TRT'de gösterildi. Ölümünden sonra Burgazada'daki evi müze haline getirildi; 1955'te adına Sait Faik Hikâye Armağanı düzenlendi. Önemli eserlerinden bazıları: *Semaver* (öykü), *Sarnıç* (öykü), *Şahmerdan* (öykü), *Lüzumsuz Adam* (öykü), *Mahalle Kahvesi* (öykü), *Havada Bulut* (öykü), *Medarı Maişet Motoru* (roman), *Kayıp Aranıyor* (roman).

SABAHATTİN ALİ

1907-1948

Sabahattin Ali, Anadolu insanına yaklaşımıyla edebiyata yeni bir boyut kazandırmıştır. Ezilen insanların acılarını, sömürölmelerini dile getirmiş, aydınlar ve kentlilerin Anadolu insanına karşı takındıkları küçümseyici tavrı eleştirmiştir.

25 Şubat 1907’de Edirne Gümölcine’de doğmuştur. Babası piyade yüzbaşısı Selahattin Ali Bey’in görev yerinin sık sık değışmesi dolayısıyla, ilköğrenimini İstanbul, Çanakkale ve Edremit’in çeşitli okullarında tamamlamıştır. Edremit’e göçtüklerinde bölge Yunan işgalinde olduğu için emekli olan babası aylığını alamamış ve aile çok zor günler geçirmiştir. İlkokulu bitirdikten sonra parasız yatılı olarak Balıkesir Öğretmen Okulu’na giren Sabahattin Ali, beş yıl burada okumuş, daha sonra İstanbul Öğretmen Okulu’ndan mezun olmuştur. Bir yıl kadar Yozgat’ta ilkokul öğretmenliği yapmış, Millî Eğitim Bakanlığı’nın açtığı sınavı kazanarak Almanya’ya gitmiş ve iki yıl orada okumuştur. Yurda döndükten sonra Sabahattin Ali, Orhaneli’nde ilkokul öğretmenliğine atanmıştır. Aydın ve sonra Konya ortaokullarında Almanca öğretmenliği yapmıştır. 1932’de Konya’da bulunduğu sırada, bir arkadaş toplantısında Atatürk’ü yeren bir şiir okuduğu iddiasıyla tutuklanmış, Cumhuriyetin onuncu yıldönümü dolayısıyla çıkarılan af yasasıyla özgürlüğüne kavuşmuştur. Cezaevinden çıktıktan sonra Ankara’ya giden Sabahattin Ali Millî Eğitim Bakanlığı’na başvurarak yeniden göreve alınmasını istemiştir. Dönemin bakanı Hikmet Bayur’un “eski düşüncelerinden vazgeçtiğini ispat etmesini” istemesi üzerine Varlık dergisinde “Benim Aşkım“ adlı şiirini yayımlayarak Atatürk’e bağlılığını göstermeye çalışmıştır. 1940’da yayımladığı *İçimizdeki Şeytan* romanı milliyetçi kesimden büyük tepki toplamıştır. Nihal Atsız’ın hakkında

yazdığı hakaret dolu bir yazıya karşılık dava açmış, dava sırasında çok sıkıntı çekmiştir. 1944 yılında davayı kazanmasına rağmen tepkilerden kurtulamamıştır. Olaylı duruşmalar sonunda bakanlıkça görevinden alınmış, İstanbul’a giderek gazetecilik yapmaya başlamıştır.

Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz’la *Marko Paşa*, *Malum Paşa*, *Merhum Paşa*, *Öküz Paşa* gibi siyasal mizah dergilerini çıkarmıştır (1946-1947). Ancak, bu gazeteler tek parti iktidarının baskılarıyla karşılaşmış, dergilerin isimlerindeki Paşa ifadesi aracılığıyla “Milli Şef” İsmet Paşa ile alay edildiği iddiası ile kapatılmış, yazılar ve yazarları hakkında kovuşturmalar açılmıştır. Sabahattin Ali dergilerde çıkan yazılarından dolayı üç ay hapis yatmış, karşılaştığı baskılardan bunalmıştır. Hapisten çıktıktan sonra zor günler geçirmeye başlamış, işsiz kalıp, yazacak yer bulamamıştır. Yurt dışına gidebilmek için pasaport almak istemişse de bu girişimi sonuçsuz kalmıştır. Yasal yollardan yurt dışına çıkma olanağı bulamayınca Bulgaristan’a kaçmaya karar vermiş fakat para karşılığı anlaştığı Ali Ertekin adlı kaçakçı tarafından katledilmiştir. Cesedi daha sonra, 2 Nisan 1948 tarihinde, Bulgaristan sınırında şaibeli bir şekilde bulunmuştur.

Sabahattin Ali yazı yaşamına şiirle başlamış, hece vezniyle yazdığı ve halk şiirinin açık izleri görülen bu ürünlerini Balıkesir’de çıkan *Çağlayan* dergisinde yayımlamıştır (1926). *Servet-i Fünun*, *Güneş*, *Hayat*, *Meşale* gibi dergilerde de yazan (1926-1928) Sabahattin Ali’nin ilk öyküsü “Bir Orman Hikayesi” *Resimli Ay*’da yayımlanmıştır (1930). 1937’de yayınlanan *Kuyucaklı Yusuf* romanı, gerçekçi Türk romanının en özgün örneklerinden biridir. Yayımlanmış denemeleri, çevirileri ve oyunları da olan Sabahattin Ali’nin en önemli eserleri arasında; *Dağlar ve Rüzgâr* (şiir), *Değirmen* (öykü), *Sırça Köşk* (öykü), *Kuyucaklı Yusuf* (roman), *İçimizdeki Şeytan* (roman), *Kürt Mantolu Madonna* (roman) sayılabilir. Sabahattin Ali’nin birçok şiiri tanınmış müzisyenler tarafından bestelenmiştir. 2011’de çekilen Selim Güneş’in yönettiği “Kar Beyaz” filmi “Ayrar” öyküsünden uyarlanmıştır. Romanından uyarlanan 1985 yapımı “Kuyucaklı Yusuf” filmini Feyzi Tuna yönetmiştir.

KEMAL TAHİR DEMİR

1910-1973

Marksist terminolojiyi yerelleştirilerek, Anadolu'ya uygun bir sol düşünce oluşturmaya çalıştı.

Toplumsal gerçekçi çizgide sürdürdüğü yazarlık yaşamında yalın bir dil kullandı. *Yorgun Savaşçı* adlı romanı 1979'da Halit Refiğ tarafından dizi film yapıldı. Ancak 12 Eylül askeri darbesi sonrası filmin tüm kopyaları yakıldı.

Abdülhamit'in yaverlerinden Yüzbaşı Tahir Bey'in oğlu olan Kemal Tahir 15 Nisan 1910'da İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ndeki öğrenimini yarım bırakıp, avukat kâtipliği ve Zonguldak'taki kömür işletmelerinde ambar memurluğu yaptı. 1930'da İstanbul'a döndü, *Vakit, Haber, Son Posta* gazetelerinde röportaj yazarı, çevirmen, düzeltmen olarak çalıştı. *Yedigün* ve *Karikatür* dergilerinde sekreterlik, *Karagöz* gazetesinde başyazarlık, *Tan*'da yazı işleri müdürlüğü yaptı. 1938'de siyasi görüşleri nedeniyle "Bahriye Olayı" diye bilinen davanın sanıklarından biri olarak Donanma Komutanlığı Mahkemesi'nde yargılandı. Askeri isyana teşvik etmekle suçlanıp 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı (Deniz subayı olan kardeşi Nuri Demir ve Nazım Hikmet de aynı davadan mahkûm oldular). Çankırı, Çorum, Kırşehir, Malatya cezaevlerinde 12 yıl yattıktan sonra 1950'de çıkan aftan yararlanıp serbest kaldı. 6-7 Eylül olayları sırasında bir kez daha tutuklandı, 6 ay hapis yattı. 1957'de Aziz Nesin'le birlikte "Düşün Yayınevi"ni kurdu. İlk önemli eseri dört bölümlük *Göl İnsanları* adlı uzun öyküsü, *Tan* gazetesinde tefrika olarak yayınlandı, eser 1955'te kitap olarak basıldı. Yine 1955'te basılan *Sağırdere* romanıyla adını duyurdu. Ekonomik zorluklar nedeniyle gazetelere tefrika romanları yazan Tahir, aynı zamanda çevirilerini yaptığı "Mayk Hammer" serisi için yeni kitaplar da yazdı. Cezaevi yaşamının ardından İstanbul'a döndü ve *İzmir Ticaret* gazetesinin İstanbul temsilciliği görevinde bulundu. Takma isimlerle gazetelere tefrika aşk ve macera romanları, senaryolar yazdı, Fransızca çeviri-

ler yaptı. Metin Erksan, Halit Refiğ, Atıf Yılmaz ile senaryo çalışmaları yaptı.

Toplumsal gerçekçi çizgide sürdürdüğü yazarlık yaşamında eserlerinde yalın bir dil kullandı. Bilhassa Orta Anadolu Türkçesini dilinin odak noktasına koydu. Diyaloglarla zenginleştirdi, karizmatik karakterler yarattı. Ona göre Türk toplumu Batı toplumlarına benzermiyordu. Çünkü tarih içindeki gelişimi Batı'nın klasik gelişim çizgisinden farklıydı. Osmanlı toplumu Batı'nın sınıflı toplumlarına benzemiyordu, o halde Türk romanı kendi toplumsal yapısının gerçekliğini yansıtmalıydı. Köy romanlarının ilki *Sağirdere* (1955) ve onun devamı olan *Körduman*'da (1957) köylünün sorunlarını, etik değerlerini, köyün ekonomik yapısını, tarih içindeki bağlarından koparmadan sergiledi. Köy enstitüsü çıkışlı yazarların köye bakışından farklı bir yaklaşımdı bu. *Esir Şehrin İnsanları* (1956) ve *Esir Şehrin Mahpusu*'nda (1962) Mütareke dönemini, Kurtuluş Savaşı'nın bir Osmanlı paşazadesi üzerindeki değiştirici etkisini; *Yorgun Savaşçı*'da (1965) İttihatçılarla milli mücadele yanlısı güçler arasındaki çatışmayı; *Kurt Kanunu*'nda (1969) İzmir Suikastı'nı; *Yol Ayrımı*'nda (1971) Serbest Fırka olayını anlattı.

Kemal Tahir sadece edebiyatın kendine özgü anlatım aracını değil, toplumsal bilimlerin anlatım aracını da kullandı. Asya Tipi Üretim Tarzı'na ilişkin düşüncelerini ortaya koyduğu *Devlet Ana* (1967), üzerinde en çok konuşulan, en büyük tartışma çıkaran kitabı oldu. *Yorgun Savaşçı* 'yla Yunus Nadi, *Devlet Ana*'yla Türk Dil Kurumu ödülleri alan Kemal Tahir'in hapishane anlarından yola çıkarak yazdığı *Namusçular*, *Karılar Koğuşu*, *Dam Ağası*, *Bir Mülkiyet Kalesi* ve *Hür Şehrin İnsanları* gibi roman taslakları ölümünden sonra basıldı. 1970'de akciğer ameliyatı geçiren Tahir, özellikle Marksist terminolojiyi yerelleştirerek, Anadolu'ya uygun bir sol düşünce oluşturmaya çalıştı. Kendi çevresinde fikirlerini savunan bir grup oluşturan Kemal Tahir, dönemin birçok Kemalist aydını tarafından da haksız biçimde eleştirildi. Romanlarının ana damarını oluşturan toplum ve tarih tezleri nedeniyle uzunca bir dönem tartışmaların odağında yer alan Kemal Tahir 21 Nisan 1973'te geçirdiği bir kalp krizi sonucu İstanbul'da öldü.

ORHAN VELİ KANIK

1914-1950

Garip akımının öncüsüdür. Şiirin halk arasında yaygınlaşmasını sağlamıştır. Başlattığı akımla sözcük hiyerarşisini ve şairane sözcüklerin egemenliğini yıkmış, biçimi şiirin kalıbı değil kendisi haline getirmiş ve sokaktaki adamı ön plana çıkarmıştır.

13 Nisan 1914’de İstanbul’da doğan Orhan Veli Kanık, Galatasaray’da başladığı öğrenimini Ankara Gazi Lisesi’nde tamamladı. Bir süre felsefe okuduysa da yarım bırakarak devlet memuriyetine girdi. 1945’te Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu’nda görev aldı ve Fransızca’dan yaptığı çeviriler, Dünya Edebiyatı serisinde yayımlandı. 1947’de bu görevinden ayrıldı, Mehmet Ali Aybar’ın *Hür* ve *Zincirli Hürriyet* gazetelerinde eleştirileri, *Ulus* gazetesinde “Yolcu Notları” adı altında yazıları yayımlandı. 1949 yılında çıkarmaya başladığı *Yaprak* dergisinin yayımını 15 Haziran 1950 yılına değin sürdürdü. Orhan Veli’nin ilk yazıları, lise yıllarında okul dergisinde yayımlandı. İlk şiirleri ise 1936’da *Varlık* dergisinde yer aldı. Asıl ününü, lise arkadaşları Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday’la birlikte 1941’de yayımladığı *Garip* adlı kitabında topladığı yeni tarzda şiirleriyle yaptı. Kitabın önsözünde, ölçü ve uyağın şiiri yozlaştırdığını, şiirin insanın beş duyusuna değil, kafasına hitap eden bir söz sanatı olduğunu vurguluyordu. Şiirin çoğunluğa seslenmesi gerektiğini, bu nedenle egemen sınıfların beğenilerine seslenen kalıplaşmış öğelerin kaldırılmasını ve şairaneliğe sırt çevrilmesini savunuyordu. *Garip*, bu görüşlere koşut olarak şiirde hızlı bir evrim başlattı. Şiirin konu alanı genişledi, şiir seçkin sınıfın boyunduruğundan kurtulup halka yöneldi. Şiir dili konuşma diline yaklaştı ve sokaktaki adamın yaşantısı şiire girdi. Böylece kitabın adından esinlenerek

“Garip Hareketi” ya da “Birinci Yeni” adı verilen şiir akımı doğdu.

Orhan Veli, şiirlerini 1945’te genişleterek tek başına yayımladığı *Garip*, *Vazgeçemediğim*, yine aynı yıl *Vazgeçemediğim*, 1946’da *Destan Gibi*, 1947’de *Yenisi*, 1949’da *Karşı* adlı kitaplarında topladı. Bu kitaplara girmeyen şiirleri, yayımlanmamış şiirleriyle birlikte 1951’den başlayarak birçok kez *Bütün Şiirleri* başlığı altında basıldı. Eleştiri, öykü ve düz yazıları ölümünden sonra *Nesir Yazıları* (1953) ve *Denize Doğru* (1970) adlı kitaplarında toplandı.

Orhan Veli Kanık, 1950 yılında Ankara’da belediyenin kazdığı bir çukura düştü ve başından hafifçe yaralandı. İki gün sonra İstanbul’a döndü. Bir arkadaşının evinde öğle yemeği yerken fenalık geçiren şair hastaneye kaldırıldı. Beyinde damar çatlaması yüzünden başlayan rahatsızlığın sebebi doktor tarafından anlaşılamadı ve Kanık’a alkol zehirlenmesine karşı tedavi uygulandı. Aynı akşam sekizde komaya giren şair, komadan çıkamayarak Cerrahpaşa Hastanesi’nde hayata veda etti. 1988 yılında yapılan Orhan Veli heykeli Rumelihisarı sahilindeki ufak bir parka kondu. Bu heykelde şairin elinde bir kitap, hemen arkasında ise bir martı durmaktadır. Orhan Veli ise Boğaziçi’ni seyretmektedir.

*Deli eder insanı bu dünya;
Bu gece, bu yıldızlar, bu koku,
Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç...*

AZİZ NESİN

(MEHMET NUSRET NESİN)

1915-1995

Toplumun özellikle aksayan yönlerini ustalıkla mizah malzemesi yapmış, kitapları okunma rekoru kırmış, Türk mizahının dünyaca tanınan en önemli yazarıdır.

1915'te İstanbul Heybeliada'da doğdu. Babası Abdülaziz Bey Giresun'un Şebinkarahisar ilçesine bağlı Ocaktaşı köyünden İstanbul'a yerleşti ve bahçıvanlık yaparak geçimini sağladı. Kuleli Askeri Lisesi'ni ve Harp Okulu'nu bitirdi. Çalışma hayatı Ankara Harp Okulu'nu bitirmesinin ardından asteğmen rütbesiyle orduya katılmasıyla başladı. Üsteğmen rütbesindeyken askerlikten uzaklaştırıldı. 1945 yılında ise gazeteciliğe başladı. Önceleri Sedat Simavi'nin çıkardığı *Yedigün* dergisine girdi, daha sonra *Karagöz* gazetesinde de yapacağı gibi redaktörlük ve yazarlık yaptı. Birçok dergi ve gazetede yazılarıyla yer aldı. 1946'da Sabahattin Ali'yle birlikte *Marko Paşa* adlı mizah gazetesini çıkardı ve büyük ses getirdi. Dergi dönemin politikacılarını sözünü esirgemedi eleştirmeyi bilmiş, tüm baskıların ve defalarca kapatılmasının getirdiği zor koşullara karşın önemli satış rakamlarına ulaşmıştır. Ancak davalar ve suçlamalar dergi yazarlarına epey zor dönemler yaşatmıştır. Amerikan yardımının Türkiye üzerindeki emellerine değindiği henüz yayınlanmamış olan bir yazısı nedeniyle Aziz Nesin, 12 Ağustos 1947'de on ay ağır hapis ve üç ay on gün de Bursa'da "emniyet-i umumiye nezareti" altında bulundurulma cezasına çarptırılmıştır.

1954'te *Akbaba* dergisinde takma adlarla öyküler yazmaya başladı. Zira edebiyat hayatında iki yüze yakın takma ad kullanmıştır. 1956'da Kemal Tahir'le birlikte *Düşün Yayınevi*'ni kurdu. 1958'de *Dolmuş-Karikatür* dergisi ile birleşerek 1963'e dek yayıncılığı tek başına sürdürdü. Bir yandan da *Yeni Gazete*, *Akşam* ve *Tanin*'de gün-

l k k    yazıları yazdı. 1962’de 42 sayı yaşayacak olan *Z b k* adlı mizah dergisini çıkardı. 1972’de Nesin Vakfı’nı kurdu. Vakıf’ta, her yıl belirli sayıda alınan kimsesiz ve yoksul çocukların bakım ve eğitimlerini üstlendi. Kitaplarının tüm gelirini vakfa bıraktı. 1983’te Amerika Birleşik Devletleri’nde Indiana  niversitesi’nin düzenlediği uluslararası toplantıya çağrılan Nesin, pasaportu geri alındığı için bu toplantıya katılamadı. 20 Aralık 1984’te  an Sinema Salonu’nda 70. doğum günü töreni yapıldı. 1984’te Aydınl r Dilekçesi girişiminde bulundu. 1985’te TÜYAP’ın düzenlediği “Halkın Seçtiği Yılın Yazarı”  d l n  kazandı. Nesin, 1989’da “Demokrasi Kurultayı”nın toplanmasında etkin görev aldı ve oluşturulan “Demokrasi İzleme Komitesi”nin iki başkanından biri oldu. Aynı yıl, Sovyet  ocuk Fonu’nun ilk kez verilen “Tolstoy Altın Madalyası”na değer görüldü.

1990’da TÜYAP Kitap Fuarı “Onur Yazarı” seçildi. Aynı yıl 19 Mart 1990’da Ankara Sanat Kurumu’nda 75. ya ını kutlayan Nesin, 2 Temmuz 1993’te Pir Sultan Abdal etkinliklerine katılmak üzere Sivas’a gitti. 37 kişinin yaşamını yitirdiği Madımak Oteli katliamından sa  kurtuldu. Yazar, söyleşi ve imza günü için gittiği  e me Alaçatı’da, 5 Temmuz’u 6 Temmuz’a ba layan gece sabaha karşı geçirdiği kalp kriziyle öldü. Cenazesi  e me Cumhuriyet Savcısı’nın isteğiyle otopsi yapılmak üzere 6 Temmuz’da İstanbul  apa Tıp Fakültesi’ne getirildi. 7 Temmuz 1995’te vasiyeti gereği hiçbir tören yapılmaksızın ve yeri belli olmayacak şekilde Çatalca’daki Nesin Vakfı’nın bahçesine gömüldü. Ardında 80 yıllık mücadele, sayısız başarı ve “Nesin Vakfı”nı bıraktı. Ankara Uluslararası Film Festivali çerçevesinde verilen özel ödüllerin arasında “Aziz Nesin Emek  d l ” de yer almaktadır.

Kitapları birçok dile çevrilen; ulusal ve uluslararası birçok ödül alan; roman, öykü, şiir, anı, deneme, oyun, deneme türlerinde ürünler veren Nesin’in defalarca baskı yapmış yüze yakın kitabı vardır. En önemli eserleri arasında; * t Kuyruğu*, *Damda Deli Var*, *Mahallenin Kısmeti*, *Büyük Grey*, *Nah Kalkınırız*, *Z b k*, * imdiki  ocuklar Harika*, *Yaşar Ne Yaşar Ne Ya amaz*, *Biz Adam Olamayız*, *Vatan Sağolsun*, *Bay Düdük*, *Surname*, * zizname*, *Tatlı Beti * sayılabilir.

HALK OZANLARI
VE
KANAAT ÖNDERLERİ

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMÎ

1207-1273

İslam ve tasavvuf dünyasında tanınmış şair, düşünce adamı ve Mevlevî yolunun öncüsüdür. Prenses Gürcü Hatun'la yakın dosttu. Hatta Mevlânâ portresini ve ilk Mevlânâ türbesini Gürcü Hatun yaptırmıştır. Mevlânâ'nın bilinen tek portresi ve yaygınlaşan Mevlânâ türbeleri bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Mevlânâ bugünkü Afganistan'da bulunan Belh'te doğmuştur. Annesi Belh Emiri Rükneddin'in kızı Mümine Hatun, babaannesi Harzemşahlar hanedanından Türk prensesi, Melîke-i Cihan Emetullah Sultan'dır. Babası, Sultânü'l-Ulemâ (Âlimlerin Sultânı) unvanı ile tanınmış Muhammed Bahâeddin Veled, büyükbabası Ahmed Hatîbî oğlu Hüseyin Hatîbî'dir.

Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled, Hârizm hükümdarı ile arası açılınca, belki de Moğol istilâsı korkusundan, ailesini alıp 1212'de Belh'ten ayrıldı. Hicaz, Şam yoluyla Anadolu'ya geçti. Malatya, Erzinçan ve Lârende'de bir süre kaldıktan sonra, Konya'ya geldi. Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad tarafından iyi karşılanarak oraya yerleşti, vaazlar vermeye başladı. İki yıl sonra ölünce, babasının yerini Celâleddin aldı. Celâleddin Rumî, 1244'te Konya'ya uğrayan derviş, Tebrizli Şems ile dost oldu. Şems'i Konya'da alıkoydu. Gerçek benliğini bu dostlukla bularak, kendisini artık tamamıyla tasavvufa verdi, şairliğe de bu dostlukla uyandı. Şems-i Tebrizî, iz bırakmadan 1247'de kaybolunca, Mevlânâ çok sarsıldı, müritlerinden Selâhaddin Zerkûb'u kendisine halife yaptı. Zerkûb ölünce, Çelebi Hüsameddin halife oldu; Mevlânâ'nın ölümüne kadar on yıl halifeliği sürdü. Mevlânâ tarafından kurulmuş olan Mevlevîlik tarikatının esaslarını, Çelebi Hüsameddin'in ölümünden sonra, Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled bir sisteme bağladı.

Mevlânâ, dünyanın en büyük şairlerindendir. Hele Doğu-İslâm kültürünün özü sayılan *Mesnevi*’si ile İslam âleminde geniş etkileri olmuş, divan şiirimizin tasavvuf çılgırını yüzyıllar boyu en çok o beslemiştir. Fars diliyle yazılmış, altı ciltlik yirmi altı bin beyte yakın *Mesnevi*, tasavvufun açıklanması yolunda, hikâyeler, sembol-ler, öğütlerle örülü mistik-didaktik bir eserdir. Ara sıra İran şairi Ferideddin Attar’ın mesnevilerinden de etki ve izler görülen *Mesnevi*, batı dillerinde de birçok defalar şerh edildi. Mevlânâ’nın Divan-ı Kebir ya da gazellerinin çoğunda mahlas olarak Şems-i Tebrîz adını kullandığı için, “Divan-ı Şems-i Tebrizî” diye adlandırılan divanında, gazeller (2000’den fazla) ve rubailer (1750’den fazla) bulunur. Rubailerinden bazıları Hasan Âli Yücel, Asaf Halet Çelebi ve Abdül-baki Gölpınarlı tarafından çevrilmiştir. Mektutât’ında (Mektuplar) 147 mektubu vardır.

Mevlana’nın 700. ölüm yıldönümünde Mehmet Önder tarafından iki ciltlik bir *Mevlânâ Bibliyografyası* hazırlanmıştır. Mevlânâ’nın 800. doğum yılı olan 2007, UNESCO tarafından dünya Mevlana yılı ilan edilmiştir.

“Herkesin aynı şeyi düşündüğü yerde kimse fazla bir şey düşünmüyor demektir.”

“Yanımda kimse olmadığından değil yalnızlığım, yalnız olduğumu söyleyeceğim kimse olmadığından yalnızım ben.”

*“Nice insanlar gördüm, üstlerinde elbise yok.
Nice elbiseler gördüm, içinde insan yok.”*

“Aynı dili konuşan değil, aynı duyguyu paylaşan insanlar anlaşabilir.”

HACI BEKTAŞ VELİ

1209-1271

Horasan Nişabur doğumlu olan, Anadolu Aleviliğinin oluşumunda büyük çabalar harcayan Hacı Bektaş Veli, daha sonraki yıllarda "Horasan Erenleri" diye anılan erenler arasında önemli bir yer tutar. Bir din adamı, yenilikçi, düşünür, gözlemci ve aynı zamanda iyi bir ziraatçidir.

Asıl adı Mehmed, sanı ise Bektaş'tır. Lokman Parende'den ilk eğitimi almış ve Ahmet Yesevi (1103-1165)'nin öğretilerini takip etmişti. Ondandır Yesevi'nin halifesi olarak kabul edilmektedir. Anadolu'ya geldikten sonra kısa zamanda tanınarak kıymetli talebeler yetiştirdi. Hacı Bektaş Veli, kendisinin de bağlı olduğu "Ahilik Teşkilatı" ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde Anadolu'da sosyal yapının gelişmesinde önemli katkılarda bulundu.

Hacı Bektaş, Suluca Karahöyük'ü bir halk üniversitesi haline getirdi. Geleceğin birçok mutasavvıf ve bilginlerini burada yetiştirdi. Bu öğrencileri gittikleri yerlerde açtıkları dergâhlarda, onu öğretilerini yaydı. Yunus Emre'nin Hocası olan ve Hacı Bektaş'a "Taptuk (bulduk) Padişahım" dediği için bu isimle anılan Taptuk Emre, Sarı Saltuk, Geyikli Ahmet Baba, Abdal Musa, Ahi Evren, Balkan ülkelerinde büyük hizmetler gören Kızıl Deli Sultan (nam-ı diğer Seyyid Ali), Kaygusuz Abdal ve Pir Sultan Abdal bu öğrenciler arasındadırlar.

Hacı Bektaş, Osmanlı sultanları tarafından da sevildi ve hürmet gördü. Orduda yeniçeriler Bektaşilik kurallarına göre yetiştirilirdi. Bu nedenle yeniçerilere tarihte Hacı Bektaş Veli çocukları da denirdi. Ocağın banisi Hacı Bektaş Veli olarak kabul edilirdi. Seferlere giderken yanlarında daima Bektaşî dede ve babaları eşlik ederlerdi. Bugün Balkanların her köşesine Bektaşiliği yeniçeriler taşımıştır. Hacı Bektaş Veli'nin sohbetlerini takip ederek onun tarikatına bağlananlara "Bektaşî" denildi.

Hacı Bektaş Velî, Osmanlı İmparatorluğu’nda XIV. yüzyıldan itibaren, sosyal ve siyasi bakımdan büyük etkinliği olan, II. Mahmut tarafından Yeniçeri Ocağı ile birlikte kapatılan, Abdülaziz zamanında tekrar canlanan ve 25 Kasım 1925 tarihinde Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına kadar devam eden Bektaşî tarikatının piridir. Hacı Bektaş Velî’nin harcını kardığı Alevi-Bektaşî anlayışı, Anadolu’nun yanı sıra Balkanlar, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Bosna, Kosova, Makedonya, Gül Baba türbesinin bulunduğu Macaristan’ın Budapeşte şehrinde Azerbaycan’a kadar birçok yerde kabul görmüş ve benimsenmiştir.

“İnsanoğlu bütün mahlukat ve mevcudattan kutsaldır. Tanrı, insan-ı kâmilin özünde ve yüreğindedir,” görüşü Bektaşîliğin ana prensibini temsil etmektedir.

Bektaşîler şu yedi prensibe bağlıdır: İnsanlık, iyilik, adalet, hürriyet, eşitlik, çalışkanlık, insan aşkı.

Hayatının büyük bir kısmını Suluca Karahöyük’te geçiren Hacı Bektaş Velî, ömrünü de burada tamamlamıştır. Mezarı, Nevşehir iline bağlı Hacıbektaş ilçesinde bulunmaktadır. Her yıl 16-18 Ağustos tarihleri arasında Hacıbektaş ilçesinde Hacı Bektaş Velî Şenlikleri yapılmaktadır.

“Kadınlarınızı okutunuz, kadınları okumayan millet yükselemez.”

“Eline, diline, beline sahip ol.”

*Hararet nârda’dır, sac’da değildir,
Kerâmet başda’dır, tâc’da değildir.
Her ne arar isen, kendinde ara,
Kudüs’te, Mekke’de, Hâc’da değildir.*

*Sakın ol, kimsenin gönlünü yıkma,
Gerçek erenlerin sözünden çıkma.
Eğer adam isen ölmezsin, korkma,
Aşığı kurt yemez, uc’da değildir.*

*Erkek dişi sorulmaz, muhabbetin dilinde,
Hak’kın yarattığı her şey yerli yerinde.
Bizim nazarımızda, kadın erkek farkı yok,
Noksanlıkla eksiklik, senin görüşlerinde.*

YUNUS EMRE

1240-1321

Anadolu'da Türkçe şiirin öncüsü olan mutasavvıf bir halk şairidir. İşlediği konularla Anadolu'da gelişen Türk edebiyatının en büyük adlarından sayılan Yunus Emre, yalnız halk ve tekke şiirini değil, divan şiirini de etkiledi. Hece ve aruz ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde sevgiyi temel aldı.

Adnan Erzi tarafından Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde bulunan 7912 numaralı yazmaya göre, Yunus Emre, 1240 yılında doğmuş, 81 yıllık bir dünya hayatından sonra 1320 yılında ölmüştür.

Doğduğu yer konusundaki tartışmalar Eskişehir'in Mihalıççık ilçesine bağlı Sarıköy ile Karaman üzerinde yoğunlaşmaktadır. Menakıpnâmelerle şiirlerinden çıkarılan bilgilere göre Babailerden Taptuk Emre'nin dervişidir. Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgisi Vilayetname'den kaynaklanmaktadır. Yine şiirlerinden tasavvuf yolunu seçtiği, iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Anadolu kentlerini dolaştığı, Azerbaycan ve Şam'a gittiği, Mevlana'yla görüştüğü de şiirlerinden çıkartılabilen diğer bilgiler arasındadır.

İşlediği konularla Anadolu'da gelişen Türk edebiyatının en büyük adlarından sayılan Yunus Emre, yalnız halk ve tekke şiirini değil, Divan şiirini de etkiledi, varlığını çağlar boyu sürdürdü. Hece ve aruz ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde sevgiyi temel aldı. Tasavvuf düşüncesiyle beslenen dizelerinde insanın kendisiyle, nesnelerle, Tanrıyla ilişkilerini işledi. Şiirlerinde işlenen konular; insan, Tanrı, varlığın birliği, sevgi, yaşama sevinci, barış, evren, ölüm, yetkinlik, olgunluk, alçakgönüllülük, erdem, paylaşmak gibi genellikle gerçek yaşamı ilgilendiren kavramlardır. O, bu kavramları, şiirinin bütünlüğü içinde temel öge olarak sergilemiştir. Kendinden önce yetişmiş ozanların, çağdaşlarının yapıtlarında geçen kavramlara yeni bir öz, yeni bir deyiş kattı. Bu yanıyla tasavvuf düşüncesini, Alevi-Bektaşî inançlarını zenginleştirdi.

Yunus Emre'nin 1307'de yazdığı sanılan *Risaletü'n-Nushiyye* (Öğütler Kitabı), mesnevi tarzında yazılmış ve 573 beyitten oluşmaktadır.

Yunus Emre'nin şiirleri *Divan* adlı eserde toplanmıştır. Şiirler aruz ölçüsüyle ve hece ölçüsüyle yazılmıştır ve Fatih nüshası, Nuruosmaniye nüshası, Yahya Efendi nüshası, Kahraman nüshası, Balıkesir nüshası, Niyazi Mısıri nüshası, Bursa nüshası diye 7'ye ayrılır.

Yunus Emre'nin mezarı olduğu iddia edilen pek çok mezar ve türbe vardır. Bunların, Eskişehir'in Mihalicçık ilçesine bağlı Sarıköy, Karaman'da Yunus Emre Camii avlusu, Bursa, Aksaray ili Ortaköy ilçesinde, Ünye, Kula'da Emre köyü, Erzurum, Tuzcu(Dutçu) köyü, Isparta'nın Gönen ilçesi, Afyon'un Sandıklı ilçesi, Sivas yakınında bir yol üstü ve ayrıca Tokat'ın Niksar ilçesinde bulunduğu rivayet edilmektedir.

*Sofilere Sohbet Gerek
Ahilere Ahret Gerek
Mecnunlara Leyla Gerek
Bana Seni Gerek Seni*

*İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendin bilmezsin
Ya nice okumaktır*

*

*Beni Bende Demen
Bende Değilem
Bir Ben Vardır Bende
Benden İçeri.*

*Yiğirmi dokuz hece
Okursun uçtan uca
Sen elif dersin hoca
Mânâsı ne demektir*

*

*Sen sana ne sanırsan
Ayrıya da onu san,
Dört kitabın manası
Budur, eğer var ise.*

*Yunus Emre der hoca
Gerekse bin var hacca
Hepisinden iyice
Bir gönüle girmektir*

*

*Mal sahibi, mülk sahibi
Hani bunun ilk sahibi
Mal da yalan, mülk de yalan
Var biraz da sen oyalan*

HACI BAYRAM VELİ

1352-1429

Hacı Bektaş Veli'nin yoldaşı Türk mutasavvıf ve şair. Türbesi, Ankara'da Hacı Bayram Câmii'nin bitişiğinde bulunmaktadır. İlk Türk tarikatı olan Bayramiye tarikatının kurucusudur.

Asıl adı Numan bin Ahmed, lakabı "Hacı Bayram"dır. Ankara'nın Çubuk Çayı üzerinde Zülfadl (Sol-fasol) köyünde doğdu. Babası Koyunluca Ahmet Efendi'dir. Çok iyi eğitim gören Hacı Bayram Veli'nin yetiştirdiği bilginler arasında Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemseddin de vardır. Hacı Bayram Veli, 14. ve 15. yüzyıllarda Anadolu'da yetişti. Eserlerini diğer Hacı Bektaş Veli yoldaşları gibi Türkçe yazarak Türkçe kullanımını Anadolu'da önemli şekilde etkiledi. Sultan Murad Han verdiği ünlü bir fermanda, Hacı Bayram Veli'nin talebelerinin, yalnız ilim ile meşgul olmaları için, onların vergi ve askerlikten muaf tutulduğu bildirmiştir.

1412 yılında Hacı Bayram Veli, hocası Hamidüddin'in Aksaray'da ölümünden sonra Ankara'ya dönüp irşat faaliyetlerine başladı. Bu tarih, ilk Türk tarikatı olan Bayramiye tarikatının kuruluşu kabul edilir. Hocasının vefatından sonra Ankara'ya gelerek doğduğu köye yerleşti. Yeniden talebe yetiştirmekle meşgul oldu. Sohbetleriyle hasta kalplere şifa dağıttı. Talebelerini daha çok sanata ve ziraata sevk ederdi. Kendisi de geçimini ziraatla sağlardı. Açtığı ilim ve irfan ocağına, devrinin meşhur alimleri, hak aşıkları akın etti. Fatih'in babası Sultan İkinci Murad Han, Hacı Bayram Veli'yi Edirne'ye davet edip, ilim ve manevi derecesini anlayınca, fevkalade hürmet göstermiş, Eski Cami'de vazettirmiş, tekrar Ankara'ya uğurlamıştır. Hacı Bayram Veli, ömrünün sonuna kadar İslamiyet'i yaymak için çalıştı. 1429 tarihinde Ankara'da vefat etti. Türbesi kendi

ismiyle anılan Hacı Bayram Camii'ne bitişik olup, ziyaret mahallidir. Ölümünden sonra tarikat, müritleri Akşemsettin ve Bıçakçı Ömer Dede (Şeyh Emir Sikkini) tarafından iki kol üzerinden devam etti. Hacı Bayram Veli, Yunus Emre gibi Hacı Bektaşî Veli'den etkilenmiş ve aynı tarz şiirler söylemiştir. Şiirlerinde "Bayramî" mahlasını kullanmıştır.

Nasihatleri:

“Hiddet ve kin, hakikatleri gören gözleri kör eder. Öfke, iyi düşünmeyi daraltır, yanıldır.”

“Dünyâ gamından, nefsin sıkıştırmasından hafifleyip kurtulmak istiyorsanız, kabristanları sık sık ziyâret ediniz.”

“Ayıp ve kusurlarını gördüğünüz arkadaşlarınızın, komşularınızın, sırlarını ifşâ etmeyiniz. Çünkü gördüğünüz bu sırlar, size emânettir. Emânete hıyânet ise, çirkin bir harekettir.”

16. Yüzyıl

Asıl adı Haydar'dır. Yaşamının büyük bölümü Sivas'ın Yıldızeli ilçesinin Çırçır bucağına bağlı Banaz köyünde geçti.

Mevlana ve Ahmed Yesevî ile başlayan, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli ile devam eden iyilik ve hoşgörü gibi kavramlar 16. yüzyılda kendisini Pir Sultan Abdal'da göstermiştir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 15. yy'ın sonlarında doğup 16. yy'ın ortalarına kadar yaşadığı kabul edilmektedir. Hayatı hakkında net bilgilere sahip olunmamakla birlikte, onun halk tarafından fazlasıyla sevilerek deyişlerinin ve menkıbelerinin dilden dile aktarılması, izlerin 16. yüzyılda Osmanlı'da baş gösteren birçok ayaklanmayı desteklemiş, sosyal hareketlenmeler ile ilgili fikirlerini şiirlerine yansıtmıştır. Bazı tarihçiler şiirlerinde geçen "Şah" kelimesinin İran Şahı'nı değil Anadolu Bektaşî postnişinini temsil ettiğini belirtirler. Pir Sultan, ağır idari uygulamalar altında ezildiğini düşündüğü Türk toplumunun yeni bir yönetime ihtiyaç duyduğunu çoğu kez şiirlerinde dile getirmiştir. Bu nedenle dönemin Sivas Valisi Hızır Paşa tarafından pek sevilmemiş, eskiden dost olan bu iki insan arasındaki ilişki zamanla husumete dönerek, Pir Sultan Abdal'ın Hızır Paşa tarafından idam edilmesiyle sonuçlanmıştır. Klasik Anadolu Aleviliğinin ideasını eserlerinde işleyen Pir Sultan Abdal, 16. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli şairlerindendir. Bugün yazmış olduğu sözler birçok sanatçı tarafından hala şarkı ve türkülerle icraa edilmektedir.

*Yürü bre Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin padişahın
Ola ki bir gün devrilir*

Pir Sultan Abdal, halk arasında “Yedi Ulular” olarak bilinen yedi ulu ozandan biridir. Alevi gelenekleri ile dergâh ortamında yetişti. Şah Hatayi (Şah İsmail), Kul Hüseyin ve Kul Himmet’ten etkilendi. Şiirlerinde duru ve yalın bir kullandı. Ana konuları, aşk, tasavvuf ve kavgadır. Şiirleri, deyişleri ve nefesleri sosyal uyarı niteliğindedir. Dolayısıyla bir derviş olarak ilmiyle ve aklıyla toplumu bilgilendirmiştir. Tekke ve tasavvufun kalıplarını aşır geniş bir halk kesimine seslenebildi. Medrese öğrenimini Erdebil’de görmesine rağmen, diğer bazı halk şairlerinin tersine, Divan edebiyatından hiç etkilenmedi.

*Dünyanın üzerinde kurulu direk
Emek zay’olmadan sızlar mı yürek
Bu düzeni kim kurmuş, bizler de bilek
Söyle canım söyle, dinlesin canlar*

*Adem eker yeryüzüne ekini
Ekin saklar yeraltında kökünü
Ayıkla gör karasını akını
Söyle canım söyle, dinlesin canlar*

*Ocağa koymuşlar köşe taşını
Hak onarsın gerçeklerin işini
Bir gün ağrıttılar senin başını
Söyle canım söyle, dinlesin canlar*

*Pir Sultan Abdal’ım farz ile sünnet
Yola gelmeye ne edilmez minnet
Cümlelerin muradı dünyada cennet
Söyle canım söyle, dinlesin canlar*

*Güzel aşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi
Bu bir rıza lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi*

*Yemeyenler kalır naçar
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi*

*Pir Sultan Ali şahımız
Hakka ulaşır ahımız
Oniki imam katarımız
Uyamazsın demedim mi*

* * *

*Var bir nefes söyleyeyim
Dinlemezsen neyleyeyim
Aşk deryasın boylayayım
Ummana dalmaya geldim*

*Ben hakkın evla kuluyum
Kem dağlardan ben uluyum
Aynı cemin bülbülüym
Meydana ötmeye can geldim*

Bolu'da yaşamış bir Türk halk ozanıydı. Bolu'nun Dörtdivan ilçesindedir. Bu isimle yazılmış Köroğlu Destanı da vardır. Halk şairlerimiz içerisinde kavganın, özgürlüğün sembolüdür.

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen, bir eski efsane kahramanı olan Köroğlu'nun adını alan şairimizdir. Şairin, III. Murat zamanında (1574-1595) Osmanlı ordusuyla İran savaşlarına katıldığı (1578-1584) bilinmektedir. Bolu Beyi'nden babasının intikamını almak üzere dağlara çıkan, yiğitlik ve iyilikseverliği destanlaşan isyancı Köroğlu ile şair Köroğlu halk zihninde kaynaşmış durumdadır.

Köroğlu, halk şairlerimiz içerisinde kavganın ve özgürlüğün sembolüdür. Şiirlerinde coşkun bir seslenişle yiğitlik, dostluk, aşk ve doğa sevgisi çok sade bir dille anlatılır. Bu şiirler, âşıkların nesirle anlatılan hikâyeleri arasına serpiştirilmiştir. Sayısı yirmi dördü bulan bu hikâyeler, Türklük dünyasına yayılan bir Köroğlu destanının doğuşunu hazırlamıştır. Köroğlu, yiğit, adaletli, inançla dolu ideal bir Türk'tür. Köroğlu destanı ise Anadolu Türklüğünün yüreğinde yaşayan tutkularla isteklerin, değerlerle inançların sembolüdür. Bu destana göre Köroğlu'nun asıl adı Ruşen Ali'dir. Babası Yusuf, Bolu Beyi'nin seyisidir. At meraklısı olan Bolu Beyi, seyisi Yusuf'u cins bir at almaya gönderir; fakat Yusuf'un getirdiği tayı beğenmez, adamın gözlerine mil çektirir. Yusuf tayı ve oğlunu alıp memleketten çıkar. Ruşen Ali, babasının tarif ettiği tarzda, tayı karanlık bir ahırda besler. Tay, belli bir zaman sonra kanatlanır, eşsiz bir küheylan olur. Yusuf ile Ruşen Ali Aras ırmağına gider, orada Bingöl'den incek olan üç sihirli köpüğü beklerler. Yusuf, köpükleri içince, tekrar görmeye başlayacak, gençleşecek ve Bolu Beyi'nden intikamını alacaktır. Fakat Ruşen Ali köpükleri kendisi içer, babasına köpüksüz su

verir. Yusuf buna bir yandan üzülr, bir yandan da oğlunun, intikamını alacak bir yiğit olacağı için sevinir. Bu sihirli üç köpükten biri Köroğlu'na ebedi hayat, biri yiğitlik, biri de şairlik sağlar. Yusuf, oğluna intikamını almasını tavsiye ettikten sonra ölür. Ruşen Ali, Kırat'ı ile birlikte dağa çıkar. Köroğlu diye ün alır, bir derebeyi gibi yaşamaya başlar, her savaşta üstün gelir; bezirganlardan, beylerden, paşalardan aldıklarını yoksullara dağıtır. Delikli demir (tüfek) icat olunup da eski yiğitlik gelenekleri bozulunca, arkadaşlarına dağılmalarını tavsiye eder, sır olur, Kırklar'a karışır.

*Benden selâm olsun Bolu Beyi'ne,
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır,
At kişnemesinden, kalkan sesinden,
Dağlar seda verip seslenmelidir.*

*Düşman geldi tabur tabur dizildi,
Alnımıza kara yazı yazıldı,
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu,
Eğri kılıç kında paslanmalıdır.*

*Köroğlu düşer mi eski şanından,
Ayırır çoğunu er meydanından,
Kırat köpüğünden düşman kanından,
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır.*

Bu destan Yaşar Kemal'in *Üç Anadolu Efsanesi* yapıtında günümüz edebiyatına aktarılmıştır.

KARACAOĞLAN

1606-1689?

Türk halk şairi. Etkileyici bir dil ve duygu evreni kuran şiirleriyle Türk halk şiiri geleneğinde çığır açmıştır. Karacaoğlu, yaşadığı çağda yetişmiş başka saz şairlerinin tersine, dil ve ölçü bakımından Divan edebiyatının etkisinden uzak kalmıştır. Güneydoğu Anadolu insanının o çağdaki günlük konuşma diliyle yazmıştır. Deyimler ve benzetmelerle halk şiirinde kendine özgü bir şiir dili kurmuştur.

Yaşamı üstüne kesin bilgi yoktur. Bugüne değin yapılan inceleme ve araştırmalara göre 17. yüzyılda yaşamıştır. Nereli olduğu üstüne değişik görüşler öne sürülmüştür. Bu kaynaklardan ve şiirlerinden edinilen bilgilerden çıkarılan, onun Çukurova’da doğup, yörenin Türkmen aşiretleri arasında yaşadığıdır. Adı bazı kaynaklarda Simayil, kendi şiirlerinden bazısında ise Halil ve Hasan olarak geçer. Akşehirli Hoca Hamdi Efendi’nin anılarına göre Karacaoğlu yetim büyümüştür. Çirkin bir kızla evlendirilmek, babası gibi ömür boyu askere alınmak korkusu ve o sıralarda Çukurova’da derebeyi olan Kazanoğulları ile arasının açılması sonucu genç yaşta gurbete çıktı. İki kız kardeşini de yanında götürdüğünü, Bursa’ya, hatta İstanbul’a gittiğini belirten şiirleri vardır. Yine bu şiirlerinden anlaşıldığına göre Bursa’da ev bark sahibi oldu, evlat acısı gördü. Anadolu’nun çeşitli illerini gezdiği, Rumeli’ye geçtiği, Mısır ve Trablus’a gittiği de sanılıyor. Yaşamının büyük bir bölümünü Çukurova, Maraş, Gaziantep yörelerinde geçirdi. Şiirlerinden çok uzun yaşadığı anlaşılmaktadır. Hoca Hamdi Efendi’nin anılarına göre Maraş’taki Cezel Yaylası’nda doksan altı yaşında ölmüştür. En son bulgulara göre ise mezarının İçel’in Mut ilçesinin Çukur köyündeki Karacaoğlu Tepesi denilen yerde olduğu sanılmaktadır.

Karacaoğlu Osmanlı Devleti’nin iktisadi bunalımlar ve iç karışıklıklar içinde bulunduğu bir çağda yaşamıştır. Şiirinin kaynağını, doğup büyüdüğü göçebe toplumunun gelenekleri ve içinde yaşadığı,

yurt edindiği doğa oluşturur. Güneydoğu Anadolu, Çukurova, Toroslar ve Gavurdağları yörelerinde yaşayan Türkmen aşiretlerinin yaşayış, duyuş ve düşünüş özellikleri, onun kişiliği ile birleşerek âşık edebiyatına yepyeni bir söyleyiş getirir.

Şiirlerindeki insana dönüklüğün özünde belirgin olan tema doğa ve aşktır. Ayrılık, gurbet, sıla özlemi, ölüm ise şiirinin bu bütünselliği içinde beliren diğer temalardır. Duygulanışlarını gerçekçi biçimde dile getirir. Düşündüklerini açık, anlaşılır bir dille ortaya koyar. Acı, ayrılık, ölüm temalarını işlediği şiirlerinde de bu özelliği göze çarpar. Düşten çok gerçeğe yaslanır. Çıkış noktası yaşanmışlıktır. Ona göre, kişi yaşadığı sürece yaşamdan alabileceklerini almalı, gönlünü dilediğince eğlendirmelidir. Yaşama sevincinin kaynağı güzele, sevgiliye ve doğaya olan tutkunluğudur. Güzelleri, yiğitleri över, dert ortağı bildiği dağlara seslenir. Lirik söyleyişinin özünde, halkının duyuş ve düşünüş özellikleri görülür.

Şiirleri 1920'den beri araştırılan, derlenip yayımlanan Karacaoğlan'ın bugüne değin, yazılı kaynaklara beş yüzün üzerinde şiiri geçmiştir. Hakkında yirmiye yakın inceleme ve tanıtma kitabı yayımlanmıştır. Bütün şiirleri 1970 yılında Cahit Öztelli tarafından derlendi. Hayatı Yaşar Kemal'in *Üç Anadolu Efsanesi*'nde hikâyeleştirildi (1967).

*Üryan geldim gene üryan giderim
Ölmemeye elde fermanım mı var
Azrail gelmiş de can talep eyler
Benim can vermeye dermanım mı var*

*Dirilirler dirilirler gelirler
Huzur-ı mahşerde divan dururlar
Harami var diye korku verirler
Benim ipek yüklü kervanım mı var*

*Karac'oğlan der ki ismim öğerler
Ağı oldu yediğimiz şekerler
Güzel sever diye isnad ederler
Benim Hakk'dan özge sevdiğim mi var*

ÂŞIK VEYSEL (VEYSEL ŞATIROĞLU)

1894-1973

**Türk halk ozanı. Avşar boyunun
Şatırlı obasına mensuptur.**

Sivas ili Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde çiftçi bir ailenin çocuğu olarak doğan Âşık Veysel, 7 yaşında geçirdiği çiçek hastalığı sonucunda bir gözünü, daha sonra bir kaza sonucu diğer gözünü kaybetti. İki kez evlendi, 7 çocuğu oldu. Babasının, oyalanması için aldığı sazla önce başka ozanların türkülerini çalmaya başladı.

Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Emrah, Dadaloğlu gibi halk ozanlarından etkilenecek türkü yorumunda ve sazda ustalaştı. 1933 yılında tanıştığı Ahmet Kutsi Tecer'in teşvikleriyle kendi sözlerini yazıp söylemeye başladı.

Âşık geleneğinin son büyük temsilcilerinden olan Âşık Veysel, bir dönem yurdu dolaşarak Köy Enstitüleri'nde saz hocalığı yaptı. 1965 yılında özel kanunla kendisine maaş bağlandı. 1970'li yıllarda Hümeysra, Fikret Kızılok, Esin Afşar gibi bazı müzisyenler Âşık Veysel'in deyişlerini düzenleyerek yaygınlaşmasını sağladı.

21 Mart 1973'de akciğer kanserinden vefat etti. Şarkışla'da her yıl adına şenlikler yapılır.

Eserlerinde Türkçesi yalındır. Dili ustalıkla kullanır. Yöntemi gösterişsiz ve kusursuzdur. Yaşama sevinciyle hüznün, iyimserlikle umutsuzluk şiirlerinde içiçedir. Doğa, toplumsal olaylar, din ve siyasete ince eleştiriler yönelttiği şiirleri de vardır. Şiirleri, *Deyişler* (1944), *Sazımdan Sesler* (1950), *Dostlar Beni Hatırlasın* (1970) isimli kitaplarında toplandı. Ölümünden sonra *Bütün Şiirleri* (1984) adıyla eserleri tekrar yayınlandı.

Bu Âlemi Gören Sensin

*Bu âlemi gören sensin
Yok gözünde perde senin
Haksıza yol veren sensin
Yok mu suçun burda senin*

*Kâinatı sen yarattın
Herşeyi yoktan var ettin
Beni çıplak dışar'attın
Cömertliğin nerde senin*

*Evli misin ergen misin
Eşin yoktur bir sen misin
Çarkı sema nur sen misin
Bu balkıyan nur da senin*

*Kilisede despot keşiş
İsa Allahın oğlu demiş
Meryam Ana neyin imiş
Bu işin var bir de senin*

*Kimden korktun da gizlendin
Çok arandın çok izlendin
Göster yüzünü çok nazlandın
Yüzün mahrem ferde senin*

Güzelliğin On Par'etmez

*Güzelliğin on par'etmez
Bu bendeki aşk olmasa
Eğlenecek yer bulaman
Gönlümdeki köşk olmasa*

*Binbir ismin bir cismin var
Oğlun kızın ne hısmın var
Her bir irenkte resmin var
Nerde baksam orda senin*

*Türlü türlü dillerin var
Ne acayip hallerin var
Ne karanlık yolların var
Sırat köprün nerde senin*

*Ademi sürdün bakmadın
Cennette de bırakmadın
Şeytanı niçin yakmadın
Cehennemin var da senin*

*Veysel neden aklın ermez
Uzun kısa dilin durmaz
Eller tutmaz gözler görmez
Bu acayip sır da senin*

*Kim okurdu kim yazardı
Bu düğümü kim çözerdi
Koyun kurt ile gezerdi
Fikir başka başk'olmasa*

HALK KAHRAMANLARI

1208?-1284/85?

Fıkralarıyla tanınan Türk halk bilgisi. Adı yalnız Anadolu’da değil, diğer Türk topluluklarında, hatta Türklerin ilişkisi olan halklar arasında da bilinir, fıkraları anlatılır. Nasreddin Hoca fıkralarıyla ilgili kitaplar Uzakdoğu’dan Amerika’ya, Orta Avrupa’dan İskandinav ülkelere, Ortadoğu’dan Kuzey Afrika’ya kadar dünyanın pek çok ülkesinde yayımlanmıştır. Yaşamına ilişkin kesin bilgiler yoktur.

Nasreddin Hoca, Sivrihisar Müftüsü Hasan Efendi’nin 1861’de yazmaya başladığı *Mecmua-i Maarif* adlı yarım kalmış yapıtında kaynak gösterilmeden verilen bilgilere ve daha başka kaynaklara göre; köy imamı olan babasından Arapça ve din bilgisi dersleri almış, babasından sonra bir ara köyünde imamlık yapmış, Sivrihisar ve Konya medreselerinde okumuştur. Seyyid Mahmud Hayrani’ye bağlanarak onunla birlikte Akşehir’e yerleşmiş ve bu kentte ölmüştür. Akşehir Kalesi’nin güneydoğusundaki mezarlıkta adına yapılmış bir türbe vardır. Türbe 1905’te yeniden onarılırken bulunan Nasreddin Hoca’ya ait bir yazıtta ölüm tarihi ters olarak 386 (H. 683=1284/85) biçiminde yazılıdır. Kızları Fatma’ya ve Dürri Melek Hatun’a ait olduğu anlaşılan iki başka mezar taşındaki tarihler de Nasreddin Hoca’nın yaşadığı döneme ilişkin bilgi vermektedir.

Nasreddin Hoca, Anadolu Selçukluları döneminde yaşamıştır. Bu dönem, Moğol istilas, devletin güçsüzlüğü, taht kavgaları gibi nedenlerle halkın perişanlığının bir kat daha arttığı, Anadolu tarihinin en karmaşık dönemlerinden biridir. Nasreddin Hoca hem bu ortamda, hem de daha sonraki bunalımlı yüzyıllarda sıkıntı içindeki halkın yaratma gücünün ve mizah anlayışının bir simgesi olmuştur. Günümüze değin ulaşan, sayısı hayli kabarık Nasreddin Hoca fıkralarını aslında anonim bir halk ürünü saymak gerekir. Bu fıkralardan, halkın Nasreddin Hoca tipini sürekli işlediği ve ondan çok sonra yaşayan tarih-

sel kişiliklerle bile bir araya getirdiği anlaşılmaktadır. 15. yüzyıl başında Anadolu'yu işgal eden Timur'la Nasreddin Hoca'nın arasında geçen olayları konu eden fıkralar bunun en güzel örneğidir. Ayrıca fıkraları derleyen eski yazmalarla günümüzde yayımlanan fıkra kitapları karşılaştırıldığında, zaman içinde pek çok yeni fıkranın üretildiği de görülmektedir. Nasreddin Hoca Türk halk düşüncesinin yetiştirdiği büyük bir bilgedir. İnce bir zekâ kıvraklığının, mizah gücünün yer aldığı, güldürürken düşündüren fıkralarında toplumdaki karşıtlıklar, olumsuzluklar ve aksaklıklar büyük bir ustalıkla sergilenir.

Nasreddin Hoca'nın nükteli kişiliğini belirten en eski kaynak Ebûl-Hayr Rumi'nin *Saltukname* adlı yapıtıdır. Nasreddin Hoca'nın fıkraları yazma letaif mecmualarında toplanmıştır. Bunlardan en eskisi *Hâzâ Hikâyet-i Kitab-ı Nasreddin*'dir (1571). Fuad Köprülü'nün (1918) ve Orhan Veli Kanık'ın (1949) manzum Nasreddin Hoca fıkraları çalışmaları vardır. Kişiliği ve fıkraları üzerine yapılmış en geniş çalışma Albert Wesselski'nin *Der Hodscha Nasreddin* (2 cilt, 1911) adlı yapıtıdır. Türkiye'de Pertev Naili Boratav, Abdülbaki Gölpınarlı, Kaya Enginer, Mehmet Ali Aksoy, Mehmet Önder, Cahit Öztelli, Şükrü Elçin, Fikret Türkmen, Metin And ve Ali Esat Bozyiğit kitap ve makale olarak bu konuda yayın yapmışlardır. Besteci Sabahattin Kalender de bir *Nasreddin Hoca Opereti* (1961) bestelemiştir. Akşehir'de her yıl 5-10 Temmuz günleri arasında Nasreddin Hoca Şenlikleri yapılmakta, bu şenlikte 1973'ten sonra Karikatürcüler Derneği'nce Nasreddin Hoca Karikatür Yarışması (1974'ten beri uluslararası olarak) düzenlenmektedir. Bu şenlik çerçevesinde 1976'dan beri de Nasreddin Hoca Gülmece Öykü Yarışması da yapılmaktadır.

BENİM YERİME SENİ GÖTÜRÜR

Hoca Nasreddin ölüm döşeğindeymiş. Karısını çağırmış.

-Hanım en güzel elbiselerini giy, iyice kokular sürün, tak takıştır yanıma gel otur.

-Ayol hoca delirdin mi sen. Bu durumdayken ben nasıl süslenirim?

-İyi ya, Azrail gelince belki beğenip benim yerime seni götürür.

KARAGÖZ

14. Yüzyıl

Türk halk zekâsının en önemli figürlerindendir. Çeşitli yazılı kaynaklar, Karagöz oynatanlar ve bu mizahi kişinin yaşadığına inanan Anadolu halkının kuşaktan kuşağa söyledikleri, onun Orhan Gazi (1326-1360) zamanında yaşadığında birleşirler. Karagöz'ün mezarı Bursa'da, Çekirge'ye giden yol üzerindedir.

Hakkında kesin bilgiler olmayan Karagöz, rivayetlere göre Sultan Orhan, Bursa'da Ulucamii'yi yaptırtırken, caminin kurşun işlerinde çalışıyordu. Asıl adı Hacı Ehvât olan Hacivat da taş işlerinde çalışmıştır. Kendileri çalışmadıkları gibi diğer işçilerin de çalışmasını engellemektedirler. Orhan Gazi'nin, "cami vaktinde bitmezse kelleni alırım" dediği cami mimarı, caminin vaktinde bitmemesine sebep göstererek, Karagöz ve Hacivat'ı şikâyet eder. Bunun üzerine bu ikili başları kesilerek idam edilir. Karagöz ve Hacivat'ı çok seven ve ölümlerine çok üzülen Şeyh Küşteri, ölümlerinin ardından kuklalarını yaparak perde arkasından oynatmaya başlar. Bu sayede Hacivat ve Karagöz tanınır.

Oyunun hiç şüphesiz başrol oyuncusu Karagöz'dür. Okumamış bir halk adamıdır. Hacivat'ın kullandığı yabancı kelimeleri anlamaz ya da anlamaz görünüp onlara yanlış anlamlar yükleyerek ortaya çeşitli nükteler çıkarırken bir taraftan da Türkçe dil kuralları ile yabancı kelimeler kullanan Hacivat ile alay eder. Her işe burnunu sokar, her işe karışır, sokakta olmadığı zaman da evinin penceresinden uzanarak ya da içerden seslenerek işe karışır. Dobra, zaman zaman patavatsız yapısından dolayı sık sık zor durumda kalırsa da bir yolunu bulup işin içinden sıyrılır. Çoğu zaman işsiz, geçim derdindedir. Hacivat'ın bulduğu işlere girip çalışır. Başında ışırlak adı verilen oynak bir şapka ile tanınır.

Oyun genellikle 100×180'lik bir bez perde üzerine (oyuna göre boyut değişebilir) aksettirilen tasvirlerin gölgelerinin konuşturulma-

sından oluşur. Kenarları çiçekli bez perde patiskadandır. Asıl perdeye ayna denir. Perde arkasındaki peş tahtası üzerindeki şem'a ile bu gölgelendirme sağlanır. Tasvirler manda, dana, deve derisinden yapılır. Deri saydamdır, nevrekanla kesilip kökboyasıyla boyanır. Hareketli yerleri kirişle tutturulur, değnek delikleri açılır. 30-40 cm olan tasvirleri oynatmak için 60 cm'lik değnekler kullanılır.

Gölge oyunu Karagöz, 18. yüzyıldan itibaren halkın en sevilen eğlence türlerinden biri olmuştur. Usta çırak ilişkisiyle yetişen Karagöz sanatçıları saraylardaki ve konaklardaki eğlencelerde, kahve-lerde gösteriler yapmaya başlamışlardır. Bu durum 19. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. Batı tarzı tiyatronun ülkemizde yaygınlaşması, sosyal ve ekonomik değişiklikler nedeniyle 19. yüzyılın sonlarından itibaren Karagöz'e ilgi azalmaya başlamıştır. Bugün sayıları çok az da olsa Karagöz sanatçılarımız bu sanatı yaşatmaya çalışmaktadırlar. Karagöz tek sanatçının yeteneğine bağlı olarak oynatılır. Perdedeki tasvirlerin hareket ettirilmesi, değişik tiplerin seslendirilmesi, şive ve taklitlerin hepsi bir sanatçı tarafından yapılır.

NENE HATUN

1857-1955

“93 Harbi” diye adlandırılan Türk-Rus savaşında Erzurum’daki Aziziye Tabyası’nın savunulmasında çalışarak adını tarihe yazdıran Türk kadınıdır. Aziziye savunmasına 20 yaşlarında genç bir gelinken, küçük yaştaki oğlunu ve 3 aylık kızını evde bırakarak katılmıştır.

Nene Hatun 1857 yılında Erzurum’da doğdu. Ömrü boyunca Erzurum’da yaşadı. 1877 yılında 8 Kasım 9 Kasımı bağlayan gece, Osmanlı vatandaşı olan Ermeni çeteleri Erzurum’un Aziziye Tabyası’na girmeyi başarmışlardı. Tabya’yı koruyan Türk askerlerini yakalayıp kılıçtan geçirdiler. Bu sırada arkadan gelen Rus askerleri ise hiçbir zorlukla karşılaşmadan tabyayı ele geçirdiler. Baskından yaralı olarak kurtulan bir er haberi Erzurumlulara ulaştırdı. Sabah ezanından hemen sonra *“Moskof (Rus) askeri Aziziye Tabyası’nı ele geçirdi”* şeklinde minarelerden Erzurum halkına haber verildi. Bu haberin ardından Erzurum halkından silahı olan silahını, olmayanlar ise balta, tırpan, kazma, kürek, sopa ve taşları ellerine alarak Tabya’ya doğru koşmaya başladılar. Koşanlar arasında, erkeği cephede çarpışan Nene Hatun da vardı. Ağabeyi Hasan bir gün önce cepheden yaralı olarak gelmiş ve kollarında can vermişti. Nene Hatun üç aylık bebeğini emzirdikten sonra, *“Seni bana Allah verdi. Ben de Ona emânet ediyorum.”* diyerek vedalaştıktan sonra birkaç saat önce ölen ağabeyinin tüfeğini alarak sokağa fırlamıştı.

Erzurumlular, ölüne gittiklerini bildikleri halde, Aziziye Tabyası’na doğru koşuyordu. Tabyaya yerleşmiş olan Rus askerleri, gelenlere yayılım ateşi açtı. Ön sıradakiler o anda öldüler. Arkadakiler geri çekilmek yerine daha bir kararlı ve hızlı olarak ileri atıldılar. Demir kapılar kırılıp içeri girildi. Göğüs göğüse bir savaş başladı.

Mükemmel silâhlarla donanmış Rus ordusu, baltalı-tırpanlı, taşlı-sopalı halk karşısında yarım saat tutunabildi. Sonuçta 2300'e yakın Rus askeri öldürölüp, Tabya geri alınmıştır. Osmanlı tarafı ise 1000 kadar şehit vermiştir.

Başka bir hikâyede ise cepheye babası kardeşı ve kayınbiraderinin gittiği anlatılır. Onlar gittikten hemen sonra Türkleri kılıçtan geçirmişler haberini alır ve küçük oğlunu bırakarak evden cepheye doğru yol alır. Cephede ilk önce babasının sonra kayınbiraderinin ve kardeşinin cesedini gördükten sonra eve geri döner ve bıraktığı 3 aylık oğlunun karnının Ermeni askerleri tarafından deşilmiş olduğunu görür. Eline keskin bir budama makası alıp evden dışarı çıkar ve 17 Ermeni askerini öldürür. Tabya'nın geri alınmasının ardından, aralarında Nene Hâtun'un da bulunduğı yaralıların tedâvisine başlanır. Fakat bu sırada Nene Hatun yaralı olmasına rağmen diğer yaralıların tedavisini yapmak için çalışmıştır. Nene Hâtun bu özverisiyle tanınp, sayğı ile sevilmiştir.

Nene Hatun'un vatan için gece başlayan mücâdelesı, tüm düşman Erzurum'dan kovuluncaya kadar devam etti. Erzurum'un her karış toprağında cephâne taşıyarak, yaralıları hemşirelik yaparak, yemek pişirerek, su dağıtarak, hizmetten hizmete koşarak destanlaştı. Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın zaferinde Nene Hâtun'un ve onun vatan aşkını paylaşan bütün insanların payı vardı. Ölümünden bir yıl önce kendisini ziyaret eden NATO'da görevli Amerikalı subayın bir sorusuna: *"Ben o zaman gereken şeyi yapmışım. Bugün de gerekirse aynı şeyi yaparım"* cevabını vermişti. 98 sene yaşadığı Erzurum'da 22 Mayıs 1955'de zatürre hastalığından dolayı 98 yaşında vefat etmiştir. Nene Hatun, kurtuluş mücadelesini verdiği Aziziye Tabyası'na defnedilmiştir. Türk Kadınlar Birliğı tarafından ölümünden birkaç ay önce yılın annesi seçilmiştir.

KARA FATMA

(FATMA SEHER ERDEN)

1888-1955

Kurtuluş Savaşı sırasında üç meydan muharebesinde çarpışan, üsteğmenliğe kadar yükselen kahraman asker Fatma Seher Erden, İstiklal Madalyası sahibidir.

1888’de Erzurum’da doğdu. Subay Derviş Bey ile evlendiğinde Balkan Savaşı’na katıldı, askerlik hayatını eşi ile birlikte paylaştı. I. Dünya Savaşı’nda Kafkas Cephesi’nde kendi ailesinden dokuz-on kadınla birlikte savaştı. Eşi Derviş Bey’in Sarıkamış’ta şehit olduğu haberini aldıktan sonra memleketi Erzurum’a döndü. 1919’daki kongre günlerinde, Mustafa Kemal’le bizzat görüşebilmek için Sivas’a gitti. Milis Müfreze Komutanı olarak Batı cephesinde görevlendirildi. Aldığı talimatla İstanbul’a gitti, silah ve adam kaçırma faaliyetlerinde bulundu. İzmit’in Yunan işgaline uğraması üzerine İzmit’e geçerek kurtuluşu için savaştı.

300 kişiyi aşkın birliği ile I. İnönü, II. İnönü, Sakarya Savaşları ile Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nde çarpıştı. Büyük Taarruz’un ilk günlerinde General Trikopis’in birliğine esir düşmüşse de kaçarak yeniden müfrezesinin başına geçti; Bursa’nın Yunan işgalinden kurtuluşunda rol oynadı. Fatma Seher Hanım, çavuşluk rütbesiyle başladığı askerlikten üsteğmen rütbesi ile emekli oldu. Emekli maaşını Kızılay’a bağışladı. Savaştan sonra, kendisi ile birlikte savaşa katılan ve bir çatışmada elini ve akli dengesini yitiren kızı Fatma’nın çocuğunu sahiplendi. Torunuyla beraber İstanbul’da bir Rus manas-

tırında sefalet içinde yaşamakta iken tanınmış gazeteci Mekki Sait Esen kendisini buldu. Sait Esen'in kendisiyle yaptığı röportaj 1933 yılında *Yedigün* dergisinde yayımlandı.

1944'te (69 yaşında) yeniden hatırlanıp Defterdarlıkta bir işe yerleştirilen Kara Fatma, 1954 yılına gelindiğinde artık 79 yaşındadır ve yine sefil bir vaziyette İstanbul'da bir kulübede tek başına yaşamaktadır. Kars Mebusu Tezer Taşkiran ve Rize Mebusu Yusuf İzzet Akçal tarafından verilen önerge üzerine 1954 yılında TBMM kendisine yeni aylık tespit etti. Fatma Seher Hanım, 2 Temmuz 1955 günü İstanbul'da hayatını kaybetti, Kasımpaşa'daki Kulaksız mezarlığına defnedildi. Bursa Beşevler'de Kara Fatma anıtı bulunmaktadır.

BİLİM ADAMLARI

FÂRÂBÎ

870-950

Yaşadığı devirde ilim dilinin Arapça olması nedeniyle bütün eserlerini Arapça kaleme alan Fârâbî, Doğu âleminin ve Türklüğün ilk büyük fikir adamı sayılır. Mantık, felsefe, matematik, tıp ve musiki alanında çalışmalar yapmıştır. Müzik aleti kanun onun buluşudur. Ayrıca rûbap adı verilen çalgıyı da geliştirmiştir.

Asıl adı Muhammed bin Tahran bin Uzlug olan ve Batı kaynaklarında “Alpharabius” adıyla anılan Fârâbî, Farab (Otrar kenti)’da doğduğu için Fârâbî (Farablî) diye anılır. İlköğrenimini Farab’da, medrese öğrenimini Rey ve Bağdat’ta gördükten sonra, Harran’da felsefe araştırmaları yaptığı yıllarda tanıştığı Yuhanna bin Haylan’la birlikte Aristoteles’in yapıtlarını okuyarak gezimciler okulunun ilkelerini öğrendi. Halep’te Hemedani Hükümdarı Seyfûddeve’nin konuğu oldu. Ömrünün son günlerini Şam’da geçiren Fârâbî, seksen yaşında vefat etti.

Fârâbî’yi anlatan kitaplar, İslam âleminde Ebul Hasan el-Beyhaki, İbn-el-Kiftî, İbn ebi Useybia, İbn el-Hallikan adlı yazarlar tarafından Fârâbî’nin ölümünden birkaç yüzyıl sonra kaleme alındı. Ama bu yapıtlar, birer araştırma olmaktan çok, Fârâbî’yle ilgili söylenceleri derliyor, bir felsefeciyi değil, bir ermişi açıklıyordu. Aristoteles’in ortaya attığı madde ve suret kavramını hiçbir değişiklik yapmadan benimseyen, eşyanın oluşumunda, yani yaradılıştaki madde ve sureti iki temel ilke olarak gören Fârâbî’nin fiziği de metafiziğe bağlıdır. Buna göre, evrenin ve eşyanın özünü oluşturan dört öge (toprak, hava, ateş, su) ilk madde olan el-aklül-faalden çıkmıştır. Söz konusu dört öge, birbirleriyle belli ölçülerde kaynaşır, ayrışır ve içinde bulunduğumuz evreni oluştururlar.

Fârabî, ilimleri sınıflandırdı. Ona gelinceye kadar ilimler trivium (üçüzlü) ve quadrivium (dördüzlü) diye iki kısımda toplanıyordu. Nahiv, mantık, beyan üçüzlü ilimlere; matematik, geometri, musiki ve astronomi ise dördüzlü ilimler kısmına dahildi. Fârabî ilimleri, fizik, matematik, metafizik ilimler diye üçe ayırdı. Onun bu metodu, Avrupalı bilginler tarafından kabul edildi. Hava titreşimlerinden ibaret olan ses olayının ilk mantıklı izahını Fârabî yaptı. O, titreşimlerin dalga uzunluğuna göre azalıp çoğaldığını deneyler yaparak tespit etti. Bu keşfiyle musiki aletlerinin yapımında gerekli olan kaideleri buldu. Aynı zamanda tıp alanında çalışmalar yapan Fârabî, bu konuda çeşitli ilaçlarla ilgili bir eser yazdı.

Fârabî insanı tanımlarken “Âlem büyük insandır; insan küçük âlemdir” diyerek bu iki kavramı birleştirmiştir. İnsan ahlakının temeli, ona göre bilgidir; akıl iyiyi kötüden ancak bilgiyle ayırır.

İBN-İ SİNÂ

980-1037

Matematik, astronomi, geometri alanlarında geniş araştırmalar yapmış; fizik, astronomi ve felsefeyle ilgili yüzden fazla eser yazmıştır. Tıp araştırmaları da yapan İbn-i Sinâ, bazı hastalıkların bulaşmasında gözle görünmeyen birtakım yaratıkların etkisi olmasından eserlerinde sık sık bahsetmiştir. Mikroskobun henüz bilinmediği o devirde, mikropların varlığını sezmiştir.

İbn-i Sinâ 980 yılında günümüz Özbekistan'ında yer alan Buhara yakınlarındaki Afşana kentinde doğdu. Babası Abdullah, Samani İmparatorluğu'nun önemli şehri Belh'ten gelen saygın bir bilim adamıydı. Buhara'da iyi bir eğitim aldı. Olağanüstü hafızası ve zekâsı da bu konuda ona çok yardımcı oldu. 14 yaşına geldiğinde öğretmenlerini geçmeye başlamıştı. 16 yaşında tıpla ilgilendi ve bu konudaki bilgileri öğrenmekle kalmayıp yeni tedaviler de geliştirdi. 19 yaşında doktor unvanı elde etti ve ücret almaksızın hastaları tedaviye başladı. İbn-i Sinâ ilk olarak 997 yılında tehlikeli bir hastalıktan kurtardığı emirin yanında çalışmaya başladı. Bu hizmetinin karşılığında aldığı en önemli ödül Samanilerin resmî kütüphanesinden dilediğince yararlanmak oldu. Kütüphanede kısa süre sonra meydana gelen yangında düşmanları onu bilerek kundaklama yapmakla suçladı.

22 yaşında babasını kaybetti ve batıya Ürgenç'e gitti. Buradaki vezir bilim dostuydu ve ona küçük de olsa bir maaş bağladı. Yeteneklerini kullanma sahası arayan İbn-i Sinâ Merv'den Nişabur'a ve Horasan sınırlarına kadar bölgeyi adım adım dolaştı. Kendisi de şair ve bilim adamı olan ve İbn-i Sinâ'ya sığınak sağlayan Hükümdar Kabus bu sırada çıkan ayaklanmada hayatını kaybetti. İbn-i Sinâ'nın kendisi de şiddetli bir hastalığa yakalanmıştı. Sonunda Hazar Denizi kıyısındaki Gorgan'da eski bir arkadaşına rastladı. Onun yanına yer-

leşti ve bu kentte mantık ve astronomi dersleri vermeye başladı. *Kanun* kitabının başlangıcı da bu döneme rastlar. Daha sonra İsfahan valisinin yanına yerleşti. Bunu öğrenen Hamadan Emiri İbn-i Sînâ'yı yakalattı ve hapsedti. Savaş sona erdikten sonra Hamadan Emirinin yanında çalıştı. Kısa süre sonra İbn-i Sînâ, kardeşi, bir öğrencisi ve iki köleyle kılık değiştirip şehirden kaçtı ve korku dolu bir yolculuktan sonra çok iyi karşılandıkları İsfahan'a ulaştı. İbn-i Sînâ son yıllarını Ebu Cafer'in hizmetinde geçti. Burada doktor, bilim danışmanı olarak çalıştı ve hatta savaşlara katıldı. Bu yıllarda edebiyat ve filoloji çalışmaya başladı. Bir Hamedan seferi sırasında şiddetli bir kolik atağına yakalandı. Güçlkle ayakta duruyordu. Hamedan'a vardığında önerilen tedavileri uygulamadı ve kendisini kadere teslim etti. Ölüm yatağında mallarını yoksullara bağışladı, kölelerini azat etti. 1037 Haziranında Ramazan ayında 57 yaşında öldü. Kabri Hamedan'dadır.

İbn-i Sînâ, ruhbilimin, metafizik ile fizik arasında bağlantı kuran ve bu iki bilimden de yararlanan bir bilgi alanı olduğunu savunmuş, ruhbilimini üç ana bölüme ayırmıştır: Akıl ruhbilimi, deneysel ruhbilim, tasavvuf ya da gizemci ruhbilim. İnsanların ruhlarının müzikle tedavi edilebileceğini öne sürmüş ve bu yöntemi geliştirmiştir. Kendisinden sonraki Doğu ve Batı filozoflarının çoğunu etkileyen İbn-i Sînâ, müzikle de ilgilenmiştir. En önemli eseri olan *Şifa ve Kanun*, felsefenin temel yapıtı sayılarak, uzun yıllar boyunca pek çok üniversitede okutulmuştur. Değişik konular üzerine 240'ı günümüze gelen 450 kadar makale yazdı. Elimizdeki yazıların 150 tanesi felsefe 40 tanesi de tıp üzerinedir. Eserlerinin en ünlüleri felsefe ve fen konularını içeren çok geniş bir çalışma olan *Kitabu's-Şifa* (İyileşme Kitabı) ile *El-Kanun fi't-Tıbb*'dir (Tıbbın Kanunu). Bu ikincisi Orta Çağ üniversitelerinde okutulmuştur. Hatta bu eser Montpellier ve Louvain'de 1650 yılına kadar ders kitabı olmuştur.

PİRİ REİS

(Ahmet Muhiddin Piri)

1465/70?-1554

Osmanlı denizcisi. Amerika'yı da gösteren dünya haritaları ve *Kitab-ı Bahriye* adlı denizcilik kitabıyla tanınmıştır. Piri Reis, eşsiz bir kartograf ve deniz bilimleri üstadı olmasının yanı sıra, Osmanlı deniz tarihinde izler bırakmış bir kap-tandır. Çizdiği haritalar, ilk dünya haritası olarak kabul edilir.

Karamanlı bir ailenin çocuğu olan Ahmet Muhiddin Piri'nin ailesi Karamanoğulları'nın Osmanlı Devleti'ne katıldığı Fatih Sultan Mehmet devrinde Padişahın emri ile İstanbul'a göç ettirilen ailelerdendir. Aile bir süre İstanbul'da yaşamış, sonra Gelibolu'ya göç etmiştir. Piri Reis'in babası Karamanlı Hacı Mehmet, amcası ise ünlü denizci Kemal Reis'tir. Piri denizciliğe amcası Kemal Reis'in yanında başladı. 1487-1493 yılları arasında birlikte Akdeniz'de korsanlık yaptılar; Sicilya, Korsika, Sardunya ve Fransa kıyılarına yapılan akınlara katıldılar. 1486'da Endülüs'te Müslümanların hakimiyetindeki son şehir olan Gırnata'da katliama uğrayan Müslümanlar Osmanlı Devleti'nden yardım isteyince o yıllarda deniz aşırı sefere çıkacak donanması bulunmayan Osmanlı Devleti, Kemal Reis'i Osmanlı bayrağı altında İspanya'ya gönderdi. Bu sefere katılan Piri Reis, amcası ile birlikte Müslümanları İspanya'dan Kuzey Afrika'ya taşıdı. Venedik üzerine sefer hazırlığına girişen II. Beyazid'in Akdeniz'de korsanlık yapan denizcileri Osmanlı donanmasına katılmaya çağırması üzerine 1494'te amcası ile birlikte İstanbul'da Padişahın huzuruna çıktı ve birlikte donanmanın resmi hizmetine girdiler. Piri Reis, Osmanlı donanmasının Venedik donanmasına karşı sağlamaya çalıştığı deniz kontrolü mücadelesinde Osmanlı donanmasında gemi komutanı olarak yer aldı, böylece ilk kez savaş kaptanı oldu. Akdeniz'de yaptığı se-yirler sırasında gördüğü yerleri ve yaşadığı olayları, daha sonra *Kitab-ı Bahriye* adıyla dünya denizciliğinin de ilk kılavuz kitabı olma özel-

liğini taşıyacak olan kitabının taslağı olarak kaydetti.

Korsanlık yaptığı yıllarda ele geçirdiği kimisi Kristof Kolomb'a, kimisi başka korsanlara ait haritaları vardı. Bu haritalardan ve kendi gözlemlerinden yararlanarak 1513 tarihli ilk dünya haritasını çizdi. Atlas Okyanusu, İber Yarımadası, Afrika'nın batısı ile yeni dünya Amerika'nın doğu kıyılarını kapsayan üçte birlik parça, bu haritanın bugün elimizde kalan bölümüdür. Bu haritayı dünya ölçeğinde önemli kılan, günümüze kalmamış olan, Kristof Kolomb'un Amerika haritasındaki bilgileri içeriyor olması rivayetidir. 1546'da Barbaros'un ölümünün ardından Mısır Kaptanlığı (Hint Denizleri Kaptanlığı da denilirdi) yaptı, Umman Denizi, Kızıl Deniz ve Basra Körfezi'ndeki deniz görevlerinde yaşlandı. Osmanlı donanmasında yaptığı son görev idamıyla sonuçlanan Mısır Kaptanlığı oldu.

Basra Valisi Kubat Paşa'ya ganimetten istediği haracı vermemesi, Mısır Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın politik hırsı yüzünden hakkında padişaha olumsuz rapor verildi ve dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın fermanı üzerine 1554'te boynu vurularak idam edildi. İdam edildiğinde 80 yaşının üzerinde olan Piri Reis'in terekesine devletçe el konuldu. Piri Reis'in idamında Hürrem Sultan'ın rolü olduğu hakkında bir rivayet vardır. Hürrem Sultan'ın Kırım'dan Kemal Reis ve Piri Reis'in gemisi ile İstanbul'a getirildiği iddia edilir. Piri Reis'in dünya haritasının parçası Topkapı Sarayı Harem Dairesi'nde bulunmuştur. Hürrem Sultan'ın Piri Reis'in başarısının önüne geçmek için Dünya haritasını parçaladığı ve parçaların Rusya'ya gönderildiği ve ardından Kanuni'nin aklına girerek Piri Reis'i idam ettirdiği iddia edilir.

ALİ KUŞÇU

1403-1474

Osmanlı-Türk düşüncesi ve ilmi zihniyetinde kalıcı bir etki bıraktı. Pek çok konuda İran ve Orta Asya Türk kültürüne ciddi etkileri olan Ali Kuşçu'nun eseri *Risâle der 'İlm-i Hey'e*, Sankritçeye bile tercüme edilerek İslam astronomisini Hint kıtasına bile ulaştırmıştır.

Tam adı Kuşçuzade Ebul-Kasım Alaüddin (yahut Zeynüddin) Ali bin Muhammed'dir. Gökbilimci ve kelim âlimi olan Ali Kuşçu, 15. yüzyılda Semerkant'ta doğdu. Babası Muhammed, Timur İmparatorluğu Sultanı ve astronomu Uluğ Bey'in kuşçusu olduğu için, ailesi "Kuşçu" lakabıyla meşhur oldu. Küçük yaştan itibaren matematik ve astronomiye ilgi duyan Ali Kuşçu, Bursalı Kadızâde Rumî, Gıyâsed-din Cemşîd ve Muînuddîn Kâşî'den matematik ve astronomi dersi aldı.

Uluğ Bey'in 1449'da oğlu Abdüllatif'in entrikasıyla öldürülmesinden sonra kardeşleri arasında taht kavgaları başladı. Bu durumdan memnun kalmayan Ali Kuşçu hacca gitmek maksadıyla izin alıp ailesiyle batıya doğru hareket etti. Önce Herat'ta, daha sonra kısa bir müddet Taşkent'te bulundu. Uzun bir müddet Herat'ta Sultan Ebu Said Bahadır Han'ın çevresinde görüldü. Bu sırada kelama dair *Şerh et-Tecrid* adlı eserini yazıp Ebu Said'e takdim etti. Ali Kuşçu, Ebu Said'in Uzun Hasan'a yenilgisinden sonra (1469) baş gösteren istikrarsızlıktan usanarak Tebriz'e geçti; burada Uzun Hasan ona büyük itibar gösterdi, daha sonra, Fatih ile arasındaki anlaşmazlığı halletmesi için onu İstanbul'a elçi olarak gönderdi. Bu elçilik sırasında Fatih tarafından takdir edilen Ali Kuşçu'ya hizmetinde çalışması teklif edildi. Ali Kuşçu bu teklifi kabul edip görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelip hizmetinde çalışacağını vaat etti. İstanbul'a gelirken Fatih'e ithafen kaleme aldığı *el-Muhammediyye fi'l-hisâb*

adlı matematik eserini huzurda takdim etti (1472). Osmanlı Akkoyunlu sınırında II. Mehmed'in emriyle büyük bir törenle karşılanan Ali Kuşçu, Ayasofya medresesine müderris oldu. Ali Kuşçu, 16 Aralık 1474 tarihinde İstanbul'da öldü.

Ali Kuşçu'nun dönemindeki âlimlerle karşılaştırıldığında onlar gibi yalnızca belirli bir sahada değil, dil, din, kelam ve matematik gibi birçok alanda uzman olduğu görülür. Özellikle sayı anlayışında yeni bir yaklaşım geliştirdi; sayıları muhtevalı yapılar olarak değil, saf ve nicelik ifade eden fonksiyonel unsurlar olarak gördü. Pek çok konuda İran ve Orta Asya Türk kültürüne ciddi etkileri olan Ali Kuşçu'nun *Risâle der 'İlm-i Hey'e* Sankritçeye bile tercüme olarak Hint kıtasında İslam astronomisini temsil etmiştir. Gerek İran bölgesinde, gerek İstanbul'da birçok öğrenci yetiştirdi. Ali Kuşçu biri Farsça, dördü Arapça olmak üzere beş matematik eseri kaleme almıştır. Astronomi sahasında en önemli çalışmalarından biri, şüphesiz Semerkand matematik-astronomi okulunun ortak bir ürünü olan *Zic-i Uluğ Bey'e* olan katkısıdır. Ayrıca dil, edebiyat ve kelam alanında pek çok eser yazmıştır. Ali Kuşçu'nun ilimler tasnifi, Ayasofya tarihi vb. konularda pek çok eseri mevcuttur. Bu eserlerden bazılarının nüshaları zamanımıza gelmiş, bazıları ise kayıptır.

MATRAKÇI NASUH

1480?-1564?

Türk minyatörcü, tarihçi ve matematikçi. Asıl adı Nasuh bin Karagöz'dür. Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Matrakçı Nasuh'un Saraybosna'da doğduğu sanılmaktadır. Uzunluk ölçülerini gösteren cetveller hazırlamıştır.

Sultan II. Beyazid döneminin (1481-1512) sonlarına doğru Enderun'da eğitim gördüğü bilinmektedir. Devrin ünlü şairi Saî'den dersler almıştır. Ünlü bir hattat olan Nasuh, yazı stilinde değişiklikler yapmıştır. Divanî yazı stilinde önde gelen isimlerden birisi olmuştur. Enderun'dan çıktıktan sonra bulunduğu vazifeler bilinmemektedir. Eserlerinde kendisi hakkında çok az bilgi bulunduğundan hayatı tam olarak aydınlatılamamıştır.

Sopalarla oynanan ve bir tür savaş oyunu olan *matrak* adlı sporda ustalığında dolayı *matrakçı* lakabıyla anılmıştır. Değişik silahları kullanmaktaki ustalığı da bilinmekte olup bu konuda *Tuhfetü'l-Guzât* adlı bir kitap da yazmıştır. Matrakçı Nasuh'un minyatür-harita karışımı kendine has bir üslubu vardır, eserlerinde yeryüzünün kuşbakışı görünümünü resmeder. Buna karşın şekilleri tepeden değil, sanki karşıdan görüyormuş gibi çizer. Bu resimlerde kuş ve tavşan gibi hayvanlar olsa da insanlar asla belirmez. Şehirlerdeki binalar tek tek seçilebilir. Geometri ve matematik alanındaki çalışmaları neticesinde uzunluk ölçülerini gösteren cetveller hazırlamıştır. I. Selim zamanında ona adadığı *Cemâlî'l-Küttâb* ve *Kemalî'l-Hisâb* kitaplarını yazmıştır.

Tarih alanında da çalışan Matrakçı Nasuh, *Taberî Tarihi*'ni *Mecmaü't-Tevârih* adıyla Türkçeye çevirmiştir. Üç nüsha olarak yayınlanan *Süleymannâme* kitabında 1520-1537, 1543-1551 ve 1542-1543

yıllarını anlatmıştır. 1537-1538 yıllarında yazdığı *Fetihname-i Karabuğdan*, Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferini anlatır. Bu kitaplarda, yol boyunca ordunun geçtiği şehirlerin minyatür şeklinde haritalarını çizmiştir. Nasuh, Kanuni'nin Fransa Kralı I. François'ya destek amacıyla Barbaros Hayrettin Paşa komutasında gönderdiği donanmaya katıldı. Yol boyunca donanmanın uğradığı limanları resmetti.

KÂTİP ÇELEBİ

1609-1657

Tarih, coğrafya, bibliyografya ve biyografya ile ilgili çalışmalar yapmış Osmanlı bilim adamı ve aydını. Osmanlı Devleti'nde Batı bilimleriyle derinlemesine ilgilenen ve Doğu bilimleriyle karşılaştırıp sentezini yapan ilk Türk bilim adamlarından biridir.

1609 İstanbul'da doğdu. Babasının adı Abdullah'tır. Babası, Osmanlı devlet ve siyâset adamlarının yetiştirildiği Enderûn kurumunda eğitim göyerek yetişmiş bir askerdir. *Mustafa bin Abdullah*, ordu kâtipliğinde bulunduğu için ulema ve halk arasında Kâtip Çelebi diye tanındı. Hacca gittiği ve başmuhasebeci ikinci halifesi olduğu için *Hacı Halife* ismiyle meşhur oldu. Babası aydın bir kişi olduğu için daha beş-altı yaşlarında onu eğitmeye başladı. On dört yaşına kadar çeşitli hocalarından din ve pozitif bilim eğitimi aldı. On dört yaşında Anadolu muhâsebesi kalemine kâtip oldu. 1624 yılında babasıyla birlikte Tercan, bir sene sonra da Bağdat Seferi'ne çıktı. Dönüşte babası bir müddet Diyarbakır'da kaldı. 1627-1628'de Erzurum kuşatmasına katıldıktan sonra İstanbul'a geldi ve yaklaşık iki yıl, Bağdat Seferi'ne katılana kadar, Kâdızâde'nin derslerine devâm etti. 1630 Bağdat kuşatmasında ordunun defterini tuttu. Seferden sonra tekrar İstanbul'a dönerek Kâdızâde'nin derslerine katıldı. 1633-1635 Halep Seferi'nde hacca gitme fırsatı buldu. Dönüşte bir kış Diyarbakır'da kalıp oradaki bilgin ve aydınlarla görüştü. 1635 senesinde Sultan IV. Murat ile Revan Seferine katıldı. On yıl kadar çeşitli savaşlarda bulunduktan sonra İstanbul'a döndü ve çeşitli alanlardaki bilimlerle uğraşır oldu.

A'rec Mustafa Efendi, Ayasofya dersiâmı (öğretim görevlisi) Abdullah Efendi ile Süleymaniye dersiâmı (öğretim görevlisi) Mehmed Efendi'den ders aldı ve A'rec Mustafa Efendi'yi kendisine üstat

edindi. Bir taraftan kendisi öğrenirken, diğer yandan birçok öğrenciye ders verdi. 1645'te Girit Seferi'ne katılması sayesinde haritaların nasıl yapıldığını inceleme fırsatını buldu ve bu konuyla ilgili eserlerde çizilen haritaları gördü. Bu arada görevinden ayrılarak, üç yıl devlette çalışmadı. Bu üç yıl içinde bazı öğrencilerine çeşitli konularda dersler verdi. Yine bu zaman içinde sık sık hastalandığı için, tedavi çareleri bulmak amacıyla, çeşitli tıp kitaplarını okudu. Pek çok eserini bu yıllarda yazmıştır.

Kâtip Çelebi 1657 yılında vefât etti. Mezarı, Vefa'dan Unkapanı'ndaki Mahmûdiye (Unkapanı) Köprüsüne inen büyük caddenin sağ kenarındadır. Kâtip Çelebi çalışkan, iyi huylu, vakarlı, az konuşan, çok yazan biri olarak bilinir. Arapça, Farsça yanında Lâtinceyi de bilirdi.

HEZARFEN AHMET ÇELEBİ

1609-1640

17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşamış Müslüman Türk bilgini. Kendi geliştirdiği takma kanatlarla uçmayı başaran ilk insanlardan olmuştur. Uçma tasarısını 1623-1640 yılları arasında saltanat süren IV. Murat zamanında gerçekleştirdiği ve geniş bilgisinden ötürü halk arasında "Hezarfen" olarak anıldığı bilinmektedir.

İlk uçma denemelerinde, 10. yüzyıl Müslüman Türk âlimlerinden İsmail Cevheri'den ilham almıştır. Cevheri'nin bulgularını iyice inceleyen ve öğrenen Çelebi, kuşların uçuşunu inceleyerek tarihi uçusundan önce hazırladığı kanatlarının dayanıklılık derecesini ölçmek için, Okmeydanı'nda deneyler yapmıştır. 1632 yılında lodoslu bir havada Galata Kulesi'nden kuş kanatlarına benzer bir araç takıp kendini boşluğa bırakan ve uçarak İstanbul Boğazı'nı geçip 3358 metre ötede Üsküdar'da Doğancılar'a indiği varsayılan Hezarfen Ahmet Çelebi, Türk havacılık tarihinin kayda değer kişilerden birisidir. Bu uçuş hakkındaki belgeler şimdiye kadar sadece Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sindeki ifadesinden ibarettir.

Bu olay Osmanlı Devleti'nde ve Avrupa'da büyük yankı buldu ve dönemin padişahı IV. Murat tarafından da beğenildi. Sarayburnu'ndaki Sinan Paşa köşkünden bu durumu seyreden Sultan, Ahmet Çelebi ile önce çok yakından ilgilenmiş, hatta Evliya Çelebi'ye göre "bir kese de altınla" sevindirmiş, ancak bu derece bilgili ve becerikli birisinin tehlikeli olabileceğini düşünüp, "Bu adem pek havf edilecek bir ademdir, her ne murad ederse elinden gelir, böyle kimselerin bekaası caiz değil" diyerek onu Cezayir'e sürgün etmiştir. Hezarfen Ahmet Çelebi, Cezayir'de ölmüştür.

Yönetmenliğini Mustafa Altıoklar'ın yaptığı 1996 yapımı "İstanbul Kanatlarımın Altında" filmi Hezarfen Ahmet Çelebi'nin uçuş öy-

küsünü anlatır. P.T.T. İdaresinin 17 Ekim 1950 tarihinde İstanbul’da toplanan Milletlerarası Sivil Havacılık Kongresi için çıkardığı üç hatıra pulundan zeytuni yeşil-mavi renkli 20 kuruşluk olanın taşıdığı temsili resim, Hezarfen’in Galata Kulesi’nden Üsküdar’a uçuşunu tasvir etmektedir.

Ord. Prf. Dr. MAZHAR OSMAN USMAN

1884-1951

**Ruh ve sinir hastalıkları uzmanı,
Türkiye’de ilk modern ruh sağlığı
hastanesini kuran Türk hekimi.**

1904 yılında “Askeri Tıbbiye” okulunu, yüzbaşı rütbesiyle bitirerek doktor olan Mazhar Osman, “*Gülhane Askeri Hastanesi Akliye Servisi*”nde öğretmen yardımcılığına başladı. 1908 yılında Berlin ve Münih’e giderek nöroloji ve psikoloji dallarında uzmanlık eğitimi aldı. Tekrar Gülhane’ye dönen Usman, 1914’te Haseki’deki “*Akıl Hastalıkları Müşahedehanesi*”nin başhekimisi ve müdürü oldu. Daha sonra *Haydarpaşa Askeri Hastanesi* aklıye ve asabiye mütehassıslığına getirildi. Mazhar Osman, Bakırköy’de bulunan ve terk edilmiş bir kışla olan “Reşadiye Kışlası”nın bulunduğu araziye devletten talep etti. Dönemin cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, başbakanı İsmet İnönü ve içişleri bakanı Refik Saydam’ın onayı ile 1924 yılında başlayan süreç, 15 Haziran 1927 tarihinde Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi’nin kurulmasıyla tamamlandı. Mazhar Osman, hastanede uzun süre başhekimlik görevinde bulundu. 1933’te İstanbul Üniversitesi Psikiyatri Kliniği’ne Ordinaryüs Profesör olarak atandı. 1941’de başhekimlik görevini bıraktı ve emekliye ayrıldı. 1952’ye kadar öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürdü.

Türk Nöro-psikiyatri Cemiyeti’nin yanı sıra İçki İle Mücadele Cemiyeti gibi sağlık derneklerinin kurucusu olan Usman, *Sinir Hastalıkları* (1935-1936, 2 cilt), *Keyif Veren Zehirler* (1934) gibi çeşitli

mesleki eserler yazdı. Hamburg Akıl Hastalıkları Derneği, Fransız Nöroloji Derneği, New York Nöroloji Akademisi gibi yurtdışındaki sağlık kuruluşlarının onur üyeliklerine seçildi. Türkiye’de ilk kez seroloji, nöro-patoloji, deneysel psikoloji laboratuvarları oluşturulmasında önemli rol oynadı. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, bir dönem “*Mazhar Osman Hastanesi*” adıyla da anılmıştır.

Eserleri arasında *Tababet-i Ruhiye* 1-2 cilt, *Tababet-i Ruhiye* 3. cilt (İhsan Şükrü Aksel’e birlikte yazmıştır.) İstanbul Serriyatı’nda yayınlanan ellinin üzerinde tebliği, *Sıhhat Almanası*, *Sinir Hastalıkları* (iki cilt), ulusal ve uluslararası kongrelerde yayınlanmış çok sayıda bildirisi bulunmaktadır.

CAHİT ARF

1910-1997

Adıyla anılan “Arf Sabiti,” “Arf Halkaları,” “Arf Kapanışları” gibi terimleri bularak matematik ve bilim dünyasına katkılarda bulunan ünlü Türk matematikçi, kuruluş çalışmalarında yer aldığı TÜBİTAK’ın bilim kolu eski başkanıdır.

1910’da Selanik’te dünyaya geldi. 1912 yılında henüz iki yaşındayken Balkan Savaşı nedeniyle ailesiyle birlikte İstanbul’a yerleşti. İstanbul’da başlayan ilkokul öğrenimini İzmir’de devam ettiren Arf, Milli Eğitim Bakanlığı’nın verdiği bir bursla Paris’e giderek Ecole Normale Supérieure’den mezun oldu. Türkiye’ye döndükten sonra Galatasaray Lisesi’nde matematik öğretmenliği yapmaya başlayan Arf, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Matematik Bölümü’ne girdi. 1937 yılında Almanya’ya giderek, çalışmalarını Göttingen Üniversitesi’nde devam ettiren Arf, doktora eğitimini 1938 yılında bu okulda tamamladı. Arf, burada tanıştığı Alman matematikçi Helmut Hesse ile beraber Hesse-Arf Kuramı’nı geliştirdi.

1964 yılında kuruluş çalışmalarında yer aldığı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) bilim kolu başkanı oldu. Daha sonra gittiği Amerika Birleşik Devletleri’nde araştırma ve incelemelerde bulundu; Kaliforniya Üniversitesi’nde konuk öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1967 yılında Türkiye’ye dönüşünde Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde öğretim üyeliğine getirildi. 1980 yılında emekli oldu. Emekliye ayrıldıktan sonra TÜBİTAK’a bağlı Gebze Araştırma Merkezi’nde görev aldı. 1983 ve 1989 yılları arasında Türk Matematik Derneği başkanlığını yaptı.

Arf, İnönü Armağanı’nı (1943) ve TÜBİTAK Bilim Ödülü’nü kazandı (1974). Onuruna yapılan cebir ve sayılar teorisi üzerine uluslararası bir sempozyum, 1990’da 3-7 Eylül tarihleri arasında Silivri’de gerçekleştirilmiştir. Halkalar ve geometri üzerine ilk konferanslar da

1984'te İstanbul'da yapılmıştır. Arf, matematikte geometri kavramı üzerine bir makale sunmuştur. Cahit Arf, 1997 yılının Aralık ayında bir kalp rahatsızlığı nedeniyle aramızdan ayrıldı. Cahit Arf, cebir konusundaki çalışmalarıyla dünyaca ün kazanmıştır. Sentetik geometri problemlerinin cetvel ve pergel yardımıyla çözülebilirliği konusunda yaptığı çalışmalar, cisimlerin kuadratik formlarının sınıflandırılmasında ortaya çıkan değişmezlerle ilişkin “Arf Değişmezi” ve “Arf Halları” gibi literatürde adıyla anılan çalışmaların yanı sıra “Hesse-Arf Teoremi” adı ile anılan teoremi matematik bilimine kazandırmıştır.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Matematik Bölümü'nde her sene Arf adına ve anısına özel bir konferans düzenlenmektedir. Ayrıca dünyanın pek çok üniversitelerinde onun adına konferanslar düzenlenmektedir.

SANATÇILAR

MİMAR SİNAN

1490-1588

Osmanlı baş mimarı ve inşaat mühendisi. Osmanlı padişahları I. Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerinde baş mimar olarak görev yapan Mimar Sinan, yapıtlarıyla geçmişte ve günümüzde dünyaca çapında ün salmıştır. Başyapıtı, “ustalık eserim” dediği Selimiye Camisi’dir.

Mimar Sinan, 1490’da, Kayseri’nin Ağırnas köyünde dünyaya geldi. 22 yaşında, Yavuz Sultan Selim’in hükümdarlığı sırasında başlatılan ve Rumeli’de olduğu gibi Anadolu’dan da asker devşirmeyi öngören yeni bir uygulama nedeniyle İstanbul’a gelişinin ardından, orduya asker yetiştiren Acemi Oğlanlar Ocağı’na giren ve dülgerliği öğrenen Sinan, burada, yapı işlerinde de görev alırken, çağın önde gelen mimarlarının yanında çalışma fırsatını da elde etti. 1514’te Çaldıran Savaşı ve 1516 - 1520 arasında yapılan Mısır seferlerinden sonra, İstanbul’a dönüşünün ardından Yeniçeri Ocağı’na alınan Sinan, Kanuni döneminde, 1521’de katıldığı Belgrad ve 1522’deki Rodos seferlerinden sonra subaylığa yükseldi. 1538 yılında Hassa Başmimarı olan Sinan, baş mimarlık görevini I. Süleyman, II. Selim ve III. Murat zamanında 40 yıl süre ile yapmıştır. 17 Temmuz 1588’de İstanbul’da öldüğünde ardında yüzlerce mimari eser bırakan Mimar Sinan’ın beyaz taşlı, sade bir yapı olan türbesi, Süleymaniye Külliyesi’ndeki Haliç duvarının önündedir.

Sinan’ın inşa ettiği ilk büyük cami olan Şehzade Camii’nde mekân ortadaki tam kubbeyi çevreleyen dört yarım kubbe ile dört yöne doğru genişler. Ayasofya’nın büyük kubbesini destekleyen payandaların hantal görünümünün yerini Süleymaniye Camisi’nde kubbeleler şelalesi almıştır. Ağırlık en yukarıdan aşağıya kadar kademe

kademe aktarılırken yapı bir piramit gibi öne çıkar. Sinan'ın inşa ettiği en büyük kubbe olan Selimiye Camisi kubbesi, sekiz dayanaklı cami tipolojisinin vardığı son nokta olarak değerlendirilir. Kubbeyi çevreleyen dört minare de kubbenin anıtsallığını destekler. Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii'sinin yarım kubbelerle desteklenmeyen kubbesini, duvarlarının içine gizlenmiş olan dört fil ayağı taşır ve bunların uzantısı olan ağırlık kuleleri kubbeyi çevreler. Bu sayede duvarlar, içeriği ışıkla doldurmak için açılmış çok sayıda pencereye kavuşur.

Mimar Sinan, Mimarbaşı olduğu sürece birbirinden çok değişik konularla uğraştı. Zaman zaman eskileri restore etti. Bu konudaki en büyük çabalarını Ayasofya için harcadı. 1573'te Ayasofya'nın kubbesini onararak çevresine, takviyeli duvarlar yaptı ve eserin bu gün-lere sağlam olarak gelmesini sağladı. Eski eserlerle abidelerin yakınına yapılan ve onların görünümlerini bozan yapıların yıkılması da onun görevleri arasındaydı. Bu sebeplerle Zeyrek Camii ve Rumeli Hisarı civarına yapılan bazı ev ve dükkânların yıkımını sağ-ladı. İstanbul caddelerinin genişliği, evlerin yapımı ve lağımaların bağlanmasıyla uğraştı. Sokakların darlığı sebebiyle ortaya çıkan yan-gın tehlikesine dikkat çekip bu hususta ferman yayınlattı. Günümüzde bile bir problem olan İstanbul'un kaldırımlarıyla bizzat ilgilenmesi çok ilgi çekicidir. Büyükçekmece Köprüsü üzerinde kazılı olan mührü, onun aynı zamanda mütevazı kişiliğini de yansıtmaktadır. Eserlerinin bir kısmı İstanbul'dadır.

Mimar Sinan 92 camii, 52 mescit, 57 medrese, 7 darül-kurra, 22 türbe, 17 imaret, 3 darüşşifa (hastane), 5 su yolu, 8 köprü, 20 kervansaray, 36 saray, 8 mahzen ve 48 de hamam olmak üzere 375 eser vermiştir. Yapıtlarının sayısı ve çok uzun süre hassa mimarbaşılığı unvanını taşıması ile mimari tarihindeki etkisi tartışılmaz olan Sinan, bir yandan İslam mimarisi içindeki yeriyle, diğer yandan Akdeniz geleneği ile büyük bir ustadır.

BUHURÎZADE MUSTAFA İTRÎ

1640?-1712?

Yaşamı boyunca şairlik, hattatlık ve bestekârlık gibi sanatlarla uğraşmıştır. Ancak hiç şüphe yok ki onun bugünkü ününün sebebi bestekârlığıdır. Bestelerinde daha çok Nabi, Baki, Nazım, Naili, Nefi, Hafız gibi Türk ve Fars divan şairlerinin şiirlerini kullanmıştır.

Eserleriyle bir çığır açmış ve kendinden önceki tüm bestekârlardan farklı olmuştur. Türk klasik musikisinin esas çizgilerini o çizmiş ve Türk müziğini diğer doğu müziklerinden ayıran özellikleri kazandırmıştır. O, sanatının büyüklüğü ve önemi bakımından ancak Abdülkadir Meragi ve Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi ile mukayese edilebilir. Buhurizade Mustafa İtri Efendi, günümüz Suriye Başbakanı Naci Otri'nin dedesidir. İstanbul'da doğdu, aynı kentte öldü. Çağdaşlarının, ölümüne tarih düşürmek amacıyla kaleme aldığı mısralar ile bestelediği yapıtlarda güfte olarak kullandığı şiirlerin yazılış tarihlerine göre, yaklaşık 1630 ile 1640 yılları arasında doğduğu sanılmaktadır. Çeşitli kaynaklarda ölümü için 1711 ve 1712 tarihleri gösterilmektedir. Asıl adı Mustafa'dır. İtrî, şiirlerinde kullandığı mahlastır. Buhurîzade Mustafa Efendi diye de anılmıştır. Buhurîzade adının kendi lakabı mı, yoksa aile adı mı olduğu bilinmemektedir. Yaşamı üstüne bilinenler de eski ve yeni kaynaklardaki, çoğu birbiriyle çelişen bilgilere dayanır.

Zamanına göre iyi bir öğrenim görmüştür. Ustalarından birinin Hâfız Post olduğuna kesin gözüyle bakılır. Nasrullah Vâkıf Halhalî, Kasımpaşalı Koca Osman Efendi, Derviş Ömer Efendi gibi 17. yüzyıl bestecilerinden de yararlandığı sanılmaktadır. Çağının kaynakları, onun Mevlevî olduğunda birleşirler. Mevlevî tekkelerinde okunmak üzere bir ayin ile bir naat bestelemiş olması da bunun bir kanıtıdır. Söylentilere göre, Yenikapı Mevlevihanesi'nin o zamanki

şeyhi Câmî Ahmed Dede'ye (?-1671) kapılanmış, müzik sevgisiyle Mevlevî olmuştur. İtrî beş padişah dönemi gördü. Sultan IV. Mehmed zamanında tanındı. Huzurda düzenlenen fasıllara hanende olarak katıldı, bestelediği yapıtlarla padişahlardan büyük yakınlık gördü. Yakınlık gördüğü bir başka devlet adamı da şiirleri ve müzik sevgisiyle tanınan Kırım Hanı I. Selim Giray'dı (1634-1704). İtrî, IV. Mehmed'le yakınlığının bir sonucu olarak, padişahı, kendisine esirciler kethüdalığı görevinin verilmesi dileğinde bulunmuş, bu dileği yerine getirilmiştir. Bazı kaynaklar, onun bu dileğini, İstanbul'a getirilen esirlerin ülkelerinin müziği üstüne bilgi edinmek, içlerinden müziğe yeteneği olanları da yetiştirmek istemesine bağlarlar.

İtrî uzun yıllar Enderun'da müzik öğretmenliği ve hanendelik ettikten sonra, elli yaşına doğru emekli olarak saraydan ayrıldı. Ancak, müzikteki ünü Lale Devri'nde daha da artarak sürdü. Meyvecilikle çiçekçiliğe meraklı olduğu, kendi adıyla anılan İstanbul'un ünlü Mustabey armudunu ilk kez onun yetiştirdiği de söylenir. İtirdan gelen İtrî mahlası da, çiçek merakına bağlanır. Divan şairlerinden Şeyhî'nin yazdığına göre, ölümünden sonra "Mevlevihane Yenikapusu haricine" gömülmüştür. Mezar taşı kayıptır.

LEVNÎ

1680-1732

Asıl adı Abdülcélil Çelebi olan Levnî, Lale Devri'nin en tanınmış minyatürcüsüdür. Minyatür sanatına derinlik ve perspektif getirmiş, yapay, yaldızlı ve canlı renkler yerine daha doğal renkler kullanmıştır. Perspektif, resmedilen insanların kişisel özelliklerini yansıtmaya verilen önem, resimdeki renk ve kompozisyon uyumu Osmanlı minyatür sanatı için oldukça önemli yeniliklerdi.

Renkli, çeşitli anlamında Levnî mahlasını kullanan Abdülcélil Çelebi, 18. yüzyıl başı Osmanlı sanatını yönlendirmiş olan nakkaştır. Ayvansarayî'nin *Mecmua-i Tevarih* 'inde Levnî'nin Edirne'den İstanbul'a gelerek nakkaşhanede çalıştığı ve döneminde nakkaşların en üstünü olduğu kayıtlıdır. II. Mustafa ve III. Ahmed dönemlerinde çalışmıştır. Mezarı Otakçılar Camii yakınındaki Sadiler Tekkesi karışındadır.

Dimitri Kantemir'in *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* 'ndeki imzasız gravür baskı padişah portrelerinin, üslup açısından diğer portreleriyle benzeşmesi ve Kantemir'in kitabında Levnî'den padişahın başmusaviri olarak söz etmesi nedeniyle Levnî'nin elinden çıkmış, şimdi mevcut bulunmayan orijinallerinden kazınmış olduğu kabul edilir. *Kebîr Musavver Silsilenâme* portreleri sanatçının erken dönem çalışmalarından olabilir; Levnî'nin bu yapıttaki imzalı serisine II. Mustafa döneminde başlayıp, III. Ahmed döneminde tamamlamış olması olasıdır. Sanatçının 23 padişahı boy portre halinde betimlediği yapıtı, Osmanlı Sarayı'nın 18. yüzyılın başındaki sanat anlayışı ve beğenisiyle örtüşür. Levnî'nin diğer yapıtı, metninin şair Hüseyin Vehbî tarafından yazılması dolayısıyla *Surnâme-i Vehbî* olarak anılan düğün kitabının minyatürleridir. 137 minyatür içeren kitap, III. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid'in 1720'deki sünnet düğünlerini konu alır.

Minyatürlerde esnaf loncalarının ürünlerini ve hünelerini sergiledikleri geçitler ve düzenlenen eğlenceler bir şölen biçimde sunulur.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde, albümde toplanmış olan Levnî imzalı kırk iki adet boy portre çalışması da sanatçının karakteristik üslup özelliklerini sergiler. Figürlerin isim veya meslekleri aynı yaprak üzerine yazılmıştır. Çoğunlukla Lale Devri'nin yaşantısını simgeleyen bu kadın ve erkek portrelerinin yapılış amaçlarının belli bazı öykü kahramanlarını görselleştirmek olduğu varsayılabilir. Yaşam sevinci ve yaşam zevki, sanatçının burada ön plana çıkardığı ortak unsurlardır. Levnî'nin, Batılılaşma sürecinin başlangıcındaki Osmanlı sanatını özünden uzaklaştırmadan ustaca yenileyen üslubu, döneminin atmosferini görkemli biçimde yansıtır. Temeldeki Osmanlı'yı koruyarak bir yandan bakışlarını Batıya çeviren Osmanlı aydınının tipik bir örneğini oluştururken, diğer yandan sanatının kişiselliğini de ortaya koyan yapıtları Osmanlı resim sanatında üslup ve anlayış açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir. Levnî, aynı zamanda Gevherî ve Âşık Ömer tarzında eserler vermiş bir saz şairidir. Manzum olarak söylediği "Atalar Sözü Destanı" saz şiirinin klasik eserlerinden sayılır. Gemiyle Selanik'ten İstanbul'a yolculuğunu anlattığı bir tekerlemesi vardır. Zarif söyleyişleri, ifadesindeki incelik resim sanatından şiirine yansımalarıdır.

İSMAİL DEDE EFENDİ

(HAMMAMİZADE)

1778-1846

Türk musiki tarihinin önde gelen birkaç siması arasında yer alan İsmail Dede, özellikle bestekârlığı, hanendeliği ve hocalığı ile tanındı. Türk musikisinin hemen hemen her formunda eser vermiş olan İsmail Dede'nin bestelerinde dikkati çeken en önemli özellik, klasik üslubun korunmuş olmasıdır.

Kurban bayramının ilk gününde dünyaya geldiği için İsmail adı verildi. Dönemin kaynaklarında Derviş İsmail, musiki tarihinde daha çok Dede Efendi, İsmail Dede olarak anılır. Babası uzun süre Cezzar Ahmed Paşa'nın mühürdarlığını yapmış olan Süleyman Ağa, annesi Rukiye Hanım'dır. İlköğrenimini tamamladıktan sonra yedi yıl defterdarlıktaki başmuhasebe kaleminde kâtip muavini olarak görev yaptı. Bu arada Yenikapı Mevlevihanesi'nde dergâhın şeyhi Ali Nutkî Dede'nin derslerine devam etti. Yalnız musiki öğrenmeye karar vererek 1798'de çileye girdi. 1801'de çilesini tamamlayıp Dede unvanını almasıyla dergâhta hücre sahibi oldu. Çilesinin ikinci yılındayken bestelediği "Zülfündedir benim baht-ı siyâhım" mısraıyla başlayan bu selik şarkısı musiki çevrelerinde ve sarayda büyük ilgi uyandırdı. Üslup ve melodik yapı itibariyle farklı bir eser olmasından dolayı eserin bestekârını merak eden III. Selim, Derviş İsmail'i saraya çağırarak şarkıyı kendisinden dinledikten sonra takdirlerini bildirdi. Padişahın isteği üzerine haftada iki defa sarayda düzenlenen küme fasıllarına hanende olarak katılmaya başladı. 1802'nin ilk aylarında saraylı Nazlıfer Hanım'la evlenmesinden sonra dergâhtan ayrıldı. II. Mahmud devrinde (1808-39) İsmail Dede'nin sarayla münasebetleri daha da gelişerek devam etti. Sultan Abdülmecid devrinde (1839-61) hükümdarın hürmet ve himayesinin yanında müezzinbaşılık görevinin devam etmesine rağmen, sarayda eski samimi havayı artık bulamadı.

1842’de Ahırkapı civarında bir konak isteği üzerine Abdülmecid tarafından kendisine verildi.

Musiki sahasındaki bütün estetik değerlerin yer aldığı ve özellikle melodik çeşitliğin ve akıcılığın gözlendiği eserlerinde geleneğe bağlılığın yanında yeni arayışlar da dikkati çeker. Hepsı rast makamında olan “Gözümde dâim hayâl-i cânâ” mısrasıyla başlayan kâr-ı nev’i, “Yine bir gülnihal aldı bu gönlümü” mısrasıyla başlayan şarkı ve sözleri kendisine ait olan “Yüzündür cihânı münevver eden” mısrasıyla başlayan şarkı, Batı müziği etkisinin de görüldüğü yeni arayışların ifadesidir. Klasik üslubun hâkim olduğu büyük formdaki eserlerinin yanında musikiyi daha geniş alanlara yaymak amacıyla şarkı ve köçekçe gibi küçük formlarla da sanatlı eserler vermiş, ayrıca türküler ile halk zevkine ve sanatına verdiği değeri ortaya koymuştur. Hüzün ve coşkunun ruh âleminde meydana getirdiği akisler, farklı bir melodik yapı anlayışıyla İsmail Dede’nin şarkılarında açıkça yankılanır. Ağırbaşlı ve akıcı üslubun tasavvufi ilhamla birleştiği dini bestelerinde İsmail Dede’nin engin ufku gözlenir. Bu sahadaki eserleri arasında Mevlevi ayinlerinin ayrı bir yeri vardır.

Dini eserlerin yer aldığı bazı el yazması güfte mecmualarında “Dede” başlığı altında eserleri kaydedilen bestekâr, çoğu zaman İsmail Dede zannedilerek değerlendirilmektedir. Zira dini güfte mecmualarında İsmail Dede’nin eserleri daima “Derviş İsmail” başlığıyla kaydedilmiştir. Türkçe ve Farsça bazı şiirler de kaleme alan İsmail Dede’nin Cankurtaran’da Akbıyık Mahallesi’ndeki evi Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği tarafından restore edilmiş, Şehzadebaşı’nda bir caddeye de adı verilmiştir.

*“Yine bir gülnihal aldı bu gönlümü
sim ten, gonca fem, bibedel ol güzel
ateşin ruhleri yaktı bu gönlümü
pür eda, pür cefa, pek küçük, pek güzel*

*görmedim kimsede böyle bir dilruba
böyle kaş, böyle göz, böyle el, böyle yüz
aşkın bağırını üzme ye göz süzer
el aman, pek yaman, her zaman, ol güzel”*

1841-1907

Türk ressam, asker ve bürokrat.
Asıl adı Ahmet Ali'dir. Paşa ressam-
lar geleneğinin en önemli temsilcile-
rindendir. Natürmort çalışmalarıyla
ünlüdür.

İstanbul'un Üsküdar semtinde doğdu. 1855 yılında Tıbbiye Mektebi'ne girdi. Tıp öğrenimini tamamlamadan Harbiye Mektebi'ne geçti. Harbiye Mektebi'nde aldığı anatomi ve perspektif dersleri ile resim yeteneğini geliştirdi. Resme olan ilgisi ortaya çıkınca Sultan Abdülaziz tarafından Paris'e gönderildi. Burada yedi yıl Gerome ve Boulanger atölyelerinde çalıştı. Şeker Ahmet Paşa'nın yaşam öyküsünü irdelemeden önce onu doğru bir şekilde konumlandırabilmek; içinde yetiştiği sanat ortamının yapısını ele almakla olanaklıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda figüratif resim, ya Enderun'da yetişen ya da tekke ve dergâh gibi dinsel öğretilerin kuram ve uygulamasının gerçekleştirildiği kurumsal yapılardaki nakkaşların elinde belirli bir seviyeye gelmişti. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte gündeme gelen yenileşme, Osmanlı seçkinlerinden halka uzanan bir harekettir. 19.yüzyılın özellikle ikinci yarısında yetişen ressamların çoğunlukla askerlerden çıkması ve *paşa ressamlar* olarak adlandırılması bu nedene dayanmaktadır. Topçu Kara Okulu gibi öğretim kurumlarının açılması ve hendese-i tersimiyye, resm-i hatii gibi bilgilerin verilmesi, yetenekli gençlerin yabancı ülkelere -özellikle Fransa'ya- gönderilmesi bu sonuca neden olmuştur. Böylece Batılı resim anlayışı sanatımıza girmiştir.

Şeker Ahmet Paşa, çağdaş Türk resim sanatının temel taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Peyzaj temasına yaptığı dünya ça-

pındaki üslup katkısı, sanatçının mekân derinliği ve atmosfer ilişkilerini yorumlayan duyarlılığının ürünü olarak görünür. Şeker Ahmet Paşa'nın düzen anlayışına mal olan lirizm, özgün bir şema geometrisiyle dengelenmektedir. Şeker Ahmet Paşa'nın yaşadığı yıllarda siyasal ve sosyal açıdan pek çok olay gerçekleşmiş olmasına karşın, Paşa'nın eserlerinde bu tür olayların ele alınmadığı gözlenebilmektedir. Bu, onun bir gözlemci olarak bakışlarını doğaya çevirmiş, yaşadığı topluma kapalı, yalnız iç dünyasında yaşayan bir sanatçı olduğunu ve bu tavrını yaşamı boyunca koruduğunu göstermektedir.

Paris'te bulunduğu yıllarda, tabiatla, açık havada yapılan resmi savunan Barbizonlu ressamlardan etkilenmiştir. 1870'de Roma'ya gitmiş, 1871 yılında İstanbul'a dönmüştür. Bir yandan askerî kariyerini sürdürürken, diğer yandan resim yapmıştır. 27 Nisan 1873'te Sultanahmet'te açtığı sergi, Türk resim sanatında bir sanatçının kendi adına açtığı ilk resim sergisi olarak literatüre geçmiştir. Natürmort çalışmaları ile ünlüdür. Resimlerinin önemli bir bölümü İstanbul ve Ankara Resim Heykel Müzeleri ile Sakıp Sabancı Müzesi ve bazı özel koleksiyonlarda bulunmaktadır

Önemli eserleri; “Karpuz Dilimli ve Üzümlü Natürmort”, “Ağaçlar Arasında Karaca”, “Manolya ve Meyveler”, “Talim Yapan Erler”, “Manzara”, “Tepe Üzerindeki Kale.”

OSMAN HAMDİ

1842-1910

İlk Türk arkeoloğu kabul edilir. Çağdaş Türk müzeciliğinin kurucusudur. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni kurmuş, 29 yıl müdürlüğünü yapmış ve müzeyi dünyanın sayılı müzeleri arasına sokmuştur. İlk Türk ressamlarından birisidir ve Türk resminde figürlü kompozisyon kullanan ilk ressam olarak tarihe geçmiştir.

Osmanlı sadrazamlarından İbrahim Ethem Paşa'nın oğlu. 30 Aralık 1842'de İstanbul'da dünyaya geldi. Ülkenin ilk maden mühendislerinden olan babası İbrahim Ethem Bey, 1877'de sadrazamlığa kadar yükselen bir devlet adamıydı. Ailenin ikisi kız altı çocuğundan en büyüğü Osman Hamdi, ilkokul öğreniminin ardından, 1856 yılında Maarif-i Adliye okuluna başladı. Babası onu birkaç yıl sonra hukuk öğrenimi için Paris'e gönderdi. Paris'te kaldığı 12 yıl boyunca hukuk öğrenimini sürdürürken o dönemin ünlü ressamlarından iyi bir resim eğitimi aldı. Onun Paris'te bulunduğu dönemde Osmanlı Devleti resim öğrenimi için Şeker Ahmet Paşa ve Süleyman Seyyid'i Paris'e göndermişti. Bu üç kişi, Türk resim sanatının ilk kuşağını oluşturdu. Osman Hamdi Bey, 1867 Paris Dünya Sergisi'ne bugün nerede oldukları bilinmeyen "Çingenelerin Molası", "Pusuda Zeybek" ve "Zeybeğin Ölümü" adlı üç yapıtını gönderdi.

Yurda döndükten sonra devletin farklı kademelerinde görev aldı. İlk görevi Bağdat İli Yabancı İşler Müdürlüğü idi. Mithat Paşa'nın Bağdat'a vali olması nedeniyle geldiği bu şehrin çeşitli görünümünü yansıtan tablolar yaptı, Bağdat tarihi ve arkeolojisi ile ilgilendi. O sırada Vali Mithat Paşa'nın yardımcısı olan, geleceğin ünlü romancısı Ahmet Mithat Efendi ile tanışıp dost oldu. İstanbul'a döndüğünde Saray Protokol Müdür Yardımcısı olan Osman Hamdi, bu sırada Viyana'da düzenlenen uluslararası sergiye komiser olarak katıldı. Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra devlet memurluğundan ayrılan Osman Hamdi Bey, 1881'de Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) müdürü Anton Dethier'in ölümü üzerine padişahın şahsi emri ile müze müdürlüğüne atandı. 1 Ocak 1882'de Padişah II. Abdülhamit, tarafından bir başka göreve daha atandı: Türkiye'nin ilk güzel sanatlar okulu olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin müdürlüğü ile görevlendirilmişti. Okul binasını Mimar Vallauray ile birlikte

tasarladı. Binanın inşası ve akademik kadronun kurulmasının ardından okulu 2 Mart 1883'te öğretime açtı. Müze-i Hümayun müdürü olarak ilk işi eski eserlerin yurt dışına götürülmesini yasaklayan bir tüzük hazırlamaktı. Yürürlükte bulunan 1874 tarihli "Asar-ı Atika Nizamnamesi"ni 1883 yılında yeniden düzenledi ve yürürlüğe soktu. Bu yeni düzenleme ile Batılı ülkelere Osmanlı topraklarından eski eser kaçırılmasını önledi.

Müze müdürlüğü sırasında ilk Türk bilimsel kazılarını başlatan Osman Hamdi Bey, Nemrut Dağı, Lagina (Muğla, Yatağan) ve Sayda (Lübnan)'da arkeolojik kazılar gerçekleştirdi. Sayda'da yaptığı kazılarda bulduğu antik eserler arasında arkeoloji dünyasının başyapıtlarından sayılan İskender Lahiti de bulunmaktadır. Söz konusu eserler, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Oğlu Mimar Ethem Bey'in Tralles antik kentinde (Güzelhisar, Aydın) yaptığı kazılarda Roma Tanrısı Artemis'e atfedilmiş bir tapınağın frizleri ile daha birçok eser ortaya çıkarıldı ve Müze-i Hümayun'a getirildi. Aydın'da Alabanda ve Sidamara antik kentlerindeki kazılarının başında kardeşi Halil Ethem Bey'i görevlendirdi. Osman Hamdi Bey, kazılar neticesinde artan eserleri sergileyebilmek için yeni bir bina arayışına girdi. Eserler, Aya İrini'den sonra Çinili Köşk'e taşınmıştı ancak burası da yetersiz gelmekteydi. Devrin yöneticilerini ikna ederek bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzesi binasını inşa ettirdi. Osman Hamdi Bey'in İstanbul dışındaki kentlerde kurdurduğu eser depoları ileride kurulacak bölge müzelerinin temeli oldu. Sanayi Nefise Mektebi öğrencilerinin eserlerini mektebin büyük salonunda toplayarak Güzel Sanatlar Müzesi'nin çekirdeğini oluşturmaya başladı. Tüm bu çabaları, onu çağdaş Türk müzeciliğinin kurucusu yapmıştır. Günümüzde varlığını Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi olarak sürdüren Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'nin kurucusudur.

Osman Hamdi Bey, müzecilik ve arkeoloji çalışmalarını sürdürürken resim yapmayı hiç bırakmadı. Türk resminde ilk kez figürlü kompozisyonu kullanan ressamdı. Resimlerinde okuyan, tartışan, özlemini duyduğu Türk aydın tipini ve dışarıya açılmış kadın imgesini ele aldı. Dekor olarak tarihi yapıları, aksesuar olarak tarihi eşyaları kullandı. "Kaplumbağa Terbiyecisi" (1906), "Silah Taciri" (1908) Osman Hamdi'nin en özgün eserlerindendir. Birçok resmi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, Londra, Liverpool ve Boston müzelerinde sergilenmektedir. Sanatçı, 24 Şubat 1910 tarihinde İstanbul Kuruçeşme'deki yalısında hayatını kaybetti. Vasiyeti üzerine defnedildiği Eskihisar'da köşkü 1987'den bu yana müze olarak hizmet vermektedir.

İBRAHİM ÇALLI

1882-1960

1914 Kuşağı ressamaları arasında ön plana çıkmıştır. Bir sergide yer alan “Zeybekler” tablosunu gören Atatürk, Çallı’ya döner ve “Biz Kurtuluş Savaşı’nda yemeye ekmek bulamıyorduk, senin resmindeki atlar nasıl semirmiş böyle?” diye sorar. Usta ressam, malzemelerini alır ve tablosundaki atı kısa sürede bir deri bir kemik haline getirir.

1882 yılında doğdu. Rüştüyü doğum yeri olan Çal’da, Mülki İdadi’sini ise İzmir’de bitirdikten sonra, ailesi tarafından askeri okula girmek üzere İstanbul’a gönderildi. Ancak o, çocukluğunun tutkusu olan resim çalışmalarına yönelerek, o dönemde bir handa konaklayan ve resim dersi alan Vefa Lisesi öğrencilerinin arasına katılarak resim dersleri almaya başladı. Parasını çaldırıp maddi sıkıntı içine girince arzuhalcilik ve daha sonra adliyede kâtiplik gibi farklı işlerde çalıştı. Ermeni asıllı bir ressamla tanıştı ve ondan resim kursu aldı. Ressam Roben Efendi’den de resim dersleri alan Çallı, Şeker Ahmet Paşa’nın oğlu İzzet Bey’le tanıştı. İzzet Bey’in arcılığıyla Şeker Ahmet Paşa’nın önerisi üzerine 1906 yılında şimdiki adı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olan dönemin Sanayi-i Nefise Mektebi’ne girdi. Altı yıllık okulu üç yılda bitirdi.

İkinci Meşrutiyet’in ilanıyla Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda yapılan değişikliklerle birlikte, toplumun tüm kesimlerinde hemen hemen her alanda siyasal, sanatsal ve düşünsel yönden haklar verince Ressam Ruhi’nin önerisiyle çoğunluğu Sanayi-i Nefise Mektebi mezunu Sami Yetik, Şevket Dağ, Hikmet Onat, Ağâh Bey, Mehmet Ruhi Arel, Ahmet Ziya Akbulut, Halil Paşa, Hüseyin Zekai Paşa, Nazmi Ziya Güran, Hüseyin Avni Lifij, Feyhaman Duran, Mehmet Ali Laga ve Müfide Kadri gibi genç ressamlardan oluşan ve Türk ressamlarının ilk örgütü olan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti’nin üyesi oldu.

1910 yılında Maarif Vekâleti'nin açmış olduğu burs sınavını birinci olarak *Çıplak Adam* ve *Harekât Ordusunun Muhafız Alayı* 'ndan *Maksut Çavuş* adlı çalışmalarıyla kazandı ve Fransa'ya gönderildi. 1910 ile 1914 yılları arası Paris'te Fernand Cormon'un atölyesinde öğrenimini sürdürdü.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yurda döndü. Vallaury'nin yardımcısı olarak Sanayi-i Nefise Mektebi'ne atanan sanatçı, müttefik ülkelere Türk toplumunun değişen yüzünü sanat yoluyla aktarmak amacıyla gerçekleştirilen “Şişli Atölyesi” etkinlikleri kapsamında ürettiği çalışmalarıyla, 1917 yılında altı eseriyle katıldığı Viyana ve İstanbul sergilerinin İstanbul ayağında “Sanayi-i Nefise Madalyası” kazandı. 1914 Kuşağı onun adıyla “Çallı kuşağı” olarak anıldı.

Çallı'nın, iyi sanatçı olmanın yanı sıra iyi bir öğretmen olduğunu da yetiştirdiği öğrencilerden anlamak olasıdır. Şeref Akdik, Refik Epikman, Saim Özeren, Elif Naci, Mahmut Cuda, Muhittin Sebati, Ali Avni Çelebi, Zeki Kocamemi ve Bedri Rahmi Eyüpoğlu yetiştirdiği öğrenciler arasında gösterilebilir. 1947 yılında emekli olan Çallı, 22 Mayıs 1960 yılında mide kanaması sonucu İstanbul'da yaşamını yitirdi.

1886-1943

Türk tiyatrosunun ünlü tuluat* ustası, "Halk Sanatkârı" unvanını kazanmış ünlü komedyen. Unutulmaz sinema oyuncusu Adile Naşit ve tiyatro oyuncusu Selim Naşit'in babasıdır.

1886'da İstanbul Şehzadebaşı'nda doğdu. Dönemin eğlence ve tiyatro merkezi sayılan Şehzadebaşı'nda geçen çocukluğunda tiyatroya ilgi duydu. Babası Miralay Ahmet Bey, oyunculuğun kabul görmediği, dahası mahkemelerde şahitliğine bile itibar edilmediği bir dönem olması sebebiyle bu sevdasına karşı çıktı. Bayezit Rüştüyesi'nden sonra eğitimini Mızıkacı Hümayun'da tamamladı. Viyolonselci Zeki Bey'den müzik, kuklacı Halim Bey'den tiyatro dersleri aldı. Oyunculuk yaşamı da bu yıllarda Abdürrezzak Efendi'nin yanında başladı. Kavuklu Hamdi ve Küçük İsmail'in ortaoyunu topluluğu, Kel Hasan'ın tuluat topluluğu, Mınakyan topluluğu gibi çeşitli topluluklarda uzun süre çalıştı. Saray tarafından Fransa'ya gönderildi. Dönüşünde sarayda oyunlar sergileyen pandomim topluluğuna katıldı. Kendi adına kurduğu topluluklarda çalışmalarını Cumhuriyet döneminde de sürdürdü. Ortaoyunu, kukla ve Karagöz çalışmaları yaptı. Sinema, ortaoyunu ve melodramlardaki başarısının yanı sıra asıl ününü yeni tipler yarattığı tuluat tiyatrosunda kazandı. Halk arasında yediden yetmişe kadar herkesin sevgisini topladı. Tu-

luat tarzının en etkili oyuncusu sayıldı. Tuluat oyunlarının İbiş'ine kişilik kazandırdı. Aşçıbaşı Tosun Ağa, Leblebici Horhor, Hoşkadem Kalfa, Surpik Dudu yarattığı ve başarıyla oynadığı en önemli tiplerdir. Bu başarılarıyla “Komik-i Şehir” (Büyük Komik) unvanını aldı. Oynadığı oyunlardan bazıları şunlardır: “Beyimin Tiyatro Merakı”, “Yahudi Doktorun Metresi”, “İstanbul Çapkını”, “Çifte Köy Düşünü.”

“Sultan Hamid’i bile güldüren adam” olarak anılan Naşit Özcan, Leman adlı bir bayana gönlünü kaptırarak evlenmişti. Evli olduğu sırada Kantocu Amelya Hanım’a âşık olmuş, bir süre bu ikili ilişkiyi sürdürdükten sonra Leman Hanım’dan boşanıp, Emel adını alan Amelya Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten olan çocukları Adile Naşit ve Selim Naşit Özcan da tiyatrocı olmuşlardır. Ayrıca bugün tiyatro oyuncusu olan torununun adı da Naşit Özcan’dır. 1939 yılının sonlarında ağır bir hastalık sonucu yatağa düşen Naşit, tam dört yıl yatmak zorunda kaldı. 26 Nisan 1943’de İstanbul’da ölmüş ve Karacahmet Mezarlığı’nda gömülmüştür.

* Tuluat: Doğaçlama, metin dışı, içe doğduğu ve akla geldiği gibi hareket etmek, söz söylemek. Hazırlıklı olmadan konuşmak, yanıtlamak ve gülünç hareketler yapmak.

FUAT UZKINAY

1888-1956

İlk Türk Sinemacısı Fuat Uzkınay, “Ayastefanos’taki Rus Abidesi’nin Yıkılışı” adlı belgesel filmle Türk sinemasının doğuşunu hazırlamıştır.

İlk ve ortaöğrenimini İstanbul’da yaptı. İstanbul Sultanisi’ni bitirdikten sonra İstanbul Darülfünun’unda fizik-kimya bölümüne girdi. Türkiye’de sinemaya olan ilginin artmasıyla birlikte Uzkınay’ın da dikkatini çeken sinema sanatı, onun dahiliye müdürlüğü yaptığı okulda öğrencilere sinemayı tanıtan ve öğreten dersler vermesine gerekçe oldu. Şehzadebaşı’nda Milli Sinema adı verilen ve daha sonra “*Ali Efendi Sineması*” adını alan ilk Türk sinemasının 19 Mart 1914 tarihinde açılmasında Uzkınay’ın büyük emeği geçmiştir. Türkiye’de sinemayı halka ilk tanıtan Sigmund Weinberg’den sinema oynatıcısının kullanılmasını öğrendi.

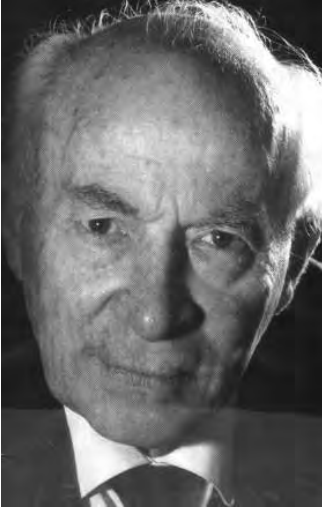
Askerliğini yaparken 14 Kasım 1914 tarihinde Ayastefanos’taki Rus Abidesi’nin yıkılışını 150 metrelik filme çekerek, Türk sinemasında ilk kez film çeken kişi oldu. Bir yıl sonra (1915) Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın emriyle Merkez Ordu Sinema Dairesi (MOSD) kurulunca, Türkiye’de sinemayı tanıtmada konusunda büyük katkıları olan Sigmund Weinberg de bu kurumun başına getirilir. Yardımcısı da Fuat Uzkınay’dır. 1916’da MOSD’un başına getirildi. Almanya’da filmcilik konusunda eğitim gördü. İlk tematik film olan “Himmet Ağa’nın İzdivacı” adlı filmi büyük zorluklarla bitirebildi.

Ankara’da bulunan Kara Kuvvetleri Foto Film Merkezi’nin bir stüdyosuna, hizmetlerinden dolayı Uzkınay’ın adı verilmiştir.

Çekilen ilk film, Osmanlı'nın 93 Harbi'nde Ruslara karşı yenilgisinin acı bir hatırası olan Ayastefanos'daki (Yeşilköy) Rus Abidesi'nin yıkılışını belgeleyen film oldu.

Yeşilköy'deki bu anıtın dinamitle havaya uçurulmasını görüntülemek için Avusturyalı Sacha Messter Gesschelschaft firmasının teknisyenleri İstanbul'a gelmişti. Yeşilköy'deki anıtın etrafında toplanan halk arzusunu hep bir ağızdan dile getirdi. “Bu anıtın yıkılışını yabancılar değil bir Türk filme çekmelidir.” Bunu da sinema tutkunu Fuat Uzkınay, hem de mucize sayılabilecek bir şekilde yaptı. Uzkınay, o güne kadar bir kez bile film çekme aygıtını kullanmamıştı. O, sadece ustası Weinberg'den projeksiyon makinesinin nasıl kullanılacağını öğrenmişti. Ama hemen oracıkta, Avusturyalı teknisyenlerden bu aleti kullanmayı öğrendi ve Türk sinema tarihinin ilk belgeselini çekti: “Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı.”

Bu 150 metrelik dev anıtın yıkılıp tarihe gömülmesi Türk sinemasının doğuşu oldu. Ordudan 1954'te emekli olan Fuat Uzkınay, 1956'da öldü.

MUHSİN ERTUĞRUL

1892-1979

Batılı anlamda Türk tiyatrosunun kurucusu olarak kabul edilen Muhsin Ertuğrul, Türk sinemasına da önemli katkılarda bulunmuş, 1922-39 yılları arasında Türkiye’de film yapan tek kişi olarak kalmıştır. Türk sineması ilk uluslararası ödülünü, Muhsin Ertuğrul’un Nâzım Hikmet’le birlikte çektiği “Leblebici Horhor Ağa” adlı filmle kazandı. Film, 2. Venedik Film Festivali’nde Onur Madalyası ile ödüllendirildi.

1892 yılında İstanbul’da dünyaya geldi. Tefeyyüz Mektebi’nde okurken tiyatroya ilgi duydu ve aktör olmaya karar verdi. 1909’da Erenköy’deki Burhanettin Tiyatrosu’nda ilk kez sahneye çıktı. Bu toplulukla birçok oyunda rol aldı. Ailesi, sahneye çıkmasına karşı çıktığı için baba evinden ayrıldı ve tiyatro eğitimi için 1911’de Paris’e gitti. 1912’de İstanbul’a dönünce yönetmen ve oyuncu olarak çalışmaya başladı. 1913’te Şehzadebaşı’nda Ertuğrul Sineması’nı açtı. 1914’te Darülbeyi Osmani adıyla kurulan (daha sonra İstanbul Şehir Tiyatroları adını alacak olan kurum) Müzik ve Tiyatro Okulu’nun kuruluş çalışmalarına yardımcı oldu. I. Dünya Savaşı başlayınca Darülbeyi, tiyatro okulu olmaktan çıkıp bir tiyatro topluluğuna dönüşmüştü. Bu sırada kurumdan izin alan Muhsin Ertuğrul Berlin’e gitti, sinema ve tiyatro incelemelerinde bulundu. Berlin’de “Brenaien Düşesi” filminde ihtilalci bir subay rolünü oynadı. Berlin’de kendi adına İstanbul Film adlı bir film şirketi kuran sanatçı, Üstat Film’in de ortağı ve yönetmeni oldu. Türkiye’nin ilk özel film şirketi olan Kemal Film’in yerli film yapımına başlaması için yardımcı oldu. 1921-24 yılları arasında bu şirket adına altı film çekti. Türkiye’de çektiği ilk film, “İstanbul’da Bir Facia-i Aşk” oldu. Kemal Film için çektiği filmler arasında Kurtuluş Savaşı’nın ilk belgesel filmi kabul edilen “Zafer Yolları” da vardır. Ayrıca Halide Edip Adivar’ın aynı adı taşıyan ro-

manından uyarladığı “Ateşten Gömlek” (1923), Kurtuluş Savaşı’nı konu alan ilk film olarak sinema tarihine geçti. Bu filmde başrolü oynayan Neyyire Neyir ile evlendi. Muhsin Ertuğrul 1925 yılında Sovyetler Birliği’ne gitti, Moskova’da tiyatro çalışmalarına başlamış olan Nâzım Hikmet’e katıldı. 1928-1941 arasında yönetmen olarak 20 film çekti. Muhsin Ertuğrul, ilk sesli Türk filmlerini çekti; Mısır-Yunan işbirliğiyle 1931’de çekilen “İstanbul Sokaklarında” ve ertesi sene çektiği “Bir Millet Uyanıyor“, ilk sesli Türk filmleri oldu. Tiyatro alanında verdiği hizmetler nedeniyle 1932’de Goethe Madalyası ile ödüllendirildi.

1947’de kurulmakta olan Devlet Tiyatrosu’nu yönetmek üzere Ankara Devlet Konservatuarı Tatbikat Sahnesi’nin başına getirilen Muhsin Ertuğrul, artık sinemadan uzaklaşmaya ve tiyatro alanında çalışmalarını yoğunlaştırmaya başladı. Çeşitli aralıklarla Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü ve İstanbul Şehir Tiyatroları baş rejisörlüğü görevini sürdürdü. “Bir Komiser Geldi“ oyunundaki müfettiş rolüyle oyuncu olarak son kez sahnede görünen sanatçı, 1950’de Büyük Tiyatro’da balo yapılmasına karşı çıkınca Demokrat Parti iktidarının tepkisini çekti ve görevinden istifa etti. 1953 yılında Türk sinemasının ilk renkli filmlerinden biri olan “Halıcı Kız”ı çekti. Büyük başarısızlıkla sonuçlanan bu film, Muhsin Ertuğrul’un son sinema çalışması oldu. 1966’da İstanbul Belediye Meclisi’nin kararıyla baş rejisörlük kadrosu kaldırıldı. Kamuoyunda, mecliste ve medyada büyük tepkilere yol açan “Muhsin Ertuğrul Olayı”, Türk tiyatrosuna indirilen bir darbe olarak yorumlandı. Şehir Tiyatrosu’nda baş yönetmenlik kadrosunun kaldırılmasıyla açıkta kalan Muhsin Ertuğrul, Federal Almanya ve İspanya’daki tiyatro eğitim yöntemlerini incelemeye gitti.

23 Aralık-12 Ocak 1970 arasında 60. sanat yılı büyük programlarla kutlanan Muhsin Ertuğrul’a 23 Ekim 1971’de Kültür Bakanı Talât Halman’ın çabasıyla Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir sanatçıya verilen Devlet Kültür Armağanı takdim edildi. Çağdaş Türk tiyatrosunun temelini atan ve geliştiren Muhsin Ertuğrul’a 23 Nisan 1979’da Ege Üniversitesi’nce fahri doktor payesi verildi. Sanatçı, unvanını almak ve sanat yaşamının 70. yıl kutlamalarına katılmak üzere gittiği İzmir’de 29 Nisan günü geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını yitirdi. Cenazesi, İstanbul’da Zincirlikuyu Mezarlığı’na defnedildi.

SEDAT SİMAVİ

1896-1953

Türkiye’de yüksek tirajlı gazeteciliğin temellerini atan gazeteci, yazar ve karikatürist. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer almış, birçok dergi çıkarmıştır.

Sedat Simavi, 1896’da İstanbul’da doğdu. Babası Samsun Mutasarrıfı Hamdi Bey’di. Anne tarafından dedesi eski sadrazamlardan Saffet Paşa’dır. Orta ve lise tahsilini Kadıköy’deki Saint Joseph Fransız Lisesi ile Galatasaray Lisesi’nde yaptı. 1912’de Galatasaray Lisesi’ni bitirdi. Ayrıca Galatasaray Lisesi’nde tarih öğretmenliğinde bulundu. Bu kısa hizmetten sonra yazı hayatına atıldı.

Sedat Simavi, *İnci*, *Diken*, *Karikatür* gibi mizah dergilerini yayınladı. 1916’da haftalık olarak yayımlamaya başladığı *Hande* dergisiyle basın hayatına başladı. 1917’de “Pencere” ve “Casus” isimli ilk tematik Türk filmlerini yönetti. Mizah alanında da eserler veren Simavi’nin *Yeni Zenginler* (1918) ve *Kadınlar Saltanatı* (1920) isimli karikatür albümleri vardır. Sedat Simavi, devrinin en ünlü haftalık dergisi olan *Yedigün* çıkarmış, böylece Türk basın hayatına mecmuacılıkta büyük yenilikler getirmiştir. 1920’de *Dersaadet* adıyla günlük bir gazete çıkardı; Kurtuluş Savaşı yıllarında yayınladığı *Günleryüz* isimli mizah dergisiyle Kuva-yi Milliyecileri destekledi. 1921-1930 yılları arasında *Hanım*, *Hacıyatmaz*, *Yıldız*, *Meraklı Gazeteci*, *Yeni Kitap*, *Arkadaş* gibi çok sayıda dergi yayınladı. 1933’te çıkardığı haftalık *Yedigün* ve 1935’te devraldığı *Karagöz* isimli dergilerin yayımını uzun yıllar sürdürdü.

Sedat Simavi, 1946’da Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer almış ve 1949’a kadar başkanlığını yürütmüştür. Ölümünün ardından Sedat Simavi Vakfı tarafından verilen Sedat

Simavi Ödülleri, daha sonra kurucusu olduğu Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından verilmeye başlamıştır. Sedat Simavi, 1 Mayıs 1948’de *Hürriyet* gazetesini kurdu ve başyazarlığını yaptığı bu gazeteyi Türkiye’nin en çok okunan gazetesi durumuna getirdi. Haya-
tının sonuna kadar da gazeteci olarak *Hürriyet*’te başmakaleler yazdı. Sedat Simavi’nin gazetecilik dışında da çeşitli dallarda uğraş vermiştir. *Fuji-Yama* adıyla bir roman, “Ceza” ve “Hürriyet Apartmanı” adıyla 2 piyes yazmıştır. “Hürriyet Apartmanı”, 1945’te filme de çekilmiş, Talat Artemel başrolünü oynamıştır.

İSMAİL HAKKI DÜMBÜLLÜ

1897-1973

Geleneksel Türk tiyatrosunun son temsilcisi, orta oyunu ve tuluat sanatçısıdır. Adına, 1980 yılından beri “İsmail Dümbüllü Ödülü” verilmektedir. Ortaoyunun en önemli temsilcilerinden Kel Hasan, başlattığı kavuk devretme geleneğiyle kavuğunu Dümbüllü’ye devretmiştir.

İsmail Dümbüllü, Silahşor Zeynel Abidin Efendi ve Fatma Azize Hanım’ın oğulları olarak, 1897 yılında Üsküdar’da doğdu. Üsküdar İttihat-ı Terakki Mektebi’ni bitirdikten sonra askeri ortaokula başladı. Tiyatro merakı yüzünden askeri ortaokulun üçüncü sınıfından ayrıldı. Önceleri amatör olarak Karagöz Hüseyin’in sahnesinde oynayan Dümbüllü, sonraları profesyonel olarak, Kel Hasan’ın tiyatrolarında sahneye çıktı. 30 yaşına kadar Kel Hasan’ın yanında çalıştı. Bu dönemde tuluat (önceden hazırlanmadan, sahnede akla geliveren sözlerle oynanan oyun) geleneğini öğrendi. Kavuklu Hamdi, Naşid, Abdi, Küçük İsmail, Abdürrezak gibi dönemin ünlü ortaoyuncularıyla çalıştı.

Dümbüllü, Tevfik İnce ile birlikte kendi topluluğunu kurarak 1928 yılında perdesini Direklerarası’ndaki Hilal Tiyatrosu’nda açtı. 1933’den sonra Anadolu turnelerine çıktı. Dönemin tiyatro anlayışı ve beğenisi giderek değişmesine rağmen Naşid’in ölümünden sonra geleneksel tiyatronun en ünlü adı oldu ve ortaoyunu geleneğini tek başına sürdürdü. Bu dönemde “Ayşem”, “Cebe Gitti”, “Bülbül” gibi operetlerde de oynadı. II. Dünya Savaşı yıllarından sonra özgün ses tonu, saf görünüşü ve sevimli mimikleriyle sinemada da görünmeye başladı. “Memiş” (1947), “Dümbüllü Macera Peşinde” (1948) ve

“Keloğlan” (1948) filmlerinde başrol oynadı. “Harman Sonu” (1950), “İncili Çavuş” (1952), “Ne Sihirdir Ne Keramet” (1951), “Sihirli Define” (1951) adlı filmlerde ününü pekiştirdi. Ancak birçok eleştirmene göre, çok seyirci toplamasına karşın, filmlerdeki Dümbüllü, tiyatrocü Dümbüllü kadar başarılı olamamıştı. Kel Hasan’dan ortaoyunu konusunda öğrendiklerini kendi kişiliğiyle birleştirerek oluşturduğu “Dümbüllü Tarzı”nı hem sahnede hem de perde de sergilemeyi sürdürdü.

1953’de Kırk Gün Kırk Gece, 1954’de Mihrimah Sultan, 1956’da Dümbüllü Tarzan gibi filmlerde oynadı. 1968’de jübile yaparak tiyatroyu bıraktı. Ama sanattan kopmayarak zaman zaman sahneye çıkmayı ve radyo oyunlarında yer almayı sürdürdü. Geçirdiği trafik kazasının bir ay sonrasında 5 Kasım 1973 tarihinde hayatını kaybetti. Cenazesi, İstanbul’da Boğaziçi Köprüsü’nden geçen ilk cenazedir. Kabri, Üsküdar’da Çiçekçi Camii karşısında bulunan Karacaahmet Mezarlığı’nda bulunmaktadır. 1971’de çevirdiği Nasreddin Hoca son filmi olan Dümbüllü’nün diğer önemli filmleri arasında “Kılıbıklar”, “Harman Sonu Dönüşü”, “Vur Patlasın Çal Oynasın”, “Yıldızlar Revüsü”, “Bayram Gecesi”, “Fındıkçı Gelin”, “Gol Kralı Cafer”, “Soytarı” sayılabilir.

AFİFE JALE

1902-1941

Sahneye çıkan ilk Müslüman Türk kadını olan Afife Jale, Müslüman kadınların sahneye çıkması yasaklanınca trajik bir hayata adım atmıştır. Ünlü bestekâr Selahattin Pınar'la evlenen Jale, yanlış tedavi sonucu morfine başlamasının ardından bes-tekârın tüm çabalarına rağmen bu bağımlılığından kurtulamamıştır. 1996 yılından beri sanatçı adına her yıl "Afife Jale Tiyatro Ödülleri" verilmektedir.

1902 yılında İstanbul'un Kadıköy semtinde dünyaya geldi. Dr. Sait Paşa'nın torunudur. 10 Kasım 1917'de Türk ve Müslüman kadınlarının sahneye çıkmalarının yasak olduğu bir dönemde Darülbeyza'ya talebe olarak kabul edilen Beyza, Refika, Behire ve Memduha adlı beş kızdan biriydi. Babası onun tiyatrocü olmasına karşıydı ve Afife'nin oyuncu olmasını hafiflik olarak görmekteydi. Afife evden ayrı yaşamak zorunda kaldı. Afife ve Refika hariç öteki kızlar daha fazla dayanamamış ve "nasılsa sahneye çıkamayacakları" gerekçesiyle tiyatroyu bırakmışlardı. Aynı yılın 18 Aralık günü Refika tiyatronun suflör, Afife de "mülazım artistlik" (stajyer oyuncu) kadrolarına alınmışlardı.

Afife bir yıl süreyle bütün provalara devam etti, ama bir türlü sahneye çıkamadı. Öte yandan Refika, sahne gerisinde görev alan ilk Müslüman Türk kadını oldu. 1919 yılının 13 Nisan gecesi prömiyeri yapılacak olan, Hüseyin Suat'ın "Yamalar" adlı oyununda, Emel rolü, Eliza Binemeciyan'ın Paris'e gitmesiyle ortada kaldı. Darülbeyza yöneticileri rolü Afife'ye oynatma kararı verdiler. Böylelikle Afife, 22 Nisan gecesi, Kadıköy'deki Apollon Sineması'nda (sonraki Hale, şimdiki Reks) Emel rolünü oynayarak sahneye çıkan ilk Müslüman Türk kadını oldu. Daha sonra "Tatlı Sır" ve "Odalık" oyunlarında da polis baskını ile karşılaşınca arkadaşları tarafından kaçırıldı. İçişleri

Bakanlığı'nın gönderdiği bir genelgeyle Müslüman kadınların sahneye çıkmaları yasaklandı.

Bu arada Darülbeyt'deki ücretli görevine de son verildi. Güvencesiz ve parasız kaldı. Yaşadığı sıkıntılar nedeniyle şiddetli baş ağrıları çekmeye başladı. Doktoru morfinle tedavi yoluna giderek büyük bir yanlışlık yaptı ve Jale morfin bağımlısı haline geldi. Beslekâr Selahattin Pınar ile evlendi. Evlenince hayat boyu yapamadıkları her şeyi birlikte yapmaya çalıştılar. Pınar, eşinin morfin bağımlılığını fark edince, ona yardım etmeye çalıştı. Başarılı olamayınca altı ay sonra Afife Jale'yi terk etti. Afife Jale, beş parasız, تنها parklarda yatıp kalkarak, aşevlerinde karnını doyuruyordu. Yaşamının son yıllarını Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde geçirdi ve 39 yaşındayken burada öldü. Ölümü gazetelere haber bile olamadı. Cenazesine sadece dört kişinin katıldığı Afife Jale'nin ölümünden sonra Selahattin Pınar, üzüntüsünü ölümsüzleşen hicran dolu bestelere imza attı. “Nereden Sevdim O Zalim Kadını” ve “Huysuz ve Tatlı Kadın” Afife Jale için yaptığı en ünlü besteleridir.

1996 yılından itibaren Yapı Kredi Sigorta tarafından düzenlenen ve gelenekselleşen Afife Tiyatro Ödülleri her yıl sanatçının anısına düzenlenmektedir. Ayrıca Beşiktaş Belediyesi'ne bağlı Ortaköy Afife Jale Sahnesi, onun adını yaşatmaya çalışmaktadır. Can Dündar'ın hazırladığı “Yüzyılın Aşkları” belgeselinin bir bölümünde Selahattin Pınar-Afife Jale aşkı konu edilmiştir. 1987 yılında senaryosunu Selim İleri ve Nezihe Araz'ın yazdığı Şahin Kaygun'un yönettiği “Afife Jale” filminde Afife Jale rolünü Müjde Ar canlandırmıştır.

CEMAL NADİR GÜLER

1902-1947

Cemal Nadir, Türk karikatürünün resmin etkisinden uzaklaşmasına katkıda bulunması, karikatürde yerli tipler yaratması ve halka özgü mizah anlayışını karikatüre yansıtmasıyla, çağdaş Türk karikatürünün öncüsü kabul edilir. “Amcabey”, “Efruz Bey”, “Dalkavuk”, “Akla Kara”, “Yeni Zengin” gibi tiplerin yaratıcısıdır.

Bulgaristan göçmeni bir ailenin çocuğu olarak Bursa’da doğdu. İlköğrenimini Bursa’da tamamladıktan sonra ortaokulu Bilecik’te okudu. Bir süre tabelacılık ve resim öğretmenliği yaptı. Girdiği bir sınavdan sonra mühendislik eğitimi görmek üzere Almanya’ya gitme hakkını kazandıysa da bu hakkını kullanmadı. Aynı zamanda hattatlık yapan babasının da etkisi altında ressam olmaya karar verdi. İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi’nin (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) sınavlarına girdi, ancak başarısız oldu. Bir kasnakçının ve bir makine tamircisinin yanında çırak olarak çalıştı. Bir süre sonra tabela ressamlığı yapmaya başladı. Buna paralel olarak ilkokullarda resim öğretmeni olarak da çalıştı. İlk kez 1920 yılında Sedat Simavi’nin yayınladığı *Diken* dergisinde bir karikatürü yayınlandı. 1928 yılında günlük çizmek üzere *Akşam* gazetesi yöneticilerinden Necmettin Sadak’tan teklif aldı. 1943’e kadar bu gazetede çalıştı. II. Dünya Savaşı sırasında *Cumhuriyet* gazetesinde karikatürlerini yayınlattı. 1941 yılında Vedat Günyol’la birlikte çocuklara yönelik *Arkadaş* isimli bir dergi yayınladı. Çeşitli dergilerde yayınlanan karikatürlerinin yanı sıra, 1942-1944 yılları arasında *Amcabey* adlı mizah dergisini yayınladı. Aynı zamanda radyo için skeçler ve *Yüzkarası* adlı bir de tiyatro oyunu yazdı ve oyun İstanbul Şehir Tiy-

troları tarafından sahnelendi. Karikatürlerini; *Amcabey'e Göre* (1932), *Karikatür Albümü* (1939), *Akla Kara* (1940), *Dalkavuk Karikatür Albümü* (1946) ve *Amcabey Albümü* (1946) adlarıyla albümleştirdi. Ölümünden sonra İstanbul Cağaloğlu'nda yıllarca çalıştığı Akşam gazetesinin bulunduğu Acımusluk Sokağı'na ve Bursa' da başka bir caddeye Cemal Nadir adı verildi. Ölümünün 20. yılında Galatasaray Lisesi'nde, yapıtlarından derlenen bir sergi açıldı.

Cemal Nadir'e değin Türk karikatüründe resim çizgisi kullanılıyor, tiplerde ve mizah anlayışında Fransız etkisi göze çarpıyordu. Yarattığı tiplerle toplumsal eleştiri yapan Cemal Nadir, *Arkadaş* dergisinde çizdiği Dede ile Torun karikatürlerinde bilgi ile cehaleti, yeni ile eskiyi karşı karşıya getiriyordu. Amcabey tiplmesiyle toplumdaki çarpıklıkları, çıkarıcı tipleri, ikiyüzlülükleri alaya alırken, Dalkavuk tiplmesiyle de dalkavukluk yaparak çıkarlarını koruyanları eleştiriyordu. Yeni Zengin tiplmesi toplumdaki sonradan görmeliği, Akla Kara tiplmeleri de eğitimsizliği ifade eden karakterlerdi. Cemal Nadir, kendisinden sonraki karikatürcüler kuşağının yetişmesine de önemli katkılarda bulundu.

FİKRET MUALLÂ (SAYGI)

1903-1967

20. yüzyılın dünyaca ünlü Türk ressamı. Çalkantılı ve bohem yaşam tarzı nedeniyle sadece sanatı değil, yaşamı da resim tarihine adeta mitolojik bir öge olarak geçmiştir. Hiçbir resim akımıyla ilgilenmeyen Muallâ'nın Paris yıllarında resimlerini Picasso da beğenmiş, bir resmini satın almış, kendi resmini de hediye etmiştir. Ancak Fikret Muallâ, Picasso'nun hediye ettiği tabloyu bir rakı parasına satmıştır.

1905 yılında İstanbul'un Moda semtinde doğdu. Saint Joseph ve Galatasaray liselerinde öğrenim gördü. 12 yaşında, Galatasaray Lisesi'nde futbol oynarken bir kaza sonucu sağ ayağının kırılması ve topal kalması ile büyük bir sarsıntı geçirdi. Okuldan kapıldığı gribi eve taşınması sonucu İspanyol gribine yakalanan annesinin genç yaşta ölümü üzerine Fikret Muallâ'nın hayatına suçluluk duygusu egemen oldu. Yaşadığı sarsıntılar Fikret Muallâ'yı sinirli ve uyumsuz birisi yapmıştı. 17 yaşında iken Galatasaray Lisesi'ndeki öğrenimini yarıda bırakıp İsviçre'ye mühendislik okuması için gönderildi. İsviçre'de zamanla, resmin mühendislikten daha çok ilgisini çektiğini fark etti. Daha sonra Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde afiş ve desinatörlük, ardından Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim eğitimi aldı. Akademide Hale Asaf ile birlikte Arthur Kampf'ın öğrencisi oldu. Almanya'da topallığı ve utangaçlığı nedeniyle yalnızlaşan Fikret Muallâ, resim yapmadığı zamanlarda içki içiyordu. İlk defa 1928 yılında Almanya'da alkol bağımlılığı nedeniyle tedavi olmak zorunda kaldı.

İstanbul döndüğünde, sanat çevrelerinde umduğu ilgiyi bulamadı, çalışmaları aşağılandı. Bir süre ilgisini edebiyata yöneltti. Kendisiyle benzerlikler bulduğu Schiller hakkında bir kitap yazdı. *Schiller 1759-1805, Hayatı ve Eserleri* adlı kitabı 1932'de yayımlandı. Muallâ, bu

dönemde geçimini sahne kostümleri çizerek, kitap resimleyerek sağlıyordu. İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelenen *Lüküs Hayat*, *Deli Dolu*, *Saz Caz* gibi operetlerin kostümlerini çizdi; *Yeni Adam* Dergisi'nin yazılarını resimledi, aynı dergide dönemin sanatçılarının portre desenleri ve karikatürlerini çizdi; Nazım Hikmet'in *Varan 3* adlı şiir kitabını ve *Benerci Kendini Nasıl Öldürdü?* adlı oyununu resimledi. Resim yapmayı da sürdürüyordu, İstanbul'un çeşitli semtlerinden manzaralar yaptı. 1934 yılında suluboya ve desenlerini sergilediği ilk sergisini açtı, ancak fazla ilgi görmedi. Salah Cimcoz ile içkili iken yaşadıkları bir tartışma sonucu konağa gidip üzerinde çalıştığı portreleri parçalayan, dev bir panoda toplu halde portrelerini çizmekte olduğu devlet büyükleri hakkında uygunsuz sözler sarfeden Fikret Muallâ, sözlerinden ötürü sorgu ve tatbikata uğradı. Ömrü boyunca onu terk etmeyecek polis korkusu böylece başladı. Bu olaydan sonra (1936) bir buçuk yıl süreyle Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde tedavi gördü. Hastanede ünlü Doktor Mazhar Osman'ın kontrolünde idi ve Neyzen Tevfik ile aynı odayı paylaştı. Fikret Muallâ, 1938 yılında babasını kaybedince yüklü bir mirasın sahibi olmuştu. Mal varlıklarını satarak Paris'e yerleşmeye karar verdi. Gitmeden önce, Abidin Dino'nun ricası üzerine 1939 Uluslararası New York Fuarı Türk Pavyonu için İstanbul konulu otuz kadar tablo yaptı. Aynı yıl *Ses* dergisi için çizdiği desenlerden bazıları müstahcen bulununca hakkında dava açıldı; Muallâ, davadan beraat ettikten sonra 26 yıl boyunca yaşayacağı Fransa'ya gitti.

Savaş yıllarının bunalımı, yurt özlemi, alkol tutkusu ve büyük bir sorun halinde yaşadığı polis fobisi nedeniyle birkaç kez daha tedavi altına alınan sanatçı, 1954'te Paris'te ilk kişisel sergisini açtı. Çeşitli sanatseverlerin korumasıyla yaşamını sürdüren Muallâ'nın 1950'lerin sonunda tanıştığı Madam Angles, 1962'de felç olan sanatçının bakımını yaşamının sonuna dek üstlendi. Fikret Muallâ'nın kemikleri 1974'te yurda getirilerek Karacaahmet Mezarlığı'nda gömüldü. Paris'te açık artırmaya çıkarılan resimleri devletçe satın alınarak Ankara Resim ve Heykel Müzesi'nde bir Fikret Muallâ Salonu oluşturuldu. Günümüzde Paris'te *Fikret Muallâ Dostları Derneği* adında bir dernek vardır; bu dernek, Fikret Muallâ'nın tablolarının orijinalliğini araştırmak ve ressamı tanıtmak sorumluluğunu yüklenmiştir.

CEMAL REŞİT REY

1904-1985

Cumhuriyet tarihinin ilk kuşak bestecilerinden olan Cemal Reşit Rey, “Onuncu Yıl Marşı”, “Lüküs Hayat” operetleri gibi ünlü eserlerin bestecisidir. Türk tiyatrosunun klasiklerinden olan “Lüküs Hayat” yıllarca sahnelenerek bu alanda rekor kırmıştır.

1904’te babasının mutasarrıf olarak görev yaptığı Kudüs’te doğdu. Küçük yaşta müziğe olan yeteneğiyle dikkati çekti ve ilk bestesi olan valsi sekiz yaşında besteledi. Babası Ahmet Reşit Bey 1913’te Sadrazam Kamil Paşa’nın kurduğu kabinede dahiliye nazırı (içişleri bakanı) olarak görev aldı. Ancak Babıâli baskını üzerine hükümet düşünce, Ahmet Reşit Bey ailesiyle birlikte İstanbul’dan ayrılıp Fransa’ya gitti. Birinci Dünya Savaşı çıktığında Fransa cumhurbaşkanının özel himayesinde tüm aile İsviçre’ye geçti ve Rey öğrenimine burada devam etti. 1920’de tekrar Fransa’ya giden besteci, burada öğrenimini tamamladı. 1923’te İstanbul’a döndü ve Darülelhan’da piyano ve kompozisyon öğretmenini olarak göreve başladı, 1938-1940 yıllarında Ankara Radyosu Batı müziği yayınları yöneticisi olarak görev yapan besteci, bu dönem dışında çalışmalarını İstanbul’da sürdürdü. Cemal Reşit Rey, cumhuriyet döneminde yurtdışında yapıtı seslendirilen, ilk Türk Batı müziği bestecisidir. Bestecinin “12 Anadolu Türküsü” adlı ses ve piyano için eseri 1927 yılında Paris’te seslendirildi ve daha sonraki yıllarda da pek çok yapıtının ilk seslendirilmesi bu ülkede yapıldı. Birçok öğrenci yetiştiren ve 1982’de devlet sanatçısı unvanını alan Rey, Türkiye’nin müzik yaşamına çok yönlü katkılarda bulunmuş bir sanatçıdır. İstanbul’da kurduğu orkestrayla 1930’larda düzenli konserler vermeye başlamış ve uzun süre devam eden bu konserler 1950’lerde İstanbul Radyosu tarafından canlı olarak yayınlanmıştır. Besteci olarak da çalışmaları

çok yönlüdür. Bir yandan “Cumhuriyetin 10. Yıl Marşı” (1933) gibi türünün en bilinen yapıtını bestelemiş, öte yandan “Lüküs Hayat”, “Hava Cıva”, “Yaygara”, “Bir İstanbul Masalı” gibi operetler, “Adalar”, “Alabanda” gibi revüler besteleyerek Türkiye’nin eğlence yaşamına katkıda bulunmuştur. Muhsin Ertuğrul’un 1935 yılında çektiği “Aysel, Bataklı Damın Kızı” filminin müziği de Rey’e aittir.

Yapıtlarında Türkiye’ye özgü konulara yönelmeyi yeğleyen bes-tecinin müziğinde Fransız etkisi belirgindir. Tasavvuf felsefesi, ölüm gibi konular sürekli ilgisini çekmiş ve bu ilgisi yapıtlarına da yansımıştır. Operetlerinin başarısına rağmen Rey’in beslediği sekiz operadan hiçbiri sahneye konmamıştır. Buna karşılık “Türk Manzaraları” (1928), “Enstantaneler” (1931), “Çağrılış” (1950), “Fatih” (1953) gibi orkestra yapıtları, piyano ve orkestra için “Eski Bir İstanbul Türküsü Üzerine Çeşitlemeler” (1962) ve oda orkestrası için “Çalgıların Sohbeti” (1957) gibi yapıtları gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında birçok kez seslendirilmiş ve çoğu yayımlanmıştır. Cemal Reşit Rey başta “Lüküs Hayat” olmak üzere birçok opereti birlikte yazdığı ağabeyi Ekrem Reşit Rey’in ölümünden sonra operet çalışmalarını birtirmiştir. Ailede birbirinin arkasına gelen ölümler ve maddi sıkıntılar sonucu satılan konaktan kalan para ile taşındığı Serencebey’deki küçük apartman dairesindeki yalnız yaşamı, yaşlılık dönemindeki Cemal Reşit Rey’i sanat dünyasından da uzaklaştırmıştır. 1985’de “Lüküs Hayat” 51 yıl aradan sonra yine aynı sahnede İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda sahnelenecektir. Cemal Bey, gala gecesi için özel olarak hastaneden çıkarılır ve Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu’na getirilir. Eser yıllar sonra yine büyük bir başarı kazanmıştır. Haldun Dormen ve Gencay Gürün onu alkışlar arasında sahneye çıkarırlar. Anlatılmaz derecede mutludur. Seyirci onu dakikalarca ayakta alkışlar. Bu onun son sahneye çıkışı olacaktır. Ertesi gün tekrar hastaneye yatırılır ve buradan ikinci çıkışında Edirnekapı’daki aile mezarlığına defnedilecektir.

ABİDİN DİNO

1913-1993

Karikatürist, film yönetmeni gibi kimliklerinin yanı sıra yazarlık da yapan çok yönlü kültür adamı Abidin Dino, çağdaş Türk resminin öncülerindendir. Türk resim tarihinde D Grubu ve Yeniler Grubu adlarıyla anılan sanat topluluklarının öncülerinden olmuştur. Sol görüşlü bir aydın olan Dino, siyasi düşünceleri nedeniyle bir süre Türkiye’de sürgünde yaşamış, 1952’den itibaren Paris’te hayatını sürdürmüştür.

1913’te İstanbul’da doğdu. Doğduğu yıl ailesi Cenevre’ye, ardından Fransa’ya yerleştiğinden çocukluğu Avrupa’da geçti. 1925’te ailesiyle birlikte İstanbul’a döndü. Robert Kolej’de öğrenim gördü. Önce babasının ve ardından annesinin ölümünden sonra sanata olan ilgisinin ağır basması nedeniyle öğrenimini yarıda bıraktı ve ağabeyi şair Arif Dino’nun desteğiyle resim, karikatür ve yazı alanında kendini geliştirmeye başladı.

İlk çizimleri *Yarın* gazetesinde, ilk yazıları *Artist* dergisinde 1930’lu yılların başında yayımlandı. Nâzım Hikmet’in kitaplarına kapak desenleri çizdi, Atatürk’ü konu alan çizgilerle süslü röportajı ile Atatürk’ün de beğenisini kazandı. 1933 yılında “D Grubu” adlı sanat grubunun kurucuları arasında yer aldı. Bu grubun amacı; memlekette sanatın gelişmesini ve yayılmasını sağlamak, düşünce yanı ağır basan resimler yaparak, batıdaki çağdaş akımlarla boy ölçüşecek yenilikler getirmektir. Dino, 1934 yılında sinema öğrenimi görmek üzere SSCB’ye gitti ve üç yıl kaldı. Üç yıl boyunca Leningrad’da Eisenstein ve Yutkeviç’in yanında makyajdan dekora, rejiden senaryoya tüm yönleriyle sinema eğitimi aldı. 1937’de II. Dünya Savaşı nedeniyle Sovyetler Birliği tüm yabancı öğrencileri geri gönderince Leningrad’dan ayrılmak zorunda kaldı. 1937’de yerleştiği Paris’te ressam

ve dekoratör olarak film çekimi çalışmalarında bulundu. Abidin Dino 1939'da Türkiye'ye döndü, 1941'de arkadaşlarıyla Yeniler Grubu'nu oluşturdu. Dino, çizgi ve desenlerin ön plana çıktığı resimlerinde işçi ve köylü tiplerini özgün bir üslupla işledi. Başlangıçta Picasso'nun etkisinde kalan sanatçı, daha sonraları yapıtlarında özgün ve yerel bir senteze ulaştı. 1941 yılında Abidin Dino, siyasi nedenlerle Adana'ya sürgüne gönderildi. Adana'da *Türk Sözü* gazetesini yönetti, yazdığı tiyatro oyunu yasaklandı. Çukurova'nın pamuk işçilerini konu alan resimler yaptı ve heykel ile ilgilenmeye başladı. 1943 yılında yazar ve dilbilimci Güzin Dikel ile evlendi. Sürgün sona erince İstanbul'a döndü. 1950'de "Çingeneler" adlı filmin senaryosunu yazdı, senaryo yasaklandı.

1952'de yurt dışına çıkış yasağı kalkınca kesin olarak Paris'e yerleşti. 1954'ten itibaren sekiz yıl boyunca Paris'teki "Mayıs Salonu" sergilerine katıldı. Fransa, Cezayir, Amerika gibi değişik ülkelerde sergiler açtı. Fransa Plastik Sanatlar Birliği onur başkanlığı New York Dünya Sanat Sergisi danışmanlığı gibi görevlerde bulundu. "İşkence", "Atom Korkusu", "Savaş ve Barış", "Çıplaklar", "Dört Kent", "Dağ-Deniz" gibi birçok yapıtı çeşitli galeri, müze ve koleksiyonlarda yer aldı. 1966'da yönettiği Dünya Futbol Kupası'nı konu alan "Gol" adlı belgesel filmle İngiliz Film ve Televizyon Sanatları Akademisi tarafından yönetmen Robert Joseph Flaherty anısına verilen belgesel film ödülünü aldı. 1968 öğrenci olayları sırasında Paris sokaklarında yürüyüşlere, toplantılara katıldı, sokaklardaki etkinlikleri çizdi. Türkiye'deki ilk kişisel sergisini 1969'da açarak Paris çalışmalarının bir bölümünü gösterdi. 1979 yılında Fransız Plastik Sanatlar Birliği'nin Onursal Başkanlığı'na seçildi, 1989'da Fransız Kültür Bakanlığı'nın "Sanat ve Edebiyat Altın Şövalye Nişanı" ile ödüllendirildi.

1990'da troid kanseri teşhisi konan sanatçı, 1993'te Paris'te yaşamını yitirdi. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Aşiyan'daki aile mezarlığında toprağa verildi. Ressamın 1995 senesinde yapılan heykeli Kadıköy'deki Özgürlük Parkı'nda yer almaktadır.

CAHİDE SONKU

1916-1981

Sinema, tiyatro oyuncusu ve Türk sinemasının ilk kadın yönetmenidir. Fırtınalı bir hayat süren Cahide Sonku, Türk Sineması'nın figüranlıktan zirveye ulaşan ilk kadın yıldızıdır. Ayaklarına kırmızı halılar serilen Cahide Sonku'nun hayatı alkol yüzünden sefaletle sonlandı.

Asıl adı Cahide Serap'tır. 27 Aralık 1916, Yemen'de doğdu. 1932 yılında 16 yaşında iken Darülbeyti'ye giren Sonku, stajyer oyuncu olarak girdiği İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda bir yıl sonra "Yedi Köyün Zeynep"i oyunu ile sahneye çıktı. Zamanla İstanbul Şehir Tiyatroları'nın gözde oyuncular arasında girdi. 1933'te Muhsin Ertuğrul'un yönettiği "Söz Bir Allah Bir" filmiyle sinemaya geçti. Daha sonra 1950 yılında kendi adına Sonku Film şirketini kurdu. "Fedâkar Ana" filmiyle yönetmenliği denedi. Oyuncu Talat Artemel ile evlenip ayrıldı. Bir süre sonra Fabrikatör İhsan Doruk ile evlenen Sonku'nun bu evlilikten Ender adında bir kızı oldu. Daha sonra bu eşinden de boşandı.

"Bataklı Damın Kızı Aysel" adlı filmle ünlene Cahide Sonku, o günden sonra adeta bir "fetiş" oldu ve hemen her filmde erkeklerin kalbini kırıp kaçan güzel kadın rolüyle izleyicinin karşısına çıktı. 1963 yılında bir yangın sonucu kurmuş olduğu Sonku Film'in yanması üzerine iflas eden Cahide Sonku hayatının geri kalan kısmında kısa bir süre Şehir Tiyatrosu'nda çalıştı daha sonra buradan ayrılan Sonku, ömrünün son yıllarını sefalet içinde geçirdi. 1979 yılında Sinema Yazarları Derneği hizmet ödülünü aldı. Sonku, 1981'de Taksim'de bir arkadaşının evinde fenalaşarak 64 yaşında öldü. Zincirlikuyu Mezarlığına gömüldü.

"Söz Bir Allah Bir", "Bataklı Damın Kızı Aysel", "Akasya Palas",

“Şehvet Kurbanı”, “Kıskanç”, “Yayla Kartalı”, “Senede Bir Gün” filmlerinde oyuncu olarak yer aldı. Ayrıca “Vatan ve Namık Kemal” ile Zeki Müren’in başrolde olduğu “Beklenen Şarkı” filmlerinde hem oynadı hem de yönetmen olarak yer aldı. Bu film o dönem gişe rekorları kırdı.

Yalnızlık ve Yoksulluk içinde ölen Cahide Sonku, anılarını kaleme alırken, “Mesleğim beni, ben mesleğimi mahvettim. İşte hayatımın kısacık özeti” demişti. Anılarını 2007 yılında Agâh Özgüç, *Peçete Kâğıtlarındaki Anılar* adıyla derlemiştir. 1989 yılında Ziya Öztan’ın yönettiği “Cahide” adlı dizide hayatı anlatılmıştır. Cahide rolünü Hale Soygazi canlandırmıştır.

SPORCULAR

KOCA YUSUF

1857?-1898

Mindere çıkan ve grekoromen güreşi yapan ilk Türk pehlivanı olduğu sanılmaktadır. 1885 yılında Kırkpınar başpehlivanı olmuş, 1894 yılından itibaren Avrupa ve ABD’de devrin en ünlü güreşçileri ile güreşmiştir. Serbest güreşin efsanevi isimlerinden olan Yusuf, iri gövdesi, güreş becerisi, gücü ve sporcu ahlakı ile “Koca” lakabını almıştır. Dünyada “Terrible Turk” (Korkunç Türk) olarak tanındı.

Koca Yusuf, bugün Bulgaristan sınırlarında yer alan Şumnu kasabasının Karalar köyünde dünyaya geldi. Doğum tarihi tam olarak bilinmese de İsveç güreş tarihçisi William Baster’a göre 1857 yılında doğmuştur. Babası ve dedesi Yusuf’un ilk güreş ustaları oldu. Kırkpınar tarihinde 26 yıl boyunca üst üste başpehlivanlığı elinde bulunduran ve Sultan Abdülaziz’in başpehlivanı olan Kel Aliço ile 1885 yılında güreşti ve berabere kaldı. Bu karşılaşma sonucu ondan ülkenin başpehlivanlığı unvanını aldı. Kel Aliço’nun çırağı olan ve 18 yıl Kırkpınar başpehlivanlığını elinde bulundurduğu söylenen Adalı Halil’i iki kez ardı ardına yendi. Sultan Abdülaziz, Sultan V. Murat ve Sultan II. Abdülhamit döneminde pek çok kez güreşti.

Fransız güreşçi Joseph Doublier ile tanışması ve Fransa’da güreşme teklifi alması hayatını değiştirdi. Fransız yazar Edmond Desbonnet’in *Güreşin Kralları* (1910, Paris) adlı kitabında anlatıldığına göre Doublier, 1894’te rakibi Sabés’e yenildikten sonra onu yenecek bir güreşçi arayışına girmiş ve Türkiye’ye gelmiş; Filibeli Kara Osman, Filiz Nurullah ve Yusuf İsmail’i beraberinde Fransa’ya götürmüştü. Yusuf, başlangıçta yurtdışına çıkmayı kabul etmediyse de Müslümanların güçlü olduğunu ispat etmenin bir cihat olduğu şeklindeki ulema açıklamaları üzerine 1897’de Avrupa’ya gitti ve Paris’te minder güreşinin kurallarını öğrendi. Fransa’da 3 yıl kaldı (1894-1897). Bu dönemde güreştiği ve döneminin önemli sporcuları

olan Olsen, Pons, Fournier'i yendi. Gambier, Raul, Rum güreşçi Antonio Pierri ve İngiliz güreşçi Tom Cannon'u da yendikten sonra Avrupa'da rakip bulamaz hale geldi. Avrupa'da büyük ün kazanınca Amerika Birleşik Devletleri'nden organizatörler onu New York'a davet ettiler. Bu ülkede yaptığı 33 karşılaşmada yendiği sporcular arasında George Bothner, Ewan Lewis, Dan McLeod, Tom Jenkins vardır. Chicago'da bir karşılaşmada Dünya Şampiyonu Evan Lewis'i üst üste iki defa yendikten sonra yurda dönmeye karar verdi. Yaptığı güreşlerde yenilmemesi ve heybeti dolayısıyla ABD'de kendisine The Terrible Turk (Korkunç Türk) unvanı verilmiştir.

ABD'ye gelişinden önce hiç yenilgi almayan Yusuf İsmail, 26 Mart 1898'de Ernest Roeber ile yaptığı maçta diskalifiye oldu. Madison Square Garden'da yapılan bu maçta rakibini ringden dışarı atması, Roeber'in öldüğünü düşünen seyircilerin ayaklanmasına ve Yusuf'a karşı linç girişimine neden oldu. Söz konusu maç, spor yazarı Walter Camp tarafından kaleme alınan 1907 tarihli *The Substitute: A Football Story* adlı romanda anlatılmıştır. Türkiye'ye dönmek üzere 21 Mayıs 1898'de Fransız bandıralı La Bourgogne transatlan-tığı ile yola çıkan Koca Yusuf, bindiği geminin 4 Temmuz sabahı New York'un kuzeydoğusundaki Sable Adası'nın 60 mil açıklarında İngiltere bandıralı Cromartyshire şilebiyle çarpışıp batması sonucu tüm yolcular ve mürettebatla birlikte boğularak ölmüştür.

2001 yılında basılan Bin Yılın Türkleri Hatıra Para Serisi'nde Koca Yusuf portreli hatıra para yer almıştır. Hayatı, gazeteci-yazar Halil Delice tarafından *Cihan'ı Titreten Türk Koca Yusuf Yalnızca Güle Yenildi* (2005) adıyla kitaplaştırılmıştır.

YAŞAR DOĞU

1913-1961

1948 Londra Olimpiyatları'nda beş rakibini de yenerek Olimpiyat Şampiyonu olmuş, Türk güreşinin simge ismi. Hem grekoromen, hem de serbest stilde güreşen Yaşar Doğu, Oslo Turnuvası dışında katıldığı tüm turnuvalarda şampiyon olmuştur.

1913 yılında Samsun'un Kavak ilçesine bağlı Karlı köyünde doğan Yaşar Doğu, I. Dünya Savaşı sırasında babasının ölmesi üzerine annesinin köyü olan Emirli'ye yerleşti. Bu köyde çok küçük yaşta güreşe başladı. Daha 15 yaşında iken yörenin en ünlü pehlivanları arasına girdi. Askere gidene kadar karakucak (yağsız güreş) güreşi yaptı. 1936 yılında Ankara'da askerde iken, Güreş Kulübü'ne girdi ve minder güreşine başladı. 1938 yılında askerliği bitince Ankara'ya yerleşti ve kulübü adına güreşmeye başladı. Burada o dönem milli takımın başında olan Finlandiyalı antrenör Onni Helinen ondaki güreş stilini ve gücünü görünce 1939 yılında Milli Takım'a aldı. Aynı yıl Oslo'da yapılan Avrupa Şampiyonası'nda 66 kiloda güreşti ve yaptığı dört güreşin birinde yenildi ve ikinci oldu. Serbest stildeki tek yenilgisini sayı ile Estonyalı güreşçi Toots'a karşı aldı. Oslo Turnuvası Yaşar Doğu'nun katılıp da şampiyon olmadığı tek serbest stil turnuvası oldu.

1940 yılında İstanbul Çemberlitaş'ta yapılan Balkan Şampiyonası'nda üç tuşla üç galibiyet aldı ve 66 kiloda şampiyon oldu. Araya II. Dünya Savaşı girmesiyle 1946'da Kahire ve İskenderiye'de yapılan iki milli karşılaşmada iki tuşla iki galibiyet daha kazandı. Yine o yıl Stokholm'de yapılan Avrupa Şampiyonası'nda 73 kilo ile 6 maça çıktı ve hepsini kazanarak ilk defa Avrupa Şampiyonu unvanını kazandı. Bir yıl sonra Prag'da yapılan Avrupa Grekoromen Şampiyonası'nda yine bütün rakiplerini yendi ve 73 kilonun şampiyonu oldu.

1948 Londra Olimpiyatları'na katıldı ve burada 5 rakibini de yenerek Olimpiyat Şampiyonu oldu. 1949 yılında Türk Milli Takımı ile Avrupa Turnesi'ne çıktı. İtalya, İsviçre, İsveç ve Finlandiya'yı kapsayan bu turnede 79 kiloda toplam 7 güreş yaptı ve hepsini kazandı. Aynı yıl Avrupa Güreş Şampiyonası İstanbul'da düzenlendi. Yaşar Doğu, 79 kiloda güreşti ve ilk üç rakibini tuşla, finalde ise İsveçli ünlü güreşçi Groemberg'i sayı ile yenerek şampiyon oldu. 1950 yılında bu defa Asya'da bir turneye çıktı. Bağdat, Basra ve Lahor'da yaptığı tüm güreşlerde rakiplerini tuşla yendi ve ününü Doğu'da da yaygınlaştırdı. Yaşar Doğu, güreş hayatı boyunca bir kez Dünya Şampiyonası'na katılma şansını yakaladı. 1951 yılında 87 kiloda mindere çıkan Yaşar Doğu kısa boylu olduğu için bu kiloda güreşmesinin güç olmasına rağmen Finlandyalı, İranlı, Alman ve İsveçli rakiplerini yenerek, ömrünün ilk ve son Dünya Şampiyonluğu'nu kazandı. 1951 yılında Helsinki'ye giden güreş millî takımının hepsi şampiyonluk unvanıyla yurda dönmüştür.

Londra Olimpiyatları'ndan sonra kendisine ev armağan edildiği için Olimpiyat Komitesi'nce profesyonel ilan edilince, 1952 Helsinki Olimpiyatları'na katılamadı. Güreşi bıraktıktan sonra Milli Takım'da antrenör oldu. 15 Aralık 1955 günü Milli Takım'la beraber İsveç'te bulunduğu sırada ağır bir kalp krizi geçirdi. Doktorların kesin dinlenme önerisine rağmen yurda döndükten sonra genç güreşçiler yetiştirmeye devam etti. 8 Ocak 1961'de Ankara'da geçirdiği ikinci kalp krizi ile vefat etti. Kabri Ankara Cebeci Askeri Şehitliği'ndedir. Türk güreşinin efsane isimlerinden biri olan Yaşar Doğu, ay yıldızlı mayo ile yaptığı 47 güreşin yalnızca birinde yenilmiş, galip geldiği 46 karşılaşmanın 33'ünü tuşla kazanmıştır. Kazandığı 46 karşılaşmanın normal süre toplamı 690 dakika olduğu halde, kısa sürede yaptığı tuşlar nedeniyle bu güreşler toplam 372 dakika 26 saniye sürmüştür.

Kaynakça

Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1993, Varlık Yayınları.

Osmanlılar Ansiklopedisi, İstanbul 1999, Yapı Kredi Yayınları.

Cumhuriyetin 75 Yılı, İstanbul 1998, Yapı Kredi Yayınları.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, İstanbul 2001, Yapı Kredi Yayınları

Büyük İnsanlık (Kendi Sesinden Şiirler) Nâzım Hikmet, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İstanbul 2011, Yapı Kredi Yayınları-Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Haz. Alpay Kabacalı, *100. Doğum Yıldönümünde Nâzım Hikmet'e Armağan*, Ankara 2002, Kültür Bakanlığı Yayınları.

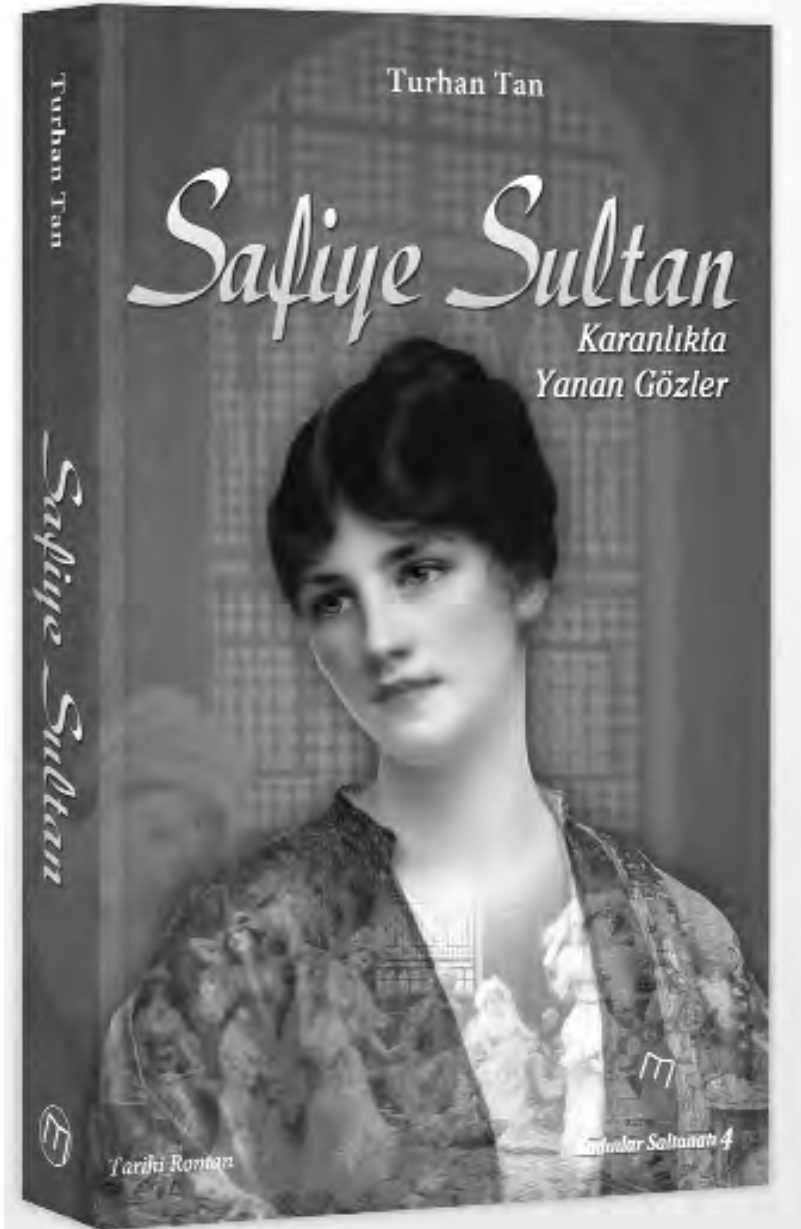
www.wikipedia.org

www.tccb.gov.tr

www.sinematurk.com

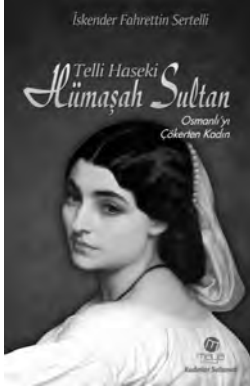
www.kimkimdir.gen.tr

OSMANLI'DA KADINLAR SALTANATI
ROMAN DİZİSİ-4

OSMANLI'DA KADINLAR SALTANATI

ROMAN DİZİSİ

1. KİTAP

HÜMAŞAH SULTAN

Osmanlı'yı Çökerten Kadın

2. KİTAP

HÜRREM

Melek mi, Şeytan mı?

3. KİTAP

HAREMİN SULTANLARI

Cariyelerin Saltanat Mücadelesi

Rus Steplerinden,
İstanbul Boğazı'na Uzanan Bir Yaşam

N. Matmazel Nina

Mehlika Mete

Anı-Roman

MAYA
YAYINLARI

